

JÁVOR ORVOS

**ÉS SZOLGÁJA,
BAKATOR AMBRUS.**

**SZESZÉLYES REGÉNY
FÁŦ ANDRÁSTÓL.**

**PESTEN.
KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.
1855.**

TARTALOM

ELSŐ KÖTET.

ELŐSZÓ OLVASÓIMHOZ.

I. FEJEZET.

Kakasd topographiája.

II. FEJEZET.

Jávor a nők szobájában.

III. FEJEZET.

Az ördög völgye.

IV. FEJEZET.

A fogadtatás.

V. FEJEZET.

A keresztelés.

VI. FEJEZET.

A komapipa.

VII. FEJEZET.

Ambrus rosz fát tesz a tűzre.

VIII. FEJEZET.

Martial gróf.

IX. FEJEZET.

Martial számolása.

X. FEJEZET.

Ne játszá! a tűzzel.

XI. FEJEZET.

Véletlen látogatás.

XII. FEJEZET.

A lovárda.

XIII. FEJEZET.

A párbaj hatásai.

XIV. FEJEZET.

Jávor megérkezik.

XV. FEJEZET.

Nyilvánulások.

MÁSODIK KÖTET.

XVI. FEJEZET.

Ambrus örökséget kap.

XVII. FEJEZET.

Ambrus megszerelmesedik.

XVIII. FEJEZET.

Foly a szerelmi kaland.

XIX. FEJEZET.

A jegyváltás.

XX. FEJEZET.

Uj párbaj.

XXI. FEJEZET.

Avar tusája.

XXII. FEJEZET.

Jávor, Ignác urnál.

XXIII. FEJEZET.

Mari vádoltatásai.

XXIV. FEJEZET.

Mari kalandja.

XXV. FEJEZET.

Rablás.

XXVI. FEJEZET.

Fölfedezés.

XXVII. FEJEZET.

A nagy expedíció.

XXVIII. FEJEZET.

Fortély, erősebb az erőnél.

XXIX. FEJEZET.

Kakasdon epocha nyílik.

XXX. FEJEZET.

Nagyszerű mutatvány.

XXXI. FEJEZET.

Szellemidézés.

XXXII. FEJEZET.

Visszapillantás.

XXXIII. FEJEZET.

A testvérek.

XXXIV. FEJEZET.

Pour la dame.

ELSŐ KÖTET.

ELŐSZÓ OLVASÓIMHOZ.

A könyvek előszavait rendszeren olvasatlanul szokta átforgatni az olvasó, s ha nem csalatkozom: rendszeren igaza is van ebben. Ritkán nem kimérési czégérek azok. A szerző szerénytelenül szerénykedik azokban, gyöngé erejét, de literaturánknak erős hiányát s maga hazafiúi ihletét emlegeti; a kiadó pedig, ugyan veri fejéhez a közönségnek, pártfogott szerzője javára, a tömjén-füstölőt! Gyakran olly lényegtelen a könyv tartalmához az előszó, mint robogó hintó előtt a kengyelfutó; sőt prózaiságával sokszor ollyformán paralyzálja a legszellemibb könyv költőiséget, mint kies fekvésű falunak minden regényességét, bíró háza előtt a - kaloda!

Én egész tisztelettel esedezem, előszavamot a kivételek sorába számíttatni: mert az sáfárkodásomrólí számadásomat foglalja magában; pedig úgy hiszem, nyomoru vagy igen nagy urgazdának kell annak lenni, ki még a neki beadott számadásokat sem tekinti át.

Nem egy szónokunk, írónk allegóriázott már azzal, hogy a világ egy szinpad, mellyen mindnyájunknak jutott egy-egy szerepecske, kisebb vagy nagyobb, fényesebb vagy homályosabb, hálásabb vagy hálátlanabb, víg vagy szomorú; mindegy! a függöny legördültével, egyik úgy megérdemli a maga tapsát, mint a másik, hogyha jól vitte szerepét.

A szerep-osztásnál jutott egy kinteljes az írónak is; nem, mintha hálátlan és tapsban meddő volna szerepe, hanem mert nehéz és kétes felfogásu az - pedig a felfogástól függ a szerep jó vagy hibás kivitele - s szerepének tévesztései nem csak fütytyel, de némi conpunctióval is járók. A silány író időt lop, gyomrot ront, epét mozdit, eszet, képzeletet ficzamid, s jöhet, hogy álm-kört is segít elő; azon korcsmároshoz hasonlít ő, ki zamatos ó bor helyébe, ólomczukrost tesz fel vendége elébe. A jobb író tapogatódzik mint farkas-sötétes, s nem bír a közönségnek, vagy nem akar az időszerinti irodalmi divatnak izlésére akadni, erőt veszteget a jó Sisypussal görgeti a sziklát! - És különösebben a regényíró, nyomott embere ezen kétélű szereplésnek. Midőn ez pályájára lép, derült mosolylyal és nyájas integetéssel áll előtte, rakott virágágy közepében, egy deli leányka; előző szivességgel szólítja fel őt, hogy színes és illatos virágiból, kény és kéj szerint szaggasson, s kössön tetsző füzérek azokból. Szaggat is a regényíró színes és illatos virágot, kezdi belőle kötözni füzereit; de a virágra s mindig csak virágra, miként véli, ráún közönsége - mert változatosság az emberi kebel frissítő ventilje - s hogy hozzája alkalmazkodjék, vegyít virágfüzére közé, azok számára, kik a nehéz szagnak baráti: rutát, az émelet kedvelőkére, csodafát és belindeket, a búzt óhajtokéra bürköt, és prűszkölni kívánókéra csalánt; miből gyakran az következik, hogy arányt tévesztve füzérében, a rossz szag jóval fölőzi a kedves illatot, mi ismét a jobb szaglászakkal fintorittat orrot. Ezt sejtve a jóakaratos regényíró, hogy a praedomináló rossz szagot előzze, s az elfintorított közönségi orrot is ismét visszafintorítsa, jó bőkezűséggel hinti meg füzérét - pézsmával, mellynek idegrázó ereje elhat szinte a velőkig. Így jut csepegés alól csorgás alá!

És mégis, a regényíró marad az én emberem! s pályája azon kegyencz-ösvényem, mellyen kedvtelve és kedvtöltve lejtegetni óhajtnék. A Ding-an-sichnak rovására rójam-e, ha némelylek vele visszaélnék vagy nem akadnak a nyitjára? Maga a pálya dicső! Ez az élet, miként én fogom fel a dolgot, egy mindegyikünk bölcső- és sir-közi útjára terített vászondarab, mellyet a sors, fényes és gyászszegekkal vegyesen, körülményeinkhez szegezget. A jó akaratos regényíró fölfeszegeti a foglyozó szegeket, vásznunkat lobogó vitorlákul használja fel, phantaziájának könnyű szellőkkel repülő hajójára, vagy Mongolfier léghajóját vonja be vele, s bekalandoz szárazat, vizet és léget, hogy életutunkra valami jobbacsát, szebbecsét bírhaszon összetereztetni, mint a mivel a valónak rögei, kátyui sértik lábainkat; vagy legalább egy nyájasabb panorámát, kaleidoscopot tarthasson sovár, szemeink elébe, mellyben jobb és szebb valamit lássunk, mint a mivel bírunk, vagy tán becses magunk is vagyunk. A lelket zsugorítva

tartó valóból, átrepített bennünket, a sejtelmek és óhajítások szabad világába. Nem gyönyörű, ennivaló egy fi az illy regényíró?

Egyedül ültem íróasztalomnál géniosommal - mert géniusa van mindenkinek, olyan a micso-dás - s miután írói vajudás segélyeül körmömet már nem rághattam, az idő kegyelmesen fölmentvén aggkoromat e műtétől és minden fogfájástól - gond-teljes főmet kezembe támasztám s fontolgtatám: mi legyen iránya regényemnek? - mert hogy regényíró legyek, tisztán állt előttem, már csak a szegezett vászondarab szorítása miatt is. Felvonám phantáziám hajójára lobogó vitorlákul vásznamat; sorban lejtettek kalandutam körül: a pisztolyok, török, bitófák kín- és vérpadok, Socrates méreg-kelyhe, az emberi nyomorok egész legiója, s a halálnak extra-gyors fuvarjai; kezöket összefogva lejtettek előttem a rablók, gyilkosok, méregkeverők, árvákat fosztogatók, özvegyeket nyomorgatók, tartományokat pusztító, sátáni adjunctusok - egyszóval emberiség salakjainak és szörnyetegeinek, minden valódi és koholt repraesentánsai - én végtől végig borzadoztam, mintha láz környékezne s kiesett kezemből a toll. Kinéztem domb-tetőn álló szobám ablakán s bus-komolyan kalandoztak szemeim a láthatárban. Arannyal szegélyezte a kelő nap a hegyek ormait, tűzszikrákkal hinté meg a völgy csergedező patakját, magasztaló dalt zengett légben a pacsirta, s alatta enyelgő munkások kezdék napi munkáikat. - Nem; így kiálték fel; ez a világ és élet nem lehet olly rossz, hogy abból csak elveteműlség példányaival birhasson kedveskedni a regényíró phantáziájának; mi szükség hát regényét büzös, mérges növények herbarium vivumává alkotnia? Ha deríteni vágyunk a viharos életet, mi szükség azt korom-sötétté borítani előbb, hogy végre lélekzet-könnyítésül egy derűfoltocskát vagy bárány felhőcskét csillogtathassunk elő? nem kíváncsiabb-e megfordítva, egészen derülteket állitnunk elő; s csak közbe-közbe, monotonia-kerülésül egy-egy kis borulatocskát, vagy bárány felhőcskét hajtogatnunk egünk azurjára? A phantázia, gondolnám, alkosson hidat ég és föld, ne pedig föld és pokol között; szépitse az életet nyájas sejtelmek és vágyak által, és ne keserítse, undokítsa el azt irtózatokkal és embergyűlöletekkel. Lázás és nem alkotó phantáziának kell tekintnem azt, melly az emberi szivből, a pokolnak mártásos csészét csinál! Ha létezik nyomor embertársaink közt - mint létezik is elég! segítsem-e még képzeletem lancetájával is scarificálni a vérző sebeket? ha felebarátaim között találkozik elveteműlség - mit tagadnunk alig lehet! - ne vessek-e inkább fátyolt az emberiség e rák fenéjére - mellyben annyi része lehet csak a nevelés elmulasztott vagy tévesztett correcturájának is! - mint közvetett szeretetlen szemrehányás gyanánt, némi írói kéjjel legelészszek rajta? Az ember, szeretem hinni, téved és tévesztetik, de nem typusos undok; miért bélyegeztem tehát őt? hiszen ha a művész, legmagasztosabb ihletéseiben, istent, isten-embert, angyalt alakít, még is csak ember-alakot vesz fel; mi mutatja, hogy az ember mégis legnemesebb lény az ember gondolatában, képzetében. S feledjem-e, hogy a régi plasticai művészet, melly mindenkor arra munkált, hogy nemes és magasztos érzelmeket ébreszsen, megvetette az undokokat?

Patenier Joachim hires tájfestészt, a 16. század elejéből legtöbben kárhoztatják, hogy majd minden, nem utolsó jelességü festményeinél, egy természetes ugyan, de kissé illedelmetlen positurájú műtétet végző parasztot csempészett be az utótájba. S ugy vélem, méltán is kárhoztatják őt; noha Patenier festész természet-hűn adá a naponként előforduló műtétet. Nem hibásabb-e nálánál azon regényíró, ki csaknem természetellenes fokig halmozza fel az emberi, gyakran némi kedvteléssel és hirlesztéssel üzőtt elveteműlségeket, hogy felcsigázott várast, borzadályt, iszonyatot idézhessen elő, s végre egy igazságkiszolgáltató justice de lit-tel és kivajudott házasságkötéssel, ismét egyensúlyba hozhassa, az olvasónak lázas rohamokban keresztül zaklatott vérét? Ezen eljárás igen ollyforma, gondolám, mintha Jávor orvosom, előbb decoctumokkal, elixirekkel, assa foetida-lapdacsokkal s tán pészma-adagokkal is megrontaná szám ízét s gyomromat, hogy végre egy pohárka tokajival helyrehozhassa mindkettőt. Megköszönném neki!

Azonban holla! sejtek valamit! Ezek az írók, s köztök regényírók is, ármányos ficzkók! Hátha ők a contrario működnek, miként elásott ital fölébe tüzet rakunk, hogy meghűtsük amazt? Tudniillik gonosznak, bűn barlangjának, siralom-völgyének festegetik a világot, és mephistophelesi elfajult adeptusoknak, s már itt e földön lángoló máglyára érdemes söpredéknek az emberiséget, hogy mi olvasók, elriasztva a képzelet világától, annál nyájasabban simuljunk a valódihoz, melly sajátunk, s ekként kénytelenítettünk meredező hajszálokkal felkiáltani: csak mégis jobb nekünk itt temporizálni in diebus nostris, a noha sokhiányu s nem csekély elhangoltatásu világban; de a hol még is nem garázdálkodik olly esze veszett gazdálkodás, mint a képzelet világaiban! - Eh bien! ám lássák regényíróink! Ezen modor a contrario kissé csiklandósnak tetszik nekem. Az ördögöt nem tanácsos még falra festeni is, annál kevésbbé papírra!

Én már gyöngé idegzetemnél fogva is, nem merem ki magamat ezen térre a contrario. Nem, kedves barátim a közszeretben! jámbor olvasóim! Én embertársamat úgy szeretem tekinteni, mint kedvelt étkeket, a rúdon sültet. Tudom, hogy tiszta vaj, nem dohos finom lisztet, friss tojást, tejet, mandulát vetek hozzá, és mégis olykor van eset, hogy a sütemény nem izlik számunkra; mert szakácsném vagy keletlen hagyta vagy megégette. És a jó anyagokból alkotott, mennyei szikrákkal electrizált ember körül, mennyit nem kotyfol a legindiscretebb szakácsné a világon - a nevelés! mennyit nem zsarnokoskodik nála, sors és körülmények! Miért ne kíméljem s óvjam czégéritéstől közte azt, ki boldogtalanul megbotlott, vagy tán el is esett? S nincs-e szintugy okom kímélni olvasóimat is? kik kegyesek nekem szánni néhány óráikat, reményelve, hogy enyhét, ész- és szívéleményt lelendnek soraimban? Nincs-e elég sors- és önmagunk-okozta nyomor és inség az életben, nincs-e elég unalom, kedvetlenség, panasz és egyenetlenség a háznál, hogy még magam is képzeletiekkel neveljem, mulattatás örve alatt ezeket? Nincs-e másfelől világunkban uton utfélen elhintve, az örömmel és gyönyörrel magva? nem szép-e a természet szinte az elbájolóság? nincs-e az emberi kebelbe oltva, a szépnek, jónak, nagynak, nemesnek érzete, s a tulvilági örök harmoniának elősejteménye? nem alapérzeményünk-e a szeretet? mik mind, visszahangoztatva a phantázia világaiban, képesek kiemelni a halandót a föld rögeiből, s nemesb szárnyokat fűzve rája égfelé segíteni őt, honnan jobb magát vevé?

Ezeket szólám és gondolám, egyedül ülve geniusommal, s szikla-erős lőn regényírói határozatom. Nem! ez lőn eltökélésem; én nem czáfolgatom, ha bár közvetve is, szép világunk optimismusát! azon regényíró collegáimnak hagyom ezt, kiknek kedélyébe, természet vagy sors, kelletlenül több kovászt vagy oltót vetett; ajánlom nekik olvasóul Maximinus császárt, kiről azt regéli a historia, hogy mosolyt, kacaját nem ismert soha! Hiszen a régi görögök és rómaiak, még haragos isteneiket is vigszággal, tánczokkal, játékokkal engeszteltgették. Enyhét találjon nálam az olvasó, vigaszt és öröm-sympathiát. Maga az élet adjon nekem rámákat, mikbe jellemfestményeimet illeszszem, és ne magát az életet törjem, erőszakoljam önkénytelenül alkotott arabesk rámákba. Fölkeresem embertársaimban - csak csekély machineriával, nem halmozott szereplőkkel, - mert hiszen a világhistóriát is csak néhány ember alkotja, a többi csak statista - az isteni szikrát, azon földi vegyületekkel, mikkel azt gyöngéi és bohóságai burkolják; s így míg olvasóm ama szikrát méltatja, szívesen megmosolyogja ezeket, egyszersmind szerencsés leend alkalmat nyerni, saját maga gyöngéit és bohóságait is megmosolyoghatni! S e méltányos kölcsönösség, ha nem csalatkozom, nyájasabb fűszere az életnek, mint az örökös pénzsmázás és assafoetidázás. Mert a mint Lessing bölcs Náthánjában szól:

Der Wunder höchstes ist,
Daß uns die wahren, echten Wunder so
Alltäglich werden können, werden sollen.

És ekként született e jelen szeszélyes regényi kísérlet.

I. FEJEZET.

Kakasd topographiája.

Tisztes agg szüz Európa egyik czombján, a nagy és kis trochanterek szomszédságában, fekszik szép magyar hazánk, gazdagon rengő kalászföldjeivel és gyakran szűk kenyerével, kövér rétjeivel és sovány hus-fontjaival, classicus szőlő-hegyeivel és kegyetlen kezek műtétein áthajtott silány boraival. E paradoxon haza, mint a „kis tükörben” tanultuk, felsőre osztatik, hová gyarak, és alsóra, hová gépek kellenének, és mindkettőre, hová sok kellene! Az alsónak, ugymint gépkialtónak egyik megyéjében, alig félóránra Beke vártól, a megye székvárosától, fekszik kies halmocskán, az országos hírű Kakasd helység buja kövér dülőivel, de annál renyhébb lakosival; mert nyirfa és szorgalom nem szeretik a kövér földet.

Kakasd - némellyek szerint Kákásdnak lenne nevezendő - azon alatta tárkozó mocsárfenékről, melly elég tág háborítatlan collegátust ismer még Magyarország határai között, és vizi tökkel, béka-nyállal, jelesül pedig bőséges kárával benőtten terül el, melly utóbbtól vette omenes nomenét, és mellynek évenkénti áldásos vágatása, átkodottan gátlá mind e mai napig a mocsár lecsapolását és körülbelől ötven zsiros holdnak, a pignorarius békától és pióczáktól lehető visszaváltását. Az *a* betű fölötti ékezeseket a Kákásd névben, miként honi oklevél- és codex-buváraink állítják, nyomdáinkban, az álmos könyvek, szerencse-kerekék, Argyrus király és tündér Ilona szép históriáinak sűrű nyomtatásai koptatták le, így veszett a falun a Kakasd név. - Mások ellenben a Kakasd név mellett harczolva, azt egy régi, még a huszsziták korából fenmaradt és egyfelül a fogadós, másfelől egy pusztai malom közelében, már némi ferdüléssel álló haranglábtól származtatják, mellynek tetejében egy ércz kakas áll, hirnevére nézve nem csekélyebb Mahumed dicső kakasánál, mellynek feje áthatott mind a hét egen. Ugyanis a helybeli fogadós, Adut Jakab, még a kinpadon sem vallana mást, mint hogy a harangláb kakasa, minden nagy-pénteken éjfél tizenkét órakor megszólal; miként azt nem csak maga, saját két nem csekély fülével, hanem több ivói is épületesen hallották. A fogadós, hű apostola a jövedelmes csodának - mert nagy-pénteken egész éjjel hemzsegett nála, várva a kakas-szót, a nép - hálából rendesen több kakast tartott udvarán, mint tyukot, s minthogy azokat a harangláb közelében álló szin padlására szoktatá hálásra, mindenkor megújult nagy-pénteken a falu csodája, segitvén azt a fogadós borának exaltációi is, mikben szívesen látjuk a csodákat. Hogy a kakasdi kakas, többi collegáitól eltérve, éjfélkor és nem hajnalban kukorikolt, hihető onnan ered, hogy ő okulva Péter kakasa szomorú példáján, nehogy csodatagadásra nyújtson alkalmat, jobbnak látta akkor szólalni meg, mikor a világ mélyen alszik és senki sem ügyel szavára, ha bár Kakasdon nem érte is célját; melly dicséretes szerénység, ujabkori csodatevőinknek nem épen tulajdona, noha kakas-szavaik elhangzásai napi renden vannak.

Egyébiránt Kakasdnak igen egy a pólmagassága a budaival; miért is hires *Bánom*-hegyén jó bort terem, mielőtt az tudniillik Adut Jakab kezelése alá jutna. Kik avatottabbak ennek háza körül, állítják, hogy Jakab gazda ollyforma óvatossággal él borai körül, millyennel esős időben a szüretelő palócz, ki keresztül tett csomoszló fájával fedi be kádját, az omló eső ellen. Tudniillik történetünk korában, Kakasd falujában, több városink példájára, annak földesurai, szintolly baráti lévén a colonialis purismusnak, mint neologusaink, philológjaink, és terminológistáink a nyelvbelinek - nem telepítettek meg egyént Izrael élelmes fiai közül - ki Szetényi Ignácznak és Adut Jakabnak még nagyobb élelmességük miatt, nem is egy könnyen juthatott volna Kakasdon zöld ágra. Minek az lón a következménye, hogy Adut fogadós, egy maga szedi be és égeti ki saját katlanán az egész falu törkölyét, maga birja egyedül és concurrentiátlanul az urasági és urbéri bor- és pálinka-mérést; e szerint ezen regálét, cum adnexis cunctis rectis et curvis, egymaga monopolizálván, s határtalan iránytűje lévén a falu

ugy mértékletességi erényének mint egészségi állapotának, sőt miután a gyulasztó italok valódi taplói, vagy - minthogy kiment már divatból a tapló - valódi gyufái a vétkeknek, kormány-lapátja levén erkölcsiségének is - nem tulajdoníthatni részéről egyébnek, mint nemes öntagadásnak azt, hogy borát, pálinkáját csak három annyiért mérte, mint mennyibe magának került; mert ebbeli nyermérséklését még korán sem kárpótolta azon negyedecske, mellyel itczéjét kisebbre szabta; valamint azt sem róhatni egyébre mint aggodalmas ember-szeretete rovására, hogy italait, ivóinak képessége és mámoraik fokozata szerint, tán némi homoeopathiai sejtelemből, annyira diluálgatta, hogy elvégre borában, pálinkájában, vegytani műtéttel is alig lehete a bort és pálinkát fölfedezni. Felebaráti szeretetre mutatott nála, azon szép bizalom is lakos társai iránt, minélfogva új bor, buza, tengeri vagy munka fejében, hitelre is mérte italait, a várást, miként méltányos, részint kréta kettős fogásával, részint önkénytes árszabásokkal egyenlítően ki, harmad és negyed-iziglen.

A halom közepén uralmilag kitűnve áll a Szetényi Ignác, újabb birtokos kastélya, két végén tornyos bástyákkal s közepén olly ebédülői három nagy ablakkal, hogy félni lehet, miként a szoba kiugrik rajtok, a minthogy azokon a vagyonság szép könnyen ki, és eladósulás még könnyebben besétálhatott. E sétacsere meg is történt a törzs-birtokos, kakasdi báró Hetey Jónás idejében; és az eladósulás sétája helyet csinált Szetényi Ignác urnak, ki is legszükebb markúságával - minthogy óvatosan, marokkal szedett be és ujjai közt adott ki - szerencsésen egyet fordított a sétacserén, úgy hogy a vagyonság tévé be- és eladósulás ki-sétáját. A három ablak felett pompázik, aranyzott réz czimere a Hetey nemzetségnek, egy gólya, melly patkót tart a szájában. Miként jutott a jó gólya a patkóhoz? vagy patkó a gólyához? mind e mai napig rejtély és polémiai tárgy a heraldicusok között. Leghihetőbb azoknak véleményük, kik traditio nyomán azt állítják, hogy Hetey, II. Lajos Csele patakjába fuladt lovának patkóját találta meg, melly érdemeért kapta adományul Kakasdot, s ennek taváról czimerül a patkós gólyát: tanuságul arra, hogy hajdan is relativa idea volt az érdem!

A kastély uralgó és alkalmas helyzete mutatja, miként Kakasdon a Hetey-udvar az ősi eredeti lak, mellynek kiválasztását még szabad kéz eszközölte. Kastély mögött tágas kert nyult el, történetünköri izlés szerint alakokra nyírett fákkal és néhány, homokkői faun-szoborral, miket az eső cseppjei saepe cadendo annyira megviselének már, hogy bizonyos körülmények közt, nőnek nem vala tanácsos rájuk pillantani. A mostani birtokos meghagyá ugyan ezen eső által himlőhelyezett szobrokat; de mint hasznosnak barátja, konyha-kertet alakíta a czifrából, csupán egy emberre számított utacskákkal. Kert mögött tág csűr, úgy látszik, még az egész határ allodiaturás és dézsmás termésére számítva.

A kastély mostani birtokosa Szetényi Ignác ur, mint hajdani könyvnyomtatónak idősbik fia, a mult század közepe táján még nem született uraságra - azóta kissé változott a világ s a betűk hálásabbak lettek - miért is szatócosságot űze mindaddig, mig nem egy nagybátyai végrendelet, őt a kis boltból meglehetősen nagy uraságra szólítá. Azonban a kalmári előszeretet, nem hagyá el őt uraságában is. Az a naponkénti pénzcspegegés jól esett csorgás mellett is szívének; ennélfogva uri laka egyik utcza szögletében most sem nélkülözheté a nyitott boltot, mellyben egy nyereség-izékes szolga által, maga kezére árulgata sőt, dohányt, szalonnát, pipát, bicskát, lapátot, villát, tűt, czérnát, galandok minden nemeit és czín-mosó karikákat. - Folyosóját és ebédülőjét annyira megszükiték a tele zsákok, véka és subalternusai, ugymint fél-, negyed-vékák s csapófa, a fenekes és feneketlen hordók s más gazdasági szerek, hogy a folyosón kissé megáldott testű embernek, az ebédülő-terem ajtajáig behatolni nem vala könnyebb feladat, mint restaurációk és installációk alkalmával a megye tereméig. A tág ebédülőben minden vala inkább található mint vendég és vendégség. Mert Szetényi Ignác ur nem tractált, és a vendég-szeretetet magyar betegségnek nevezgeté, már chronologice is, közvetlenül a csömör előtt. Saját szobájában, a szögletekben, hosszabb rövidebb rovások, öl, rőf, font, mázsa s a t. állanak, vas horgu fogason kamra-, pincze-, hambár-kulcsok függenek, kopott zöld posztóju,

még kalmári maradványu asztalán jegyzékes naptár, felütve annak kamat-táblájára, jegyző-könyvek és számokkal tele irt papír-szeletek fekszenek.

De van a Szetényi udvarban egy szobácska, egyszerű kevés bútorral csinos és tiszta, benne a falu felőli ablakban csinos kötő-asztalka, az asztalkán kötő-kosárka, zöld bársonnyal bevont varró-vánkoska, és egy izmosabb türe akasztott ezüst gyűszű, egy női arczképpel és falon függő néhány festményrel együtt, mindnyája anyai örökségek; mert Ignác ur nem vala barátja a butorozás kiadásainak. Ezen szobácska, a Szetényi udvar szentek szentje, s a kis szent benne Márka, Szetényi Ignácznak leánya, fájától kissé messze esett almácska.

A falu halma egyik élén, egy domus nemonis et omnium áll, tudniillik egy megyei quártély-ház. Az illy nemű házak rendszerint lebegnek szükség és kényelem, épség és rozzantság között; mert ideiglenes használóik azt az elvet szokták követni: ki utól marad, zárja be az ajtót, s csak reparálgatnak ideiglenesen, mignem végre a mállott posztó nem állja többé a varrást. Jóformán megviselve vette által e nemonis házat elődjétől, annak mostani lakosa, Jávör Elek megyei orvos ur is; de a rendszerető férfiú épített, javított, kerített, s olly állapotba helyezé azt, minővel emberek emlékezete óta nem dicsekedhetett.

A halom homlokával átellenben, Avar Máté, kakasdi kisebb birtokos és megyei mezei biztos háza áll; nagy teremnek mondható szoba mellett, jobbra balra egy-egy kis szobával, kamrával, vizjárásos pinczével, melly száraz intervallumaiban tisztos börtönül, a nedvesekben pedig pro judicio aquae frigidae, makacsabb delinquensek vallasására használtatik; egy öblös cseléd-szobával, a jövő menő mezei hadnagyok számára. Az udvar kertje, és annak örökös belföldi növényei: a bogács, paraj, lapu és belindek, a ház mentében diszelegnek.

A balfelőli kis szoba, rendes kőköpenye Avar urnak. Annak egyik szögletében, néhány izmos és ószerű tajték- és cserép pipa, miskolci szárakkal és rimaszombati csutorákkal fölkeszítve, a másikon fokos és karabély, harmadikban fekete bárány bőrös nyeregszerszám, és negyedikben egy kandalló áll, mellyben csak úgy nevezett criminális hidegekben pislogott egy kis fogpiritó tüzecke; mert Avar ur sokat tartott, hideget, meleget kiálló katonás természetére. S meg is kell vallanunk, hogy a már ötvenet jóval meghaladt férfiú, kívül belül kemény egy levante vala, kit korunkban ifjaink, a mértékletességi eredmény ritka példányaul tán csodálni is sziveskednének, mert fegyvertelen szemeivel annyira meglátta most is a fekvő nyulat, mennyiről ő a csinos nőcskét is csak sejtik, czukrászmívet nem ismert hiánytalan fogzatával, diót, mogyorót, sőt mandulát is roppantgatott; ha benevolizálása közben megrivalgott, szépek körüli selypegéshez nem szokott hangja holmi kósza mennydörgéskével fölért, és ha kissé gerjedelmesebben lépdelt, ritka szoba padozat nem recsegett lépteit alatt. Őt ugyan nem minden szinpadi tragikai jelenet fakasztá könyre, sem minden hitvány légvonalatka ajándékozá meg csúzzal; a minthogy a betegséget mindeddig csak azon egyetlen csömörke után szerencsés ismerni, mellyet egyik nagy ur lakomájában a teknősbéka okozta neki, mit csirkebecsinált helyett vőn magához.

A nagy teremben, mellyben áll Avar urnak hivatalos zöld, s egyszersmind délre fejéren terített nagy asztala - e kettős rendeltetés hajdan, mint tudjuk, némi compatibilitásban állt egymással - chronologiai renddel lógnak a falakon, a raboktól elvett delicti corpusok, emlékjegyek, apró zsákmányok, kulcsok, kötél-hágcsók, hosszú és kurta vaskeztűk, békók, guzsak, szijak, kötelek; szögletekben pedig botok, furkók, bunkósok, gerundiumok, csákányok, fokosok, törővasak, vésők, balták, s más efféle butorzatai az elferdült emberiségnek, szép egyetértésben hevertek, noha egykor majd mindegyike, házsártban koponyákat szagztatott be. Az ajtóval átellenben pszichológiai tekintetből Idvezítőnk feszülete áll, intó a belépő gonosztevőt, hogy ne feledje drága áron megváltott emberi méltóságát, és hogy az isten szeme belát a sziv legelrejtettebb redőibe is, ezért a tagadás csak nyomoru és ideiglenes palliativum. És Avar biztos urnak vallasási szigora, különben is meglehetősen értett a makacsabb tagadások megtöréséhez.

A jobb felőli kis szoba, egykor női lak vala, most, mióta üres, folyvást zárva áll, és maga Avar is, kerülve a kedvetlen emlékeztetéseket, kerül lépni be ajtaján, s így belső falait évek óta nem látta már.

Biztos ur kertje alatt a kákás tó terül el; miért is nyárban, az egyiptomi tiz csapás másodikában szép része van; mert a brekeke-toáx-tuu-concertet, fölemelt ár nélkül ugyan, de cselédei feleleteit is alig érthetve, hallja regtől estig, a mikor aztán a rendes dijt, a pénztárnokoskodó szunyogok szedik be vére bőségéből. Őszi szelekben szinte a tóruól olly zúgást okoz éjjel a hajlongó nádas káka, hogy ollykor egy egész nyulszívűbb sereget megszalaszthatna. Azonban minden kellemetlenségnek akad kárpótló oldala is. A biztos lepuffant néha kertje garadjából, egy-egy vad ruczát, szárcsát, vagy vízi snepfet, kiapportiroztatja azokat kedves vizslájával, garçonnal, sőt megtörténik az is, hogy ülepes hálójával néhány kárászt és cigány-halat vonat ki vacsorájára. - Jávör orvos szintén utilizálja a tavat olly vérszopó pióczákkal látván el belőle magát, mellyek bár melly uzsorással versenyezhetnének.

Biztos ur lakától balra a fogadó áll, Adut Jakab fogadós szobáján kívül, egy nagy ivó- és egy vendég-szobával. Minthogy Kakasd országutba nem esik s a székváros is közelében fekszik, vendégkiáltó fogadóját biztosan nevezhetnők korcsmának, ha ezen szót tőlünk magyaroktól Leschka nem reclamálná, és a fogadó udvarán csakugyan nem állna sárfenekben egy nyílt kocsifészer, melly csalhatatlanul nem kisebb jelensége a fogadói qualificatióknak, mint összegalyabitott értekezés a tudósságnak. Vendég ritkán téved be a kakasdi fogadóba; miért is Adutné igen ollyformán bánik a vendég-szobával, mint még éltünkben elkészített kryptánkkal szoktunk bánni, tudniillik más interimalis szükségekre használjuk azt. Termett és hitel-törlesztésü tengerijét, tilolt kenderét rakja beléje, vagy kotlós tyukjait, ludjait ülteti benne, mikre a négy falon függő festmények: tavasz, nyár, őszi és télaszszonyságok, védszellemek gyanánt pillognak alá; a tükör szegére vörös és fokhagyma-fentőket, paprika- és mák-füzérek ragat; egyik szögletben az ugorkás-tonna érleli a maga tartalmát, másikon az akózó-vas hever, már trepanált és még trepanálandó lopó-tökök társaságában. - Ezen interimalitásnak az a következménye, hogy ha még is be talál tévelyedni a kakasdi fogadóba a szobás vendég, Adut, Adutné és szolgálója, nemkülönben kapkodnak, mint egykor a régi Róma „Hannibal ad portas!” rikoltásra. Ekkor Adutné fél édes és fél savanyu, tehát édes-savanyu mosolylyal erőteteti be a vendéget a maga szobájába, hol ablakok és lócza fölött, tarka mázas tányérok, kancsó, bögrék, tükör felett mult aratási kalász-koszorú, egy padlásig vetett mennyezetes nyoszolya s ajtó és négyszegű zöld kályha közt monotonice biczegő tokos fal-óra a butorok; s hol a vendég várakozási unalmát, ha nem restel felnyulni a mester-gerendára, sem csak az ebben az esztendőben nyomtatott „Álmos könyv” hanem az annyira képzelet-ragadó „Hármas história” is enyhítheti addig, míg az aduti háznép, a vendég-szoba gálába-tételével elkészülhet. Ez nem épen egy pillanatnak mive; miért is nem vehetni rossz néven Adutnak és élte felének, hogy ők napkeleties kényelmi hajlamuknál fogva, felróvják a betévedt vendég erszényére, az alkalmatlanságot is, mellyet okoz, és azon czukor-adatokat is, mik a vendég-szoba többszöri kifüstölésére - mert egyszerivel nem igen lehele beérni - elvesztegettetik.

Oldalt a fogadó mellett, mint tudjuk, a kakasos harangláb áll, és e mellett Szetényi Ignác ur juhakla. Tul ezen a magyar falvak rendes punctum fináléi, Kakasdnak is záradékaul, cigány-kunyhók görnyedeznek, miknek lakói iszonyatos muzsikát és szegkovácsságot üznek, és kiknek élelmükre, a kenyérből és isten igéjéből - minthogy Kakasd csak filiája Mákfalvának - szűk kevés jut ugyan; de annál több esik - a vízből és levegőből!

E szerint meghordozván olvasómat, Kakasdnak, hol kerek-tapasztó sáru, hol szemet, tüdőt ostromló poru utcáin, sőt bebukkanni is hagyván őt egy pár udvarba, lássuk: mi történt e hírneves magyar faluban?

II. FEJEZET.

Jávor a nők szobájában.

A mult század beszakadásánál a jelenbe, azon fagy- és hó-gazdag télen, mellyen a farkasok olly bizodalmasan fraternizáltak juhaklainkkal, december-hónak 25-dik napján, estveli hét órakor tízenkét perczkor történt, hogy Jávor Elek, megyei főorvos, Avar Mátéval, a megye mezei biztosával, kivel az utban találkozék, a maga pitvarán belépett. A nők szobájából fül- és sziv-szaggaató gyermek-sírás hangzott elébe. - Ez napam asszony paedagogiájának gyönyörű zenéje, komám, mondá Avarnak Jávor, s komájával beszóla a nőkhöz. A kis Juliska vala az, ki torka szakadtával zengedezett, s kit Lucza asszony, Jávornak napája, és Katinka neje, pép-, és nedv-tömögetéssel sietének megnyugasztalni. Bakator Ambrus, a szolga, gyapot-dugdosással tiltogatá, a kontár asztalos-kiigazításu ablakok nyiladozásain be-beaudientiázgaató téli szelet. Szives köszönés után rálegyinte elefánt-csontos nád-pálczájával, Ambrus vállára a biztos.

Miben fáradozol pohos? kérdi.

Gyapottal beeszkábálom az ablakok hiányos lyukait, tens uram; mert a sok idő miatt már régiek; felelt Ambrus, s olly állásba tevé magát, hogy több legyintéstől féltett háta fal felé essék; mert biztos ur kissé vaskos tréfáit jól ismeré.

Bár ne tennéd szolga! mond Jávor; vinnéd inkább ama pár illatozó virág-cserepet a cseléd-szobába által. Óhajtnám, nőink egy izlésűek volnának, ujjabb Róma nőivel, kik nem barátnéi a virág-illatnak. Ládd szolga folytatá szavait Ambrushoz - hihető, hogy a nők is értsenek azokról - a csecsemők csontjai lágyabbak, a cerebellum nálok érzékenyebb, s a szagló-ideg gyöngébb, mikre erős illat és romlott lég, veszélyesen hathatnak. És itt a szobában a kábitó gőz és hőség szinte az elszédítésig! És te gyapottal tiltogatod el a gyermek-szobától, melly különben is alig részesül szellőztetésben a frís léget! hermetice spontolod be ártatlan gyermekemet, miként aequator alá menendő szeszt!

Ambrusnak, ha magasabb fogalmat vagy megbizást adának elébe, szokása volt felvonni szemöldjét, sűrűen pislogni, jelélül annak, hogy miként gőzhajó ventilje sűrűbben füstöl a keményebb tüzelésre, az ő feje is vajudóbban működik a fogasabb eszmék fűtésire. Ambrus most is kulcsolt kezekkel, homlokán magasra felvont szemölddel, sűrűn pislogatva, mint nyári száraz villámlások, s így munkás eszme-vajudásban, hallgatta Jávor szavait; mikből azokat, miket nem értett, helyeiken hagyta, a virág-cserepeket pedig hónaljai alá szorítván, nem épen kísérete nélkül Lucza savanyus tekintetének, kivítte a szobából.

Juliska folyvást zengedezett, s közel volt már a rekedéshez.

Én nem tudom: mi leli, ma ollyan rossz ez a gyermek! szóla Lucza asszony, fogyatékán türelmének.

Protestál, édes napácskám, csaknem bizonyossággal merném állítani, protestál az örökös pép és édes nyalat ellen; mond Jávor. Mert Máté komám! a protestatio nem csak azért szokott mérges lenni, hogy sérelem esett rajtunk, hanem azért is, hogy semmit sem tehetünk egyebet ennek elhárítására.

A biztos mosolygva javallást intett.

Ez a szegény férgecske is rabbá van téve, ártatlan kis kacsói prés közé szorítva, mint valami egyiptomi múmiának! folytatá szavait Jávor, mellyek alatt oldozgaató fölfelé a kised pólyáit. Tevését a napa egy kis fejcsóválással, Katinka nyájas mosolylyal szemlélgette. - Már korán hozzá szoktatjuk a gyermeket a tétlenséghez!

Ebben igazad lehet, Elek koma! megjegyzé gordon-hangjával a biztos; a gyermek korán hozzá szokik, hogy csak szája legyen szabad s csak ennek vegye hasznát, lepólyázott kezei pedig elszoknak a cselekvésről. Gyanitom: számos szónokolgató, de tétlen hőseinknek csecsemő koraikban lepólyázták volt kezeiket!

Nincs különben! buzgott Jávor; nézd, milly kedvtelve viczkand a kis nő-miniature, hogy feloldoztam! milly hálásan mosolyg rám! Tegyük félre azt az átkozott pépet és nyalatot! egész áldott nap azzal gyötrik szegénykét!

Uram fia! sápita Lucza asszony; ha sir a gyermek. -

Hadd sirjon, édes napácskám! az emberi bajoknak nem legutóbbika ugyan az éhség, de nem is egyedül valója! Sirva nő a gyermek. Ez tüdejének, sőt egész test-alkotmányának minden commotiója. Pedig mozgás az egész mindenség egyik törvénye, eleme. A föld és minden planéták forognak, a lég mozog, a tengernek hármass mozgása van, folyóink folynak, a pára felszáll és leesik, az egész természet működik és körzik; egyedül Juliskánk vesztegeljen-e mint egy mola? A sirás erőt és akaratot fejteget a gyermeknél, mi szükség azt egyre-másra dühös étvágyának venni? Vegye inkább napácskám, az illy jeles torkot mint Juliskánké, nyájas jelenségül, hogy idővel tetsző hymnusokkal fogja magasztalni az ég urát, ki neki lételt ada, és kegyelettel áldást kérni azokra, kik őt gyámoltalan korában hiven ápolák!

És kezességül arra, megjegyzé Avar, hogy ha egykor férjhez menend, csengő hangja leend végszó a háznál.

Lucza asszonyra, ki elég recsegő hanggal ugyan, de annál több szenvedélylyel énekelgette zsoltárait, s különösen a CII-iknek, noha ápolt teste a másfél mázsát meghaladta, ezen szavait; „Bőröm csontaimhoz ragadt, keserves siralom miatt” nem kellemetlenül hatottak Jávor vég-szavai. Képzetele nyájasan szárnyalt azon időig előre, melyben kedves unokája, templomokban és azokon kívül, szép csengésű szavát megeresztendi, s lelki épülésre buzduland és buzditand. Épen egy nyájas mosoly lebegett ajkai körül: de csakhamar elfojtotta azt vejének újabb gáncsa, mellyel a forró kályháju szobában, a dunna közé takarást kárhoztatta, és ebben Juliskát párlított mártásos tehén-sültnek nevezé.

Lucza asszonynak, két szóváltási stratégiája volt a háznál. Egyike az, hogy, mint idősebb, tapasztalataira hivatkozott; másika pedig, hogy ürügyet keresett szóváltó ellenfelére háritni a bajnak okát. Követé ezuttal is stratégiáit.

Ahhoz kedves fiam uram, nem értenek a férfiak; szóla lángoló arczczal; nekik lehet eszök tudós dolgokra: honnan merre tart a szél járása? miért süt a nap nyárban forrón, és téiben hidegen? vagy mit kell beadni a betegnek? de magát az élet tudományát, a nő, kivált a tapasztalt nő, biztosabban tapintja, mint a férfi kiokoskodja. A gyermek-ápolás egészen más! Nekem hat gyermekem volt fiam uram! -

Mellyből őt, korán is elbucsúztaték ez árnyék világtól, édes napácskám, a hatodik pedig, az én kedves Katinkám, ki jóságaért, a patriarchák hosszú életére és egészségére volna érdemes, alig erősebb egy árnyékban kelt növénynél!

Az Isten mindnyájunkkal szabad! felele élesen Lucza, és ha fiam uram nem kötné magát arra, hogy leányom maga szoptasson -

Mondja meg, jó asszonyám, kérdé az enyhület és jóakarát hangjával a vő, miért adá a bölcs természet az emlőt párosával a nőnek? Csupán idomért-e, miként két réz gombot uri lakok tetőin? És ha dajka lopja el anyától az első gyöngéd ápolást, dajka éteti a gyermeket teste tejével, vagy idegen péppel, később még idegenszerűbb táplálékok adják a gyermek chylusát, vérét, nedvét, még később idegen kezek, idegen éghajlatok alá jut, s végre világ és annak folyása, sors, pálya, körülmények igénylik a gyermeket, s ezeknek mindegyike kölcsönöz,

vesz, told átalakítgat körülte többet kevesebbet - mi marad végre érdemül, hála-igényül, és kegyelet-ápolóul a szülék számára? Tehát Juliskám csak annyit köszönjön-e egykor nekem - itt lágyultan emelé, az az alatt teljesen kipólyázott gyermeket az ég felé - csak annyit köszönjön-e szeretett Katinkámnak, hogy egy kétes jövőjü lételt adánk neki? Hátha az élet, a lét, melyet adánk neki, nyomasztva nehézkedik egykor rája, s tán épen az elhanyagolt ápolás és nevelés miatt nehézkedik rája, s megátkozza a szülék léti ajándékát? - Nem nem, szeretett magzatom, mi szüleid, jötevőid óhajtunk lenni, a dolog teljes értelmében! A természetben minden emlős állat, maga tejével táplálja magzatát; mi sem leendünk pártosok a természet szent törvénye ellen. Ne légy szeretett leánykám, szakadt láncz-szeme a mindenségnek, mellyhez tartozol, szülei gyöngédség kössön téged ahhoz, mitől emberi fonákság olly sokakat elszakaszt! Szerencse, hogy tág a világ és kerek; különben sok bohó bezúzná badar szökdelése közben szögleteiben a maga oldal-bordáit! Szerencse, hogy sok ember ferdeségét kiegyenliti a jötevő természet pót-ereje, s az emberi oktalanságok distóniáit, szelid harmoniává olvasztgatja az isteni kegyelem. Különben számüzetnie kellene a földről azon legbájosabb kegyeletnek, melly az emberiség szeretet-lánczának első szeme. Isten ne vegye bünül, napácskám, Katinkám! én hajló vagyok kétkedni, hogy az olly anya, ki idegent ereszt anyai gondjaiba és jogaiba, igazán szereti férjét; különben el nem hanyagolná kölcsönös szeretetük édes zálogát! És vélitek-e kedvesim, folytatá az orvos hevülettel szavait, hogy a csecsemő a maga zsenge érzékeivel, nem eszmél korán ápolónéjára? Nem érez szivecskéjében korán vonzalmat ahhoz, ki őt vérével, gondjával az első életbe beavatja? Nézzétek kedvesim, nem mered-e már is szelid mosolylyal rám kis Juliskánk szeme, hogy őt rabság alól feloldozám? Nem nyilatkoztatja-e gyöngye háláját. -

Itt egyszerre félbe szakasztá sziv-ömlédezéseit az orvos; mert a kis Juliska, használva feloldoztatása által nyert szabadságát, hálájával végig önté vala zöld bekecsét szabadítójának.

Az az átkozott sok pép és nyalat! kiálta Jávor, átadva a gyermeket édesdeden nevető nejének, ki azt mintegy áthatva férje szavaitól, gyöngédséggel szorítá emlőihez, míg a napa, ki hahotában adá ki kárörömét, hogy ekként lakolt férfi-beavatkozás a női dolgokba, Ambrussal, a hála-teljes bekecs tisztogatásának esének.

A hála, Elek barátom, megjegyzé Avar, nem először fizet így a világban! Jöhet, Juliskád egykor nő korában, al grosso üzeni, férje irányában az efféle hálát!

Kopogtattak az ajtón, s egy sovány, duodez-kiadásu termet, moly-izékes posztó-csurapében, melly mintegy vád-irat vala sorsa ellen, lépett be azon. Jávor orvos ur után tudakozódván, egy levélkét nyujta ennek által. Bakator Ambrus, sajátos ujság-vágyával, majd előlrül, majd hátulról czirkálgatá az idegent, Avar pedig, biztosí állásával járónak vélve a politiai felügyelést, szemügyre vette alakját s azt vetegette magában s ha nem egyezik-e az valamelyik személy-leirással a megye-currenseiben?

Hová való kigyelmed? kérdé az alatt, míg Jávor a levelet átfutotta.

Egész Magyarországra, tens uram! mint a fa-kilincs! most legközelebb Szegedről jövök.

Mi járatban van?

Expressus vagyok.

Diák szó szerint, látom; mert ollyan, mint egy kifacsart citrom! Ha gyöngy-buvár volna, sok nehezék kellene testéhez, hogy tenger-fenékre szállhasson!

Mióta megégtem, beteges vagyok, s egészen kiszáradtam; mond petitio-szerű alázatossággal az embercse.

Megégett? tán házass?

Nem, tens uram, nőtlen vagyok.

Ugy hát csak megperzselődött, de nem égett meg!

Jávor kivivé magával az expressust, a maga szobájába, s Ambrus is utánok kulloga.

Ej ej komám uram! még mindig a régi ellenszenves a nők irányában?

Számban az ízök! felelt a biztos. Fájdalom, lakodalom után, nem előtte szoktunk fontolgatni!

De olly hosszú idő alatt, csak feled valamit az ember? megjegyzé Katinka.

Embertől és feledni - valótól függ. Én már valóban megégtem, fenekig égtem komácskám! mond gúnyos mosolylyal Avar; nem mint az iménti keszeg embercse!

Tévedni, emberi dolog, megbocsátni, isteni! mond engesztelő szívelyességgel simogatva a biztos vállait Katinka.

Nem, nem soha! felelt borúsan rázva meg nádpálczáját Avar. Azóta, isten bocsássa bűnömet a rab-vallatásnál is kérlelhetlenebb vagyok. El is szoktam már én a vászon-cselédtől. Velem egy földél alatt nem lakik az ármányos faj! Csatlós hadnagyom kiséper, megkotyfol; ha nő-rabom nincs, Vetésyné mos rám. Ugy vagyok a nőekkel, mint a tojással. Mióta egyszer Bugyiban, a bibicz-tojás-rátotta megfeküdte gyomromat, azóta a tyuk-tojásét sem eszem. A feleség, különben is ritkán nem fölösség; csábos portéka! megengedem; de nem egyéb mint szépen candirozott keserű gentiana-gyökér!

A nők megszokták már a biztosnak efféle kikeléseit, s beérék most is philippicáira a nők ellen, mosolylyal és fejcsóválással.

Bakator tért vissza. Neki télben a háznál nem vala kényelem a dolga. Jávornak csak egy cseléd-szobája volt, mellyet a nő-cselédség foglalt el; ez pedig több nyilvánított és begyben megtartott ürügyek alatt, nem igen kapott Ambrus vizitjein. Amazokhoz tartozott az, hogy Ambrus a szenvedélyes pipás, nem vala épen ámbra-szagu; ezekhez az, hogy a jámbor nem igen ajánlatos alakjával nem vala vadra-való. Ugyan is a kalmuk-fő, kétannyi homlok mint arc, superlativ száj és diminutiv szemek, behorpadt orr, miként földünk golyója a pólusoknál, dobosi nyomott, inkább szélességben mint magasságban terjedező termet, és sár-tapaszos kerék forgásu nehéz nyelv, nem igen ajánlák őt nők körüli udvarlásra. E mellett Ambrus ignorálni látszott minden hódolást, vagy, mint a nők vélek, természeti apathiájánál fogva, vagy, mint Ambrus véle, mert az ő zsákja sem akadt a nő-cselédség szobájában a maga foltjára. A vendégszoba rendesen nem fült, a mellette állott kis kamrazug pedig, mellynek szerencséje vala Ambrust éjjeli nyugvásra elfogadni, kályhátlan vala, mellyben a hideget, rendesen, szárustul egy bicskanyél-hosszuságu égő pipája füstjével - hogy legalább ornak és homloknak legyen jó dolguk - s egy emeritus juhász-bundával szokta enyhíttetni. E szerint Ambrus kénytelen volt nappal, örök zsidóként, szobáról szobára vándorolgatni, dolgot vagy ürügyet keresve és temporizálva, miként egyikében vagy másikában ideiglenesen megszenvedtetett, hogy egy kis meleget szedhessen magába, mellyel beérje mig jókora adagu pipáját, a folyosón, vagy kályhalyukaknál - miknél, miként a kenyér-karajt piritják, testének hol elő- hol utótáját piritgatta - kiszívá. Ambrus majd kérdezni jött be valamit, majd a tisztítandó pár csizmának egyik felét feledé benn, majd ismét a kályhát tapintá körül oldalról oldalra, négyszegről négyszegre, halkkal és fontolgatva: ha valljon férne-e még több meleg beléje? Melly szemlét ha a három szoba utolsójában bevégzé, ismét az elsőre tére vissza. Minélfogva őt a biztos, kemenczék körutazó inspectorának nevezé. Az orvos szobájának leggyakrabban és leghuzamosabban vala szerencséje Ambrus személyéhez, minthogy azt a nők, nappal kissé erős pipa-parfumje, alkonyat után pedig egy koponyás embercsontváz miatt, melly egy szekrény szomszédságában állott, s mellytől a nők borzadoztak, csak gyéren s csak rövid időre látogatók. Egyebütt Lucza asszony, mihelyt sejté, hogy Ambrus magát némileg nyugvó

helyzetbe illeszté, őt azonnal egygyel mással bizományozgatta; ellenben Jávor elmélyedve dolgozó-asztalánál, rendesen keveset tudott Bakator Ambrus szobai existenciájáról.

Ambrus hajdan szabó-inas volt; mesterénél egy évig gombokat vart fel, másik évben gomblyukakat vart ki, s a további szabóművészi haladásban megcsökönösödvén talentoma, bucsút vőn mesterétől és mesterségétől. Innen az orvos és barátai, némi kezességet birtak Bakator Ambrus egyéniségében, hogy jelenlétében is biztosan társaloghatnak; mert noha ő épen nem vala agyára esett, s megvolt neki is a maga hétköznapi philosophiája, de mégis legtöbbnyire azok, mik az őt érzék körén kívül esének, majdnem fölérhetlen magasságok valának neki, mik után gíbeszkedni volna ugyan kedve - mert újságvágya kimeríthetlen, s azon büszkesége hogy olvasni és nagyszerű sabon-betüket, ha bár kissé hieroglyphice is karczolni tud, több mint önérzet nála, s ez okból Jávor honn nem létében szívesen syllabizált könyveiből, s nem egy receptnek szánt papír-szeletkéjét hieroglyphizálta be, - de az eszmék világában nem igen bira eligazodni. Ez a nőknél nem vala így. Ők mint sajátos bogarkái az életnek, repteikben sem igen szokták messze hagyni a földet, s társalgásaikban az őt érzéket; e mellett erkélykéik, miként Avar állitgatja, ritkán állanak apróbb-nagyobb titkok pecsétés zárai nélkül. Nálók tehát a szemfűl, bár nem talány-oldozó Ambrus, inkább fölösleges, sőt körülményekhez képest veszélyes tanu is lehete. Annyi bizonyos hogy Jávor házában, uri büszkeség nem hajhászta Ambrust; mert Jávor, Avar ellenében, ki azt vélé, hogy csak jog és kötelesség tarthatják fenn a világot, ur és cseléd közt kölcsönös kegyeletnek volt barátja, s azt tartá, hogy magában a kötelesség, kegyelet nélkül, csak konczot oszt s határ-hancsikokat hány a felebaráti szeretet birtokaiban; ur és cseléd közt pedig annál inkább, minél rendesebben a gazda részén áll az erőnek és többet követelésnek joga. Legyen a gazda, ugymond, patriárchája háznépének, s számítsa ahhoz családját is! Különben is a társasági osztályok különző egyenetlenségei ugy nem sértik az emberiség egyetemes rokonságát, miként földünk gömbölyegségének nem ártanak hegyeink, halmaink!

Ambrus mint emlitém, belépett a nők szobájába. Most nem kályha-őri körutját tevé, hanem összeszedett arcán némi hivatalosság terült el. - Tekintetes orvos ur azt mondta, szóla komoly méltósággal, hogy az esperestus hozzánk fog tartózkodni vacsorára.

Jól van Ambrus, mond Lucza, hát éjjelre?

Arra is. Tens orvos ur meghagyta, hogy a vendégszoba kályháját tegyem alhatóvá.

Lucza asszony, Ambrusnak egy pár szemöld-rándításán sejtette, hogy nem egészen kész még referádájával.

Mi újság még Ambrus? kérdé.

Sok, Tens asszony! holnap, mihelyt fölvilágosodik a sötétség, indulásnak eredünk a városba; pedig igen nedvesen esik a hó, és erősen légvonalzik a szél!

Ugy-e? tehát jer közelebb, kösd fel az eszedet és hallgass!

Illy előzményü szavak után, elővette Ambrus, felvont szemöldü eszme-vajadásait, s egészen szemfűl és fontoló állást vőn Lucza asszony előtt.

Nagysás Martiál gróf ur nekem egy stíriai kappant ígért. Elfogsz hozzája menni - hiszem tudod lakását - tiszteled nevünkkel és mondod, hogy a megígért stíriai kappan átvételével vagy megbizva. Átveszed a kappant és becsülettel elhozod.

Értem! mond Ambrus; majd összekötöm a lábát.

Nem szükség; koppasztva lesz: majd kosarat kapsz.

Nekem meg egy font riskását fog hozni Ambrus, mond Katinka; s pénzt ada neki rája.

Hozz hát pohos, nekem is egy pár török puska-kovát! s pár garast nyujta Ambrusnak által.

Ambrus ismerve a maga kurta pórázu mnemonieáját, hármass csomót köte zsebkendőjére s kifordula bizomány-terhelten a szobából.

Rongyszedő zsidó legyek! mond kaczagva a biztos, ha ez a lángész antiposa a három bizományból legalább kettőt, csomós kendőjével együtt zsebre nem rak!

Igaz; mondják, hogy a nagy emlékező-tehetségűeknek nagy szemek szoktak lenni, monda Lucza; e szerint magam sem sokat várok Ambrustól. Csak a stiriai kappant ne hagyná ki. Ha megérkezik, együtt költjük el, kedves komám uram.

A biztos, ki mint Nimród apródja, szintén gyakran érinté vadjával az orvos asztalát, mellynek gyakori vendége vala, szíves meghajtással fogadá el a föltételes meghívást.

Az orvos Ambrus szemhunyorgatásáról és szájcucsorításáról sejteni kezdé, hogy a kopott öltönyü és vén szárcsa-húsu expressus egész miségéről, kissé nyomasztott képze van; nehogy rejtélyes vendégét elhanyagolni találja, ekként szóla Bakatorhoz: Szolgám! az a kis keszeg ember, nagyobb sok más kut-ágasnak termettnél. Ő a szellemiség egyik munkás csatornája, forrásától egész az élvező közönségig. Szavával egész társaságokat igazgat, kik ellene nem szegülhetnek; s mind ezt egy olly szerény zugocskából eszközli, mellybe te, potrohoddal csak csikorogva foglalhatnál helyet!

Ambrus, kinek ura nagy tudományáról és lelki felsőbbbségéről, a legmagasbra hangozott fogalma volt, nyitva felejté e szavakra, nem csekély circumferentiájú száját, s mit azoknak magasságaiból és rejtélyeiből, eszmehorizonjára fölszedhete, az vala; hogy az esperestus nem potom ember, mint eleinte vélé; minélfogva telhetően szolgálatos vala körülte, s éjjelre úgy ráfüté a vendégszoba kályháját, hogy másnapra kelve a vendégnek majd kétfelé szakadt a feje.

III. FEJEZET.

Az ördög völgye.

Másnap az orvos, az expressussal és Ambrussal, korán szánra ültek s hajtattak a város felé. Keményre fordult az idő. Az egész természet hóval volt candirozva, mint valami házi torta: házi, mondom, mert cukrászaink ovatosabbak, mintsem illy vastagon candiroznának. Menett az utasokon semmi sem történt, mit historiograph följegyezhetne; mert hogy Bakator Ambrus, kit uton Jávor kocsi- vagy szántartásra, nem igen használt, azon egyszerű oknál fogva, hogy Ambrus rendesen azon oldal hágcsojára szokott felhágni kocsitartás végett, mellyre az dőlni akart - az egész ut alatt, orra és arcza javára, hideg-háritóul, itt is füstöt eregetve agyvelői működést elállító kapa-dohányából, a különben is hering-soványosága, s orvos mellett hátul ülő expressus tüdejét jó formán injuriázgatta, tollra sem érdemes, miután erre a gondolatokban merült orvos nem igen eszmélt, maga az injuriázott pedig szólni áttallott; s mi Bakator indiscretióját illeti, azt jó lélekkel menthetjük azzal, hogy ő az expressus köhécseléseit, ennek asszuságával járó bajnak vélte, a távolról sem gyaníthatá, hogy azon fű-faj, melly neki olly gyönyör élvezetét nyújtja, másnak sérelem lehessen.

A városba érve, Jávor eltűnt szállásáról az expressussal; Ambrus pedig egy darabig, a boltok csinos kirakó-szekrényeit nézeglé, tanakodva magában: mit nem venne meg azok tartalmából? azután Martial gróf lakának tartott a kosarával. Az előszoba ajtajánál leoldá zsebkendőjéről az első csomót, melly a stiriai kappant illeté; de belépve s előadva követségét, sehogy sem bira eszmélni a kappan praedicatumára. Szerencsére még jókor kisegíté őt, miként sok költönket ha a rím akaratoskodik, az assonance. Tudniillik emlékezők egykor falusi iskolai éveire, mikben Rector uram nem egyszer tőn említést a sinai hegyről, mellynek magasságát voltaképen valamint akkor nem, úgy most sem tudhatni, s alig kételkedék, hogy a kívánt kappan, szárnyas korában, nem ezen hires hegy oldalában bogarászott volna; különben mi szükség fogna lenni háttérbe szorítani kedveért, Kakasdnak szintén nem megvetendő hizott kappanjait? Tehát a megígért *sinai* kappanra emlékezteté Ambrus Martiált; ki is jóra értvén az emlékeztetést, azonnal meghozatá s kézbesité az *exoticus* sültnek valót. Színtolly szerencsésen oldá meg Ambrus, minden nagysándori kar nélkül, zsebkendője más két csomóját is, s elpakolván a rist és kovát, a következő nap reggelén, nyugodt lélekkel és felkészült szánnal várta a megyeház udvarán urát, kit az előzőtt napon alig láthata. Megjött Jávor s utána az expressus, egy fényzett ládikát és egy jókora kosarat hozván utána, mellyet az orvos gondos vigyázattal tett maga mellé az ülésbe fel. - Isten önnel édes Mikeym! köszöntse addig is, mig láthatom, a Tens asszonyt, mond Jávor kezét nyujtván az expressusnak, s a szán elcsuszott Kakasd felé.

Ambrus ölébe vette a maga kappanos kosarát, s nyugalmas gondolat-pauzában merengett tekinteteivel a téli vidékbe, melly ma derültebb vala, mint tegnap, azonban minthogy hátra tekintgetve észrevette, hogy az orvos némi aggodalmassággal nézeget betakart kosarába, s gyakran gyöngédséggel takargatja annak takarója nyílásait: fölébredt, különben sem szunnyadozni szokott ujságvágya, s egy pipa bármi classicus dohányért nem adja vala megtudhatását annak: mi van az orvos kosarában? Azonban türelem volt dolga mind addig, mignem a szán, egy utra kinyult fa-gyökeren lefarolva, az átellenes hó-torlaszba ütődött, s az erős zökkenésre, az orvos kosarából, élénk gyermek-rikkanás ütötte meg Bakator Ambrus fül-dobját. Rémulletnek és csodálkozásnak riadt vegyületével fordult meg ez olly hirtelen, hogy majdnem lovak közé ejté kappanos kosarát; az orvos pedig ölébe vette a maga kosarát, s nyugasztalgatta annak lelkes tartalmát. - U, hm! gondolá magában Ambrus, és azontul nem is gondola álméltában semmit.

Lám szolga! szóla Jávor, sejtve annak földidegzett ujság-vágyát; egy kis családtagot adott nekünk az ég! Ennek gondját viseljük szolga, mint saját gyermekünknek!

Ambrus szívélyesen inte fejével; de a kis családtag adományozóját, a megmérhetlen eget, olly határozatlan, olly tágas adressü ajándékozónak vélé, mellynek eszméje, különben sem sebes forgásu gondolat-kerekét egészen megállítá; majd később sejtemények és gyanítások szál-longtak nála elő, miknek egy részét megfejtteni nem bírá, más részét pedig szinte megbáná, hogy gondolni meré. - U, hm! mondá végre magában, mintegy elvetve sejtemény-vajadásait, mik fárasztani kezdék; én nem törődöm az uj családtaggal, nekem nem teend kárt sem gombóczomban, sem dohányomban - de tens orvosné asszony! - de tens Lucza asszony! - no az ég legyen irgalmas, ki nekünk a kis családtagot adni kegyeskedett!

Elértek az ördög völgyéhez. Ez két hegyközti olly szoros ut vala, közel Kakasdhoz, mellynek, noha jó hosszan tarta, csak egy pár kitérője volt, egyebütt pedig egy szekérnél több nem fért el rajta; s gyakori volt az eset, hogy egyikét a szembe menő kocsiknak, nem kis vesződséggel hátra kellett vontatni. Elgondolhatni, hogy az efféle műtételek, nem igen szoktak templomi csenddel s felebaráti szeretet symbolumaival lefolyni; sőt szolgabírák és biztosok protocollumai bizonyítják, miként az ördög völgyénél az összezajdulások, hajmeresztő szitkok, káromlások, mint a felbőszült haragnak felnyitott léleklyukai és ventiljei, legtöbbsnyire tangentiák, sőt vérengzések is napirenden vannak, s ezen infernalis napirendtől vette a maga nevezetét. Jelenleg a vastag rétegű hó és fuvatagok miatt, a két oldalra felhányt ut, mintegy falakat nyervén, még inkább megszorult. Jávor is nem egy vesződséget ért már ezen a szoroson; de a mik csak csiklandások valának ahhoz képest, mellynek most mene elébe. Már távolról iszonyatos láрма zajlott feléje, millyet csak Kleist hallott álmában a pokolból felzajlani; egyszerű és kanyarított szitkok, káromlások, mikben nyelvünk olly botrányosan gazdag, verdesték az eget, s furkósok, megfordított ostor nyelek és vasvillák suhogtak, villogtak a légben, s az ordított, rikkantott szó-habartól, ugy nem vala kivehető az értelem, mint némelly összecsiszított túlnépes orchestrum hang-zavarából a harmonia!

Az orvos megállítván szánját, más két sófuváros szán mögött, mellyek szintén mint az övé, a partra fölfelé szándékoztak, leszállt pipájával kezében tudomást szerezni magának a species facti felől. Csakhamar tisztába jöve. A partról lefelé jövő nyolcz szán, bort fuvarozott volt, kakasdi fogadós Adut Jakab számára, s most lerakván terhét - Adut bőkezűségéből-e vagy mi inkább valószínű, azon arany szabálynál fogra, hogy nyomtató lónak nem szokták bekötni száját, maga saját önkényes megáldomásoztatásából? - olly széles jó kedvvel hajtott haza felé, hogy még a normális tiz öles országuton sem birt volna megférti a szembejövővel, annál kevésbbé az ördög szorosán. A váltogatott replicák, duplicák és triplicák annyira sulyosodának már, hogy minden perczen a döntő hátiratokra kerülendett a sor, a mint Jávor a színhelyre ére. A borosok nem tudván mijáratát, csak azt látván, hogy part-alulról jó feléjük, s így ellenfélnek tekintvén őt, sűrűen kezdék megérkezésekor, feje fölött suhogtatni a furkósokat. Ambrus, a hű szolga, látván a látványt, s urát életveszélyben forogni vélvén, megriadt, letevé szán mellé a hóra kosarát, s kezébe kapva Jávor csákányos botját, telhetően siete ura védelmére. S valóban el is érte célját, mert egyszerre villámhárító lőn Ambrus a csatatéren. A borosok nem vélve egyebet, mint hogy Bakator csatázás végett nyujtja ellenök urának a fegyvert, egyenesen rajta kezdék meg a hátírást, s ujjas mellényre öltött kabátját olly hangosan puffogtatták, hogy a két hegyoldal szinte echózott belé. Nem használtak Jávor békéltetései; s különösen egy a borosok közül, kit Ambrus homlokán ülő diónyi holtteméről jól megjegyzett magának, kérlelhetlen vala s kifogyhatlan Ambrus kabátja kiporzásában. Ambrus illy veszélyben, hogy legföltöbb kincsét, fejét - mert a fejére mindenki tart valamit - megmenthesse, két kezét fejére borította, szabad tánczteremül engedvén széles hátát a diós homloku botjának.

Azonban a mint így megfordult, még nagyobb rémület fogta el őt. Ugyan is látta, miként a borosok egyik kutyája, mellynek otthon hihetőleg magas vala a konyhája, most, minthogy nem volt érdekelve urai marakodásánál, intermezzós ögyelegtében, alacsonyabb konyhára bukkant - az Ambrus hórá letett kappanos kosarában; a messziről utazott kappant, vagy mint elvesztett, vagy mint elhagyott, de minden esetre nem őrzött vagyont - vagy tán mint zár alá vett jószágot, melly egykor nem ritkán vala ügyes foglalásnak tárgya - sietve, nehogy ott érje az inventatio vagy revisio, birtokba vette és szájába fogva elügetett vele a hegyoldalának. Ambrus kétségbe esve és rivalgatva eredt a rabló után, ő utána pedig szitkozódva a diós homlokú; melly utóbbi, a mint Ambrus egy hófuvatagban hasára bukott, még egy adag ütleggel vigasztalta meg a szolga kárvallását. Mikorra Ambrus felvaczkolódott, a lakomás eb jókora tért nyert már, s teljes biztosságban bonczolgatta a hegyoldalban prédáját. Ambrust még tovább is üzte volna utána fájdalma és boszuja; de Jávör rákiáltott: hagyná abba a már ugysem használható jószág revindicatióját s magához inté őt.

A diadalmasan övéihez visszatért diós hős, épen abban fáradozott, hogy a bevégzett előörsi csatázást, nagyba en colonne vigye által, a mint Jávornak sikerüle szót nyerni mind a két félnél. - Barátim, kendtek borosak - borfuvarosok, akarám mondani - és kendtek sósok! ekként emelé szavát, mondják meg nekem: mit nyernének azzal, ha halálra vernék is itt egymást? hátra mozdulnának-e azzal a szekerek, szánok? Hát nincs-e már igazság, méltányosság a földön? nincs felebaráti szeretet, melly itt az ügyet eligazíthatná? Lám, kendtek tán sohasem látták egymást, tehát nincsenek haragban egymással, és annak, hogy most szembeakadtak kendtek, úgy nem oka az egyik fél, mint nem oka a másik. Mire való tehát a dühös egymás elleni agyarkodás? Lássuk: mit mond az igazság és méltányosság? A bor-fuvarosok üres szánakkal és szekerekkel jönnek, hegyről lefelé, a só-vivők teherrel fölfelé; nem józan igazság-e tehát, hogy az üres szának, szekerek mozdittassanak hátra vagy félre, mikkel a bánás is könnyebb?

Maga malmára beszél, jó uram! dadogá a diós.

De mi többen vagyunk ám! rikoltá egy másik boros.

Tehát, ha kell, majd megmutatjuk: mi az igazság? kiálta, furkóst suhogtatva, egy harmadik boros.

Erre felzajdulás és csatarendalaku mozgalmak következtek be a borosoknál. A sósok hadi ereje, noha számra csekélyebb, de egy szálás legény tüzes hevítései által, nem kevésbbé csatavágyó vala. A veszély nőttön nőtt, s csak az első csattanástól függött. Ekkor Jávör valamit sugott Ambrus fülébe, maga pedig egy kis türtőztetést kére, csak addig, mig szolgálja, egy igen üdves és szükséges kíségetővel ugymond megjövend. A két fél, noha nyugtalanul, s legnyugtalanabban a diós; de feszült ujságvágyásban s e miatti határozatlanságában várva mi jövend? mindegyik megadá a kívánt fegyvernagyvást. Ambrus megérkezett a szántól, hozván ölében az orvos sebészi ládáját, melly s kis uti gyógyszerháza, mindenkor együtt utazának a megyében vele. Letétet Jávör a ládát egy dombosabb hófuvatra s felnyitá azt. A felek égő ujságvágygyal, nyitott szemmel és szájjal közeledének ahhoz, s kandikálának beléje. Az orvos egymás után halkkal szedegeté ki s ládából a sebészi szerleteket, ezen rémületes citatoriáit a halálnak, mik a téli napnak a hótul visszavert sugaraiban még rémületesebben villogtak - s miknek akkoron nálunk még csak diák neveik valának - a nagyobb-kisebb, görbe, egyenes és kétélű scalpellusoknak különbféle fajait, a serrulát, volsellát, trepanumot, lanceolákat, cultereket, egy csomó fasciával és tépettel együtt, egy szóval mindazon borzadalmas szereket, mik amputatiókhoz, trepanációkhoz, scarificatiókhoz s más sebészi műtétekhez szükségesek; megvizsgálgatá a szerszámok éleit, hegyeit, s megtörölgetve, helyeikre visszaraká azokat. A harczfelek rábáméskodának s nem tudák: mit véljenek?

No barátim! szóla végre Jávor, nyitva hagyott ládjája fölébe állva, látszható megindulással; látom, vérző szívvvel látom kendtek átkodott elhatározását arra, hogy egymást vérbe fagyba hagyják. Mikor gyilkos fegyverek működnek egymás ellenében, nincs hatalmunkban megállapítunk, hogy eddig vagy amaddig s ne tovább menjenek azok; akkor a véletlen határoz. Én föltehetem kendtekről, hogy mindnyájan becsületes földmivelő emberek lévén, egy sem kívánna közölök évekre vármegye tömlöczébe jutni, vérdíjt és gyógyítást fizetni, vagy épen akasztófán száradni; ennél fogva egyiknek sincs szándékában egymást meggyilkolni, egymásnak fejét beszakítani, vagy kezét, lábát törni - de miután a lesuhintott gyilkos fegyver öl, szakít, tör, ront, miként jó és nem miként mi akarjuk: én kedves barátim, mint a tekintetes nemes vármegyének főorvosa, im itten állok készen sebészi szerszámaimmal a végre, hogy ha már a csatázást meg nem gátolhatám, legalább a csatában bizonyosan bekövetkezendő sebesüléseket rögtön - mert a téli hidegben minden halasztási percz veszélyes - sebészi operatio alá vehessem, a tört lábakat, kezeket levághassam, vagy lefűrészelhessem, a tört koponyák csontjait kiszedhessem, és az agyon ütötteket majdan bonczkés alá vehessem. Ezt követeli tőlem, mind keresztyéni és felebaráti szent kötelességem, mind főorvosi hivatalom. Most már ha tetszik, kedves barátim, döngethetik kendtek egymást, miként bőszyt fuvaros a maga elakadt ártatlan lovát szokta!

A nem várt különös fordulat, tán a rajzolt nem legörvendetesebb kilátások és következmények - miken a bőszyt harag rohamai rendesen átszökkelnek, - a villogó sebészi szerszámok látása, és a főorvos fájdalmas részvéte, tekintélye, józansága, megdöbbenették a harczvágyó feleket, egymás szemébe néztek, s egymás után esének le fegyvert emelt karjaik.

Béke fiuk és jóakarát, azt megmondom! felkiált egy kifordított juhász bundás a borosok közöl, ki legbortalanabb vala, s némi tekintélylyel látszék birni köztök; egy rossz szót se többet! toljuk vissza a szánokat közerővel!

Hunyászan és némán rakák le szánaikba, szekereikbe fegyvereiket mindnyájan, kivéve a legelázottabb és garázdább diós homlokut, kit szánjába feküdni nyomának le, és látszatos jóvá tenni-akarás hevével láttak egyesülten a szának félrefordításaihoz. Jávor legelőbb is a maga szánját, mint leghátulsót, nem terheltet s partról letolandót ajánlotta e végre, utána a két sós szán következett.

Csakhogyl illy békésen ütött ki dolgunk! szóla könnyült kebellet a juhászbundás.

Igy ütne az ki mindenkor, felelt Jávor, ha csak annyi jóakaratos türelemmel is lennénk egymás irányában, mennyit egy tányér rák megevésénél bizonyitunk!

Egy rövid negyedóra multával, elhaladhatott mellettök a boros caraván, békésen, sőt némi jóakaratos isten-áldjonokkal, mit az orvos iránti hálán és jóakaraton kívül, azon való elégyt-ségök is szült, hogy végre is nem az ő, hanem a sósok szánjainak kelle mozdulniok. Az a „nekem volt igazam” olly kellemes és enyhes hájkenetje az emberi hiuságnak! - A lakomáját végzett eb büntudatosan oldalgott távolas körben a szának után, kikerülve minden emberi találkozás, különösen pedig azon szánét, melly olly dicső villátlan fröstököt nyujta neki.

A hadvészes catastropha után, Bakator Ambrus olly busan gubbasztott a szán elején, mint egy őszi légy a falon. - Mi bajod szolgál? kérdé az orvos; kedved olly dermedt, mintha soha jó napod sem lett volna!

Az ármányos kutya gonoszsága sinai kappanunkkal, igen megviselt, tens uram! nem tudom: hogy állok meg a tens nagy asszony előtt; mert igen scrophulosa!

Tán scrupulosa, Ambrus?

Igen; aztán a diós homlokut a bába fujja fel! olly nagy érzékenységgel tapintgatott a vállaim-ra, hogy alig birom a jobb karomat! és valóságos orgyilkos is, mert az orromat betörte!

Fel se vedd szolga! vigasztalá az orvos; te büszke lehetsz elemelt ütlegeidre, mint bármelly hős a maga sebeire. Te mint példánya a szolgai hűségnek, veszélyben vélvén forogni uradat, fegyverrel védelmére siettél, s a hűség e dicséretes funkciójában nyeréd hátadra az ütlegeket, orrodra a potencirozott fricskát. És oka vagy-e te annak, hogy e nemes functió alatt, a sátán egy vörös eb alakjában megrabolt? Az egész dologban csak az sajnálatos, hogy nem az ármányos eb, hanem te érdemléd vala meg, hogy a szép kövér kappant fellakomázd!

Ambrus a vigasznak e szavaira, mik nemes büszkeségét olly nyájasan csiklandák, kiegyenesíté ülésében magát, mennyire csak vállainak fájdalma engedé; de asszonyaira gondolva, minél inkább közeledének Kakasdhoz, szorongóbb lőn kebele; igen ollyformán érzé magát, mint azon gyermek, ki eltörvén a korsót, remegtében azt ohajtotta sirva: oh bár csak már megverték volna!

IV. FEJEZET.

A fogadtatás.

Azonban Jávör sem vala ment minden szorongástól, tanakodván magában: miként assentálja a nőknél kisededét? - Nem badar dolog-e az a világban, úgy szóla magában, hogy gyakran még jó járatunkban is, remegnünk kell a színt? remegünk néha jobban magánál a bünnél; s e miatt, ha gyöngék vagyunk a kegyelemben, elszalasztjuk a jó tett alkalmát is? Mit fog a világ mondani? ez a göcs! mellynek gyakran nem legszerencsésb megoldója ez: mit sugall jobb magunk? De következék bár mi, mond határozottan Jávör, én, ártatlan jószágom, hű ápolód leszek, s hű őrje sorsod titkának! Ezzel ölébe vette lelkes tartalmu kosarát, s csókját nyomá a szunnyadó csecsemő homlokára. Ambrusban, ezt látva, ujjabb zavart eszmék támadtak, millyenekkel különben is rakva vala koponyájának tárháza.

Haza érének. Az orvos, mint szokta, egyenesen a nőkhöz lépett be, megcsókolá hitvesét, napáját, s ez utóbbinak, mint tisztelő vő, szokás szerint kezét is. - Mit hozott fiam uram a városból? vala Lucza asszonynak csaknem első kérdése; mert az orvos ritkán szokott utjaiból üres kézzel jöni haza.

Hoztam - valóban hoztam - csakugyan hoztam - felelt zavart akadozással Jávör; ti, kedves Katinkám, Martial gróftól stiriai kappant vártatok! ez ízes pecsenye lehet; de mi egy koppasztott kappan, egy halhatatlan lélekkel bíró élő teremtményhez képest? Édes napácskám, szeretett Katinkám, minket az isteni kegyelem egy megbizással tisztelt meg -

Micsoda megbizással? kérdé a napa kissé élesen, Jávör zavarából és praemissáiból, némi sejteményeket meritve.

Mindgyárt kedvesim! mond Jávör, s kifordula a kis vendégért a maga szobájába.

Itt, kedves Katinkám, szóla megtérve kosarával az orvos, egy uj kis családtagot mutatok be neked, kit kegyedbe ajánlok! s fölfedé a csendesen szunnyadó kisededet.

Mit? uj családtagot? kérdé a napa lángoló arczczal bepillantva a kosárba; ej ej fiam uram - s itt hangnyomata élesült - hinném, hogy ebbe nejének is lett volna beszélője?

Kétségen kívül! mond Jávör; de az én nőm sohasem volt még megosztott akaraton velem, s legkevésbbé ott, hol keresztyéni kegyelet teljesítése forgott szóban.

Igaz - de - szóla vontatva Katinka.

Való, hogy nejének nem sok akaratja van a háznál, folytatá élességeit Lucza asszony; de mikor egy utcán szedett gyermek becsempészéséről van szó -

Ne tovább, lelkem napácskám! kiálta megindulással Jávör; nem tudja mit szól? s milly tiszteletes érdekeket sért szavaival! Sejttem a bibét; de ezen kised sorsának titkomul szükség maradnia. Legyen elég megnyugtatójukra becsületemmel állnom jót a felől, hogy ezen kised, - nem testvére Juliskának!

Legalább anyával nem! ejté foga közt, alig hallhatólag Lucza.

Jávör szívélyes szavai, nyugasztalólag hatottak Katinkára. Ő teljes szívéből szerette férjét, és sokat tartott mind tudományára, mind feddetlen jellemére. Azonban maga, azon számos nőinknek egyike vala, kik jók, szerencsés kedély, de nem állapított elvek után, s az ilyenek gyakran fél chamaeleonok, sokat kölcsönözgetnek környezettől és körülményektől. Nevezetesen Katinka kegyeletes volt édes anyja irányában is; s ez, habár került is a nyílt csatát vejével, kit mindenki tisztelt, s ki egyedüli gyámola volt a háznak; de ritkán vala apró házi

plengirozások nélkül, miket már egykori férje, a grófi kapus korában, mint csaknem korlátlan házvezetőné megszokott volt. Katinka szelid és szótlán kedélyére, nem igen hatottak ugyan anyja plengirozásai, ha azok szeretett férje ellen intéztettek - ő tiszta derült ég vala házi élete folyama fölött, melyre csak ritkán hajtott valami esemény apróbb felhőcskéket; azonban ezen felhőcskéket olykor még is kisdéd boruvá veré össze nála, azon meg-megvillanó gondolat, hogy Jávor őt nem szerelemből, hanem csak hálából vette nőül. Ezen gyöngye gyanakodást, mely olykor támadt s majd ismét eloszlott keblében, leginkább ápolta Jávornak egykedvű phlegmáján kívül - mely a nős szerelem apró de édes, és ifjúságnál sok varázsszal bíró bohóságaira nem is eszméle - annak tudása, hogy Jávornak már az egybekelés előtt, volt egy szerelmi, ha nem kalandja is, de viszonya.

Jávornak harmadik évre járó orvostanuló korában, Pesten, Szetényi Vinczében egy barátja volt. A két ifjunak barátsága, mint mellékdarabja az egykori Dámon és Pythiásénak, mai barátságtalan világunkban, méltán helyet foglalhatna muzeumunkban, az archaeologiai tárgyak között. Vinczének egy nagybátyja volt, Szetényi Tivadar, hires borkereskedő, ki borai kezelésében a najászokkal soha szövetségben nem állott, s nem kendőzött boraival lelkiismeretesen látván el a bel- és külföldi torkokat, végtelen hitellel, s hitel után csaknem végtelen vagyonnal birt, s kinek Vincze, szemefénye vala. Miként a borházasítástól idegenkedett a jó férfiu, ugy maga házasításáról is azt tartotta, hogy általa a vidor életkedv vagy megeczetesednék, vagy legalább megpimpósodnék. Ezért nőtlen maradt, s Vinczének, a szemfénynek, nem épen alaptalan reménye lehetett Ignác bátyja fölött - kit Tivadar bátya nem igen szenvedhetett, és szatócsi kukacznak nevezett - egy nyilandó gazdag örökséghez. Vincze és Jávor, leczyke-üres napjaikban, sokat időztek Tivadar budai majorjában, mely időzések Jávor lapos erszényének és nagybőjtös gyomrának, nyájas és óhajtott refrigeriumai valának. Tivadar urnak, voltak némi kifogásai Vincze urfi ellen, nevezetesen annak, mint nevezé, éretlen tüzet és ritka könyelműségét gyakran megrovogatta; de az ifjunak szép tehetségei, emberszerető szive, behizelgő modora, vidor kedélye és jovialitása, azon kegyeletes tisztelet, mellyel nagybátyja iránt viseltetett, sőt szerencsés barát-választása is - mert Jávort Tivadar kitüntetőleg becsülte - folyvást megtarták Vinczét a kengyelben.

Történt, hogy gróf Tavay, egy epochális lakomára, drága csemege-borokat vitete Tivadartól. Ez a tömörebb jellemű Jávort bizá meg a pénz átvételével. Jávor átvevé az árjegyzék járandóságát, s miként szegény legény szokott bánni a ritka találkozásu nagyobb pénzösszeggel, a lépcsőkön még egyszer számba vette a fizetést, s ugy találta, hogy a gróf néhány forinttal fölösleg adott kezébe. Jávor visszatére azonnal s kézbesíté a fölösleget. A szegény legény szerencserudját, rendesen apró véletlenségek igazítják utba. A gróf figyelmes lón a becsületes ifju iránt, s minthogy fiának Martiálnak nevelője, épen a nevelést vette legkisebb gondjául, s azt a testi növesztés és illedék szabályai által teljesen kimerítettnek vélte, Jávort vette helyébe fia mellé, már inkább tanítónak és társalgónak, mint nevelőnek. Jávor a már fölserdült ifjat gondja alá fogva, ha bár a külföldi származásu büszke anya által elgyomosított, és nevelő által elparlagított kertben, drágább növényeit nem foganztathatá is meg már, de legalább szaggata ki abból némelly gyomokat; s az öreg gróf méltatta is ezen érdemét Jávornak, s hogy azt anyagilag is dúsabban nem jutalmazá, csak abban mult, hogy a gróf előbbi rang- és háztartása, a büszke grófné idejében, sűrű hitelező-vizitet idéze a házhoz, miket munkába került az ezüst bunkós botu és medvebőrös hű kapusnak, Árvay Jónásnak, szép módokkal és biztatásokkal elutasitgatnia. A fontos, és más több házaiknál is megbecsülhetlen szerepű Árvay, fiatalabb éveiben kulcsár volt a grófi háznál, tizenhárom próbás hűségű cseléd, kit szintén a grófi munificencia házasított össze Luczával, egyik kis bérlője hajadon leányával: s öregségére lábaira szenvedvén, mint nyugalmas állást vagyis inkább ülést, fogadta el a kapusságot. A gróf kiismerve Jávor feddhetlen jellemét, munkásságát, némelly számadások, árjegyzékek s a t. átvizsgálását bizta rája; ezek közelebbi érintkezésbe s majd biztosabb társalgásba hozák

őt a becsületes Árvayval, s apránként annak kecses Katinka leányával, miből végre is eljegyzés s majdan nősülés következett. Katinka nem titkolá maga előtt, hogy az öreg gróf pártfogásának, s tán mint gyanakodék, rábeszélésének, némi része lehete Jávor eltökélésében, s tán némileg a hálának is, minthogy Árvay váltá vala ki orvosi diplomáját, s a gróf tartá ki egybekelését, mik szegény legényre nézve nem épen megvetendő rovatok; s ezekhez járulván Jávornak régibb ismeretsége egy gyógyszeráros leányával - melly a lyánka kecseskedése miatt szakadt félbe, - vőlegényének jóakaratos, szelid és nyájas ugyan, de jegyesre nézve még is kissé phlegmás udvarlása, melly férjkorában inkább barátságos és bizodalmas mint szerelmes szint ölte magára; nem egyszer lepé meg a szelid nőt némi kétkedés forró és osztatlan szivhajlama iránt, általa teljes szivből szeretett férjének.

Katinka, mint említők, nyugosztaltatva férje nyilatkozata által, karjára vevé az idegen árvát, s némi gyöngédséggel nyujta emlőt annak. Jávor illetődés mosolyával csókolá meg neje homlokát. - Kit-kit saját keblével áld vagy ver meg az ég! mond Jávor; tégedet megáldott kedvesem!

Hát tán ezt is Katinka szoptassa, fiam uram? kérdé előbbi éles hangon Lucza.

Nem, napácskám! ennek kénytelen vagyok dajkát fogadni; bár nem örömet teszem.

Más gyermeke inkább is megérdemli, mint saját magáé!

E részben nem érdemről, hanem csak arról lehet szó, megjegyzé Jávor: miként kerüljük ki az idegen vér becsempészését a családba. Ezen szerencsétlen árva most anyátlan, apátlan, és sorsa kényszeríti őt elfogadni az idegen ápolást!

Katinka még szívélyesebben szorítá a kisdedet melléhez s Lucza asszony is elnémula karczolósaival.

Ezen elnémulás azonban csak fegyverszünet vala, s csak Jávor jelenlétében. Lucza asszony hetekig szokta ápolgatni keblében nehezteléseit, noha azoknak lappangásaikat csak azon két nyilvánításból lehete gyanítani, hogy szokása ellenére, ha Jávor prüsszentett, nem kívánta kedves egészségére, és estveli gyertyagyújtáskor, nem mondott neki jó estvét. E két nyilvánítás beállta most is. A kisded titka, mit a szívet nyelvéen hordozó Jávor olly aggodalmasan őrzött, fúrta Lucza asszony fejét. Az ostobaság, gondolá magában, csaknem annyi titkot fedett már fel a világban, mint mennyit a rossz akarat; s beszóllittatá Bakator Ambrust. Ez eloroztatott kappanja miatti szorongásában, nemkülönben oldalgott a nők szobájától, mint miként maga az orozó eb oldallog vala a szánoktól. Végre ismételt hivatás után, belépe, delinquensi előretolt arczzal, összenyomott ajkakkal és zsebbe dugott kezekkel.

Ambrus, szavadra vigyázz, ne hazudj! ekként kezdé vallatását Lucza; hol vettétek a gyermeket?

Az uj kis családtagot? kérdé Ambrus, Luczára meresztve szemét.

Azt, azt, bagoly!

Azt nekünk az ég adta! felelt biztos utasítással a szolga.

Füles! kiált nyugtalanul Lucza; azt kérdem: hol? mikor? honnan? ki által? kitől kaptátok a gyermeket?

Ennyi kérdés egyszerre, megviselé Ambrust. Legjobbna láta egy lélekzettel egyetemesen felelni azokra. - A sovány esperestustól kaptuk!

Ennyi vala és több, mit a vallatóné Ambrusból kivehete, azon egyszerű oknál fogva, hogy maga Ambrus sem tuda többet; noha Lucza hajlott, betanított átkodottságot sejteni, a szolga butasági álarcza alatt.

Vége levén a benevolum első felvonásának, Ambrus illanni készült a szobából.

Megállj, még! kiáltá Lucza asszony; voltál-e Martial ő nagyságánál?

Tegnap délelőtti tizenegy órakor.

És a kappan?

A sinai kappan? szép, kövér és sárga húsu volt, mint a kikirics; - de egy veres ebnek megbo-
csáthatatlan ármányos gonoszsága, elemésztette biz azt! rebegé Ambrus.

Elhallgatjuk a válogatott czimeket, mikkel az esemény zavart előadása után - mert Ambrus elbeszélési modorához tartozott; közepén kezdeni a történetet, és úgy baktatni hol elejére hol hátuljára annak - a jó szolga megtisztelteté, s mik nehezen lennének, bár eléggé számos levelező könyveinkben is feltalálhatók. Lucza asszony, ki előtt Ambrus már a titokburkolás gyanujával is terhelteté, újabb kappan-veszteségi ingerültségében, elővette szokott poenitentia-szabását annak irányában; s minthogy Jávor által a háznál, az akkori pofok világában is, tiltva volt cselédnek minden durva illete, Ambrus egy héti pipaszünetre - melly neki végtelenség vala - sententiáztaték, s öblös pipája végrehajtás utján elcsukaték. Ettől a szenvedélyes pipás Ambrus olly nehezen vált meg, mint az arab, hires leszármazásu paripájától. Efféle inhibitiók által a nők rendesen két legyet czélozgatnak ütni. Tudniillik az érzékeny büntetés mellett, kellemetlen parfum-tól is akarák, legalább ideiglenesen, óvni szobáikat; mert Ambrust annyira átjárta a szivogatott kapadohány illatja, hogy Lucza asszony őt, midőn utána czukorral vagy borovicskával füstölé a szobát, abaldo-görénynek nevezgeté. Azonban ez utóbbi bajon, nem sokat fordított ez uttal a pipatílalom. Ugyan is a diós homlokunak jól irányozgatott ütlegezése és megczibálása, mindenfelől, miként Ambrus kifejezé magát, lyukas hiányokkal boríták el, a szolga felső, egyetlen és szabókézből már nem imént kikerült kabátját, és azt haszonvehetlenné tevék. Jávor, kártalanítandó a hű szolgát, egyik félviselt kabátjával ajándékozá őt meg, melly ellen nem igen lehete más kifogás, mint az, hogy egykor egy jó adag pénzma ömölvé el rajta, olly türhetlen illatozással tölté el a szobát, hogy ahhoz képest Ambrus kapadohánya még kölni viz, mille fleurs és es-bouquet parfum-je vala. Minélfogva Ambrus most még örökkébb vándor zsidó lön a háznál, mint előbb is; mert sáskaként üldözteté szobáról szobára, s legfőlebb Jávoréban pihenhete meg mindaddig, mig nem, egy nem-örök zsidóval, ráfizetés mellett, cserét tön kabátjával egy mákszürke öltönyre.

Más két megbizásával több becsületet vallott Ambrus, mint a kappanival. Átadta Katinkának a megrendelt rist, és Avar biztos urnák a kovákat; még pedig nem kettőt, miként rendelve volt, hanem ugyanazon árért, több szép fejr petytyes és izmos kovákat, mik ellen ismét biztos urnak nem lehete egyéb kifogása, mint hogy azok nem török- és nem is puska- hanem aczél-izmos kovák valának, mikre tens biztos ur, gondolá magában Ambrus, csaholhat aczélával egy pár évig, mig elkoptatja. Biztos ur, ezen kifogását egy nyomatékos szitokkal tevé. - Így Bakator Ambrus, a három megbizásból, még is egyet cum sufficienti végzett be.

V. FEJEZET.

A keresztelés.

A dajkát megfogadván Jávör, miután az expressus Mikey által értesítettett, hogy a kiseded még megkeresztelve nincs, rendelést tön a keresztelés iránt. - Reménylem mi leszünk keresztszüléi az árvának Katinkám? ekként szóla nejéhez. Ez nem felelt.

Tartsa keresztvizre a bába, vagy az uj dajka a kis urficskát! mond lángolással Lucza; olly gyermekkel, kiről azt sem tudjuk: honnan pottyant le? kár sok ceremóniát csinálni!

ÉN gondolnám, édes napácskám, szóla mély hangon és ujját fölemelve az orvos; olly árva féreg iránt, ki már első bepillantásában e nyomoru életbe, elég szerencsétlen nélkülözni a szüléi ápolást, gyöngéd anyai mosolyt és csókot, az emberiség iránti kegyelet, igen is igénybe veszi minden jámbor lélek pártfogását és segélyét. 1771-ben gyermek téteték ki az angol parlament terme ajtajába, s ennek elnöke vállalta el a keresztyaságot; másik évben a Lengyel király volt egy molnár gyermekének keresztyja. Ugy szeretjük az emberiséget napácskám, ha az embereket szeretjük!

Elek barátomnak igaza van, mond Avar; a gyámoltalannak gyámollal tartozunk.

Ugy van kedvesim, szóla buzgalommal az orvos; rokonság, vonzalom és szeretet, a mindenség minden erőinek jelszavuk. Tenger öleli körül a száraz földet; ez viszont folyóival, tavaival és forrásaival látja el őt, a miért a tenger hálásan küld esőt, harmatot, nedves párát, növényeire a száraznak. A nagyobb testek szeretettel vonják magokhoz a kisebbeket, vonzalom tartja fenn az égi testeket függéseikben, szeretettel segíti a négy évszak egymást; s egyedül az emberiség tagadja-e meg, egyetemes szent törvényét a szeretetnek? És jelentkezhetik-e a szeretet kegyeletének szebb alkalma az életben, mint mikor uj gyámoltalan embertársunkat szent frigyünk kebelébe fölveszszük? Hiszen egyedül, a kölcsönös szeretet kegyeletei, lehetnek a földi életnek és emberiségnek, azon interpunctiói, mellyek mindkettőnek, s így magasabb rendtetésünknek, értelmet adni képesek; mikről azok nélkül, vaskos önzés fogná eltörteni az égi nyomatot! És kérdi-e az isteni határtalan szeretet és kegyelem, a maga jótéteményzéseiben: ki fia vagy? honnan jöttél? van-e okleveled? - Nem ismeri-e ő el saját boldogítandó teremtményének, az alamizsnás koldus rongyokba burkolt gyermekét szintugy, mint a bársony- és selyempólyáját? Tehát minthogy szüléit nem ismerjük a kisedednek, szánó sziv se akadjon köztünk arra, hogy őt a keresztyén anyaszentegyházba bevezesse? Mi lenne az emberi nemből, a maga sors- és önmunkálta ezernyi nyomoraival, mellyet már a bölcs természet arra vezet, - első éveiben gyámoltalannak, a későbbiekben pedig számtalan, egyes erőt meghaladó szükséggel küszdőnek alkotván őt, - hogy egymás segélye nélkül el ne lehessen: ha még olly anygali érzelmű lények is, mint Katinkám, szivet csuknak az emberiség és keresztyénség legelvitázhatlanabb kötelessége elől? Képzeljük szeretett Juliskánkat e kiseded helyébe -

Az más! vága közbe, noha lassudott hangon, Lucza.

Nem más, jó napácskám! legbiztosabban hozhatunk itéletet más sorsának súlyairól, ha azokba önmagunkat gondoljuk belé. - De nem sürgetlek, kedves Katinkám! mit nyerne kisededem olly keresztyával, ki beavattatásával sem hajol szívélyességgel feléje? Azonban Juliska leányom szivecskéje még tabula rasa, mellyre a világi, szenvedelmek még nem véstek semmit; gyűlölet és szeretet szunnyadnak még abban! Ő legyen a keresztyanya, a kereszta én leszek!

Uj ellenvetések keltek csatára, ezen uj eszme ellen a nőknél, miket leginkább Katinka, megbánva előbbi idegenkedését, támaszta; de Jávör előtt mindinkább nyájasabb színben tűnt fel kedves lyánkájának keresztanyasága; s végre olly föltétel alatt Katinka is megnyugodt abban, hogy Juliska nevében, maga Katinka, és ne a dajka, tartsa a gyermekeket a keresztvizre.

Jávör gyakran felhozá Avar Máté barátja előtt, ha ez a nők ellen kikelt, miként egész orvosi praxisában tapasztalta legyen, hogy magyar nőket, a számos diaeteticai ellenszegülések és ki-játszások miatt, legbajosabb curálnia, s leginkább veszik igénybe vas-türelmét azok. Most valamint más több alkalommal is, módja volt meggyőződnie a felől, hogy a vas-türellem és kitartás, magyar nők irányában, a házi élet körében is aranyat érő receptek!

A nők demontirozása után: te is koma leszesz, szolga! szóla Jávör, a belépő Ambrusnak vállára ütve; te tanuja valál kisdedünk beléptének családunkba, légy tanuja egyházunkbai fölvételeének is!

Itt ujra megeredt az ostrom. A nőkben kissé fészkelődni kezdett az aristocratia, de tudva: hogy ezen oldalról Jávör, ki a kegyeletes patriarchális viszony vitatója volt, hozzáférhetetlen, egyedül Ambrus pénzmas kabátjával álltak elő, melly a szertartás tartama alatt, nagyokat és kicsinyeket, kiállhatlan büzzel fenyegete. - Azon segítünk, mond buzgón Jávör; és Ambrus e részben csakhamar megnyeré a segély kívánt alkalmát.

Volt Kakasdnak egy fontos embere, falu inquiese, falu esze, Kakasd mivesi és művészi lángszellemének összes foglalatja, Pintes Balázs, az ezermester. Ez egykor Tavay grófhhoz kínálkozott tanitónak, s megfogadtatott kulcsárnak; honnan pár év mulva Kakasd falujában, melly egyházzal nem birt, gyermek-tanitónak állt be; s e nemben még más tanítókhöz képest is olly jutányos acquisitio vala, miként fizetéséből csak az által tengődheték, hogy mint egykori asztalosmester-czimet bitorlott legény, mellékes keresetágacskákkal is segite magán. Pedig Pintes Balázs a tanitói hivatal mellett, a jegyzőit is szép incompatibilitásban egyesité a maga személyében. Róttá az adót borura derüre, kihagyta a fractákat, mikben nem vala jártas; conscribált, ejectált, computizált, imputált és subducált, miként jött ad calamum et culinam, elkészité a birói számadást, kihagyva a kihagyandókat, s beillesztve a beillesztendőket. Egyszermind tanított néhány pár gyermeket, szintén tudása vég-horizonjáig az olvasásig és betü mázolásig, sőt még ama horizonon felül is, megtanultatván velök szórul szóra azt, mit maga sem értett. Mert Pintes Balázs csak négy oskolát végzett volt, s azt is olly roszul, miként csak gazdag urfiak tanulhatnak. Azokkal azonban nem vala egy szerencsájü. Mert mig amazok kitünő osztályzást nyerének az oskolában, ő rendesen a classificatio végén bigygyent meg, váltogatva az utolsó és utolsó előtti helyeket; s mig amazok ősi földet kövéritgetni száguldának haza az oskola végeztével - mihez különben nem szükséges a philosophia transcendentalis és sublimior mathesis - Balásznak nem vala földje, hová lehajtsa fejét, sem családi sperativuma, azon emberi virtualitáson kívül, miszerint a halál őt is hat lábnyi föld-birtokosnak vala teendő egykor! E szerint Balázs nem győzvén a főoskolában tőrömfüvel a sovány semper-levest, és azon animalis magnetismust, mellyel a tanárok szorgalmát serkentgették, lábai közé fogá a széles hosszú Magyarországot, és keletről nyugotra, északról délre bevándorlá azt, keresvén mit benyeljen; mignem Kakasdon fennakada ama kettős hivatalnál, melly egyes szájba is alig nyujta valamit.

Minél gyöngébben forgatta Pintes a jegyzői tollat, annál erélyesebben kezelte a tanitói vesszőt, úgy hogy a birák nem épen ok nélkül kezdék a falu berkét vég elpusztulástól félteni, miután Avar biztos ur is, meglehetősen igénybe vette a mogyoróbokrokat; s csak azon eszmélés tartóztatta őket a berek tilalomba-vételétől vissza, hogy a vesszők és pálczák, nem annyira idegenekre, mint saját falujuk lakosira és gyermekeire használatnak fel, és így mintegy házi szükséglet czikkei azok. Azonban a járásbeli szolgabíró nyomára jött Pintes ikres lidérczségeinek, s letétete vele tollat és vesszőt. De Balázs mind a mellett nyakán vezett

Kakasdnak, mellynek helyiségéhez őt leginkább Adut Jakabnak a fogadósna italos barátsága kötötte. Élelmét meglehetősen biztosíták azon soknemű és oldalú ügyességek, miknél fogva mint asztalos fia és legénye, s molnár nagybátyjának öccse, már gyermekkorában furó, faragó volt s majd mindenhez értett, vagy érteni látszatott, mi kezét, lábat, eszet vagy legalább fufangságot igényelt. Ő butort fényzett, igazított, esztergályozott, lakatosságban dilettánszkodott, haját nyírt és beretvált; órát reparált, bölcst, koporsót csinált, marhát gyógyított és alkalmi verset készített, czopfot font, sertést ölt és - tanácsot osztogatott. Birt Pintes némelly heterogén ügyességekkel is, mik már némileg a művészi világba kacsingattak; nevezetesen ő a repedezett pipát ügyesebben megtudta kötni, mint háromszor megbukott kereskedő a maga repedezett hitelét; lőszörből csinos és jellemzetes gyűrűket kötögetett, mikkel névnapokra, új évekre, kegyeket és accidentiácskákat viva ki magának. De mind ezek fölött Balázs festegetett is, nem ugyan ad luxum, sed ad necessitatem, s e részben, elszámítva festményeitől a durva papírt és festéket, némi tehetséget nem lehet tőle megtagadni. Mert Pintes szorosan vigyázott, különösen az arczképeknél arra, hogy a kövért soványnak és soványt kövérnek nem festette; és miután ő csak a testet mázoló el ecsetjével, tultett némelly academicus festészeinken is, kik gyakran a lelket is elmázolják. Így történt, hogy mióta Pintes a kakasdi tollat és vesszőt vivé, levevegeté az egész falu noblessének arczképeit, egyenként aláírva minden arczkép alá, a könnyen és méltán támadható kétkedések elhárítása végett, az arcz tulajdonosának nevét is. Adutnak tiz éves fiacskája, szenvedélyes tanítványa volt Kakasd Raphaelének; minek tanubizonyosságát adá, nem csak atyjának minden megkaparintható papirdarabkáján és könyvtábláján, hanem még a fogadó falain is, miken több lovas rekruta vágtatott, mint mennyit Kakasd, a hét éves háboru alatt és óta állított. Adut és Adutné gyakran villogó szemekkel álltak a remeklő fiu fölött és csodálák a lángézsarszardékban önmagokat a törzsököket. Ezen művészetével vonta Pintes a legmélyebb barázdákat, a fogadós-pár nem épen meddő kegyében.

Munkássága körébe vágyott rántani Balázs a kuruzsolást is, vagy legalább a borbélyi műtetteket; de egy pár tragicus esemény után, ezt Jávor neki megtiltotta; miért is ez nem igen vala embere Balásznak. Nem hiányzottak nála a mivesi fortélyok is, miket alkalmasint némelly miveseinktől lesett el; tudniillik úgy igazította ki a hibás részt, hogy más hibának adjon rést, minélfogva csakhamar ismét rászoruljon a dolgoztató; a munka árjegyzékét nem hozta rögtön nyakára ennek, hogy bizalmat és emberséget tanusítson, azonban beszámítva, mint illik, a várás kamatját is.

Ezen mivesi és művészi polyhistorsága, Balázst minden uri, és nem uri házainál Kakasdnak bejáratosná tevő; mi őt egyszersmind mindnyájának bel- és külkörülményeibe sőt titkaiba avatá; mikkel aztán más házaknál, hol a híreket szívesen hallák, ujságok gyanánt sugva kedveskedék, melly tulajdonságában ő Kakasdnak lábas hirlapja vala. Gondolhatni, hogy illy lényeges családi appendix számára, nem igen hiányzottak a pohár-borok, és pálinka-kortyok; a minthogy Pintes évek alatt sem ismerkedheték meg a kakasdi viz ízével; csak azon nedvek után nyere sejtéményt arról, mikkel Adut komája a maga borát, pálinkáját asthenizálta.

Egyébiránt ezermesteri renomméjára s általában eszére büszkébb volt Balázs, mint bármelly ujonczköltő, kivajúdott versecskéjére, s úgy meg is tudta azt a pórság előtt őrzeni, mint egy hindostáni fakir a maga szentségét. Ha mesterségesebb gép, vagy magasb mivesi körbe vágó munka iránt szólittaték fel: fontos képpel s jelentékeny arcmimicával jártatá meg kissé arczát, s végre azt felelé a várónak: megtudnám biz én csinálni *másval*! Itt okos Bálint azzal a mentalis reservátával élt, hogy azon *másnak*, értőbbnek kellene lenni nálánál. Tán olyan vala e részben Balázs, mint a köszén, melly jól ég ugyan, de más nemesebb anyaggal kell meggyújtatnia. Ezen fogás rendesen kisegíté őt a hinárból, mert a kívánt „*más*” a faluban nem találkozék. Ha egy tetemes, de minden idomtul meddő kaput tagola össze, néhány lépést hátrálva attól megállá, csipejére tevő két kezét: exegi monumentum - vagy eheu quantus

artifex pereo-forma önelégüléssel kiálta fel: sok ez egy embertől! melly demonstrációjával, száját-tátó csodálkozásra ragadá a körülálló kakasdiakat is.

Különösen tanácsosztásban kiáradozó vala Balázs, miket kéretlenül nem ada ugyan ki magától soha, de kérelemre s illendő honoráriumért - mi leginkább boráldomásból álla - meg nem tagada egyik pór lakosától is Kakasdnak. Az olykori siker s azon ügyessége a tanácsadónak, mellyel a vesztett siker okát, magától és jó tanácsától elhárítani érté, olly rendíthetlen hitelre segíték Pintes eszét, hogy noha ő az érdemes bírák közé, mint ugynevezett baltás és fél vagy negyed-honorátior, föl nem vétetett, még is azok által, nem ugyan a tanácsházban, hanem mindenkor Adut Jakab ivótermében - hol Balázs, vállalt munkáin kívül, mint törzsvendég, legbiztosabban vala található - a falu bonyolódottabb dolgaiban, rendesen megtudakoztatott bölcs véleménye felől; egyes lakos pedig alig-alig találkozott a faluban, kit tanácsával szárnyra nem segített, vagy - jégre ne vitt volna. Innen mondhatni: Pintes Balázs, c' est Kakasd! s ennek mintegy tizenöt év ótai chronológiájában, minden epochás és epochátlan eseményeinél, Pintes vivé a fő szerepet. A közvélemény illy hatalmas kifolyását, koránt sem hirlapi kürtölésnek, vagy összesugásoknak, mik némelly tekintély-szerzéseinknél divatozgatnak, hanem fő részben Balázs egyéniségének tulajdoníthatni; mert ő egyszersmind szónok is volt comme il faut, a medretlen stilje folyamában sok magas, sőt fölérhetlen szavaknak ura, mikkel Young éjszakáit is megirhatá vala, s ezekben olly gazdag, hogyha megereszté szónoklata fonalát, ritkán akadt többé a végire, és sujtásos szavaitól ritkán vala kivehető a posztó maga. Minél fogva Kobak Mátyás a kakasdi öreg bíró, őt fölébe helyezé még a mákfalvi lelkésznek is; mert ő tiszteletessége, ugymond, csak úgy beszél mint bármellyikünk, s ő kigyelmét a szószékről nejeink is megértik!

Igen emelé Pintes rudját a falubeliéknél az is, hogy ő nem csak járatos vala a földes uraságok és tisztviselők házaikhoz, hanem miként szétsugdosa, biztos lábon is álla azokkal; s annyiban igaza is volt, hogy egy illy ő-fajtáju ezmester, faluhelyen nem megvetendő kincs lévén, ritka nap telt el, hogy Pintes, egyik vagy másik uri háznál, egy vagy más minőségben meg nem jelent volna; miknél aztán rendesen nemcsak nélkülözhetlenné bírta magát tenni, hanem mint szemes szétleső, ritkán nem ejté birtokába a házak titkait is. E szerint Pintes némi amphibialis lény vala uraság és pórság között; miért is olykor apró intermediatiói szerepekkel is tisztelték meg.

Mind ezen előnyök mellett is, csatlakoznék, ki azt hinné, hogy az ezmester vagyonban is gyarapodik; mert az ő támogatott sárfalu háza, kevéssel volt jobban butorozva, mint Diogenes hordója lehet; s azért maradt, mint mondogatá, nőtlen, hogy úgy is nőült már a szegénységgel s fél hogy gyermekül az inséget kapná! De annál jobban gyarapodott Adut Jakab hitelrovásában, melly már hosszabb kezde lenni eszénél is, mellyet ő maga nem épen kurta réffel méregete. Azonban Adutnál sokat lerovogata munkákkal, fia leczkézéseivel, legkedvezőbben pedig vendégei mulattatásával, kikhez igen ügyesen tudott simulni, s értésükre adni, hogy szomjas.

Bakator Ambrus künn ült a folyosó padján, s pipátlan unalmában bús volt, mint télre itthon maradt gólya, és sűrűn ásitgatott, a mint Balázs a kis kapun belépe átvenni kijavítás végett egy fa-gyertyamártót. - Ne nyelj el te! kiálta a nagyot ásitó Ambrusnak, kit felsőbbbsége érzetében, a biztos példája után, szívesen szokott ingerkedése tárgyául fogni. - Mit csinálsz hushegy? nem tudom: miként búvsz egykor által a tű fokán?

Nem is akarok! felelt Ambrus egykedvű ásitással.

Ugyan mellyik harcsának loptad el a száját, jámbor?

Hát mit is ér az ollyan csutoraszáj, mint a kigyelmedé? jó, hogy a szőlőmag fenn nem akad benne!

No, azt hallom megsaporodtatok? kérdé kémlelve Balázs.

Meg ám, egy csecsemőnek ártatlan személyével.

Lesz kivel játszogatni a kis Juliskának.

Lesz, ha engedik.

Hát nem is engednék? hiszen tens orvosné asszony áldott egy teremtés! megjegyzé Balázs.

Az ám; de Lucza asszony -

Tán nem kap az új vendégen, úgy-e Ambruskám?

Ambrus vállat vonított: tudja kigyelmed, Lucza asszony minden minémüségnek töviről hegyére szeretne járni.

Úgy-e? mosolyga csalfán az ezermester, s meglehetősen sejté a bibét.

Szép-e a gyermek? kérdé.

Szép bizony és kövérke, mint egy pirosra sült malacz.

Kihez hasonlít Ambruskám? mondják tens Jávör urhoz.

Kihez? azt kérdezi kigyelmed kihez? - itt megakadt Ambrus; mert átallá megvallani Balázs előtt, kinél örömet szeretett volna fontoskodni ujságaival, hogy még tulajdonképen nem is látta arczát a kisednek. - No gondolhatja kigyelmed, szóla vontatva, hogy leginkább hasonlít uramhoz, minthogy a kis ártatlan, férfinemünknek gyöngö sarjadékihoz tartozik.

Tán fattyunövésihez, jó Ambrus! kaczaga Pintes.

Folyt még egy darabig a dialog a két férfiü közt, s Ambrus-szót ejte a bekövetkezendő keresztelőröl, maga érdemes komaságáról, de egyszersmind felöltö iránti szorult állapotáról is.

Se baj, Ambruskám! mondá Balázs; átengedem én a szertartásra neked, egy pár pohár borért, a megszín haczukámat!

Ambrus örömmel fogadá el az alkut, melly egyszerre feloldá minden aggodalmát.

Avar szintén komaságba hivatott, s minden készüllet megtéetett a szertartáshoz. Katinka, enyhíteni vágyva első idegenkedését, egyforma tiszta, csinos, szalagos pólyába öltöztete keresztanyát és fiut, egyforma csipkézett fátyolkát borita mindkettőnek arczára, s egymás mellé helyezé az ágyra. Egy asztalka csipkés batisz kendővel vala beterítve, s arra porcellán ibrik nyugvék medenczéjével. Már csak a lelkészre vártak. Az alatt Ambrus, komai összeszedett arczzal motozott vagy állt a szobában, megszín haczukájában, melly egykor német kabát lévén, átfordított magyar haczukává, szintolly ügyetlenül, mint legtöbb német-magyar könyvfordításaink szoktak kiütni. A szálasabb, de sugarabb Pintes köntöse, Ambrus nagyobb periphériájü testén, igen borsóváz-szerű alakot képeze, s kivált kézhajtogatásnál, a szük varrás mindenütt engedni vala kénytelen, sőt maga a posztó is veszélybe forogni látszatott. A várás intermezzója alatt, míg az urakat, asszonyokat beszéd foglalatoskodtatá, Ambrus nem állhata ellent már Balázs által is felcsiklándott ujságingerének, s látni ohajtván az ég-adott kis családtagot és meghatározhatni: kihez hasonlít a kis jószág? közelébb sompolyga az ágyhoz, nyakat nyujtogata előbb a kisedek felé: majd észrevéve az uri társaság beszédbe-merültét, továbbá bizva nyerendő komasági privilégiumába, s a szertartás előtt eszközölt tiszta mosakodásába, fölvevé karjára a keresztelendőt, s fölfedve fátyolkáját, egy pár perczig figyelmesen megtartá physiognómiai vizsgálatát, mellynél végre sem bírta elhatározni: urához hasonlít-e az voltaképen, vagy a chinai császárhoz? Azonban jött a mákfalvi lelkész, a társaság felszökösött ültéből, s Ambrus is mintegy lepetten tán nem illető foglalkozásában, sebtében letev, majdnem dobá a gyermeket, s ájtatosan helyére állt. Kezdődén a szertartás, Katinka kezére

vette a keresztelendő kisdedit, s majd később kifordítva hátulsó koponyácskáját, ájtatos szívéllyességgel tartá a keresztviz alá, a Tivadar nevet kapott gyermeket. A langyos víz nem nyugtalanítá azt; de a mint a szertartás után, Katinka arczára visszafordítá a gyermeket, s főkötőcskáját fejére visszailleszteni készüle, rémülettel, de az ünnepély tekintélye miatt nyomasztott hangon kiáltá el magát: nagy isten! milly tévesztés! kis Juliskánkat kereszteltük meg!

Tartott kiskorig a zavarodás, s főkép Lucza kifakadását csak az ünnepély kegyelele tartóztatá vissza. Jávor nyugasztalá a nőket: kellemetlen, ugymond, de nem kárhozatos ezen véletlen tévesztés; emberi gyarlóság, s nem egyéb! mit isteni kegyelem megbocsát!

A lelkész intésére előhozák a keresztségi tulajdonképeni kis candidatust, s buzgó szertartással adák rá az illető Tivadar nevet.

Szertartás után folyt a tanakodás: miként történheték a kisddek fölcserélése? - Én, ugymond Katinka, magam helyeztem el őket az ágyra, balról Juliskát, jobbról a kis Tivadart, és jól emlékezem, hogy jobbról is vettem fel a keresztelendőt. Én meg nem foghatom! De Avar biztos ur, igen is megfoghatá a dolgot, s csak mosolyga magában. Az ő jó kedvének szives tárgya lévén Ambrus tevése, hatása, sőt már alakja is, nem kerülte volt ki figyelmét Ambrus a physiognomista, a féloldalt ügyelt rája. E szerint tisztán állt előtte, hogy Bakator Ambrus, jövőn a lelkész, nem sokat ügyelt arra: jobbról teszi-e le a gyermeket vagy balról? meglegedék azzal, hogy észrevétlenül ismét az ágyra escamotirozhatá azt; s így kétségen kívül balra helyezé Tivadarkát. Azonban Avar, mint jó akaratos kegyura Ambrusnak, hallgatott a nők előtt, tudván, hogy fölfedezésével igen meg fogná borsolni a szolgának, különben is difficultált uj komaságát.

A nőket minden esetre bántotta a tévesztés; mert Jávor gyakran, enyelgve, Tivadar-Juliskának nevezé leánykáját, Avar pedig azt jósolá felőle, hogy egykor nőkorára, joggal megilletendi őt, mint mind a két nem képviselőjét, a kalapviselés a háznál.

VI. FEJEZET.

A komapipa.

A mint a férfiak szobájokba vonultak, Ambrust kárvallottnak bús mogorvaságában lelték a folyosón. Neki nagybecsű fetise volt a pipája, bút, gondot oszlató talizmánja, munkásságának fő-fő-tényezője, nélküle mogorva unalomban vesztegeltek órái. Még Avar tréfái is, csak savanyu mosolyt birtak most ajkára vonni.

Szánom az istenadtát, mond Avar, a mint a szobába értek, s Avar kedvencz játékához, ostáblán a hosszú puffhoz ültek; míg lejár poenitentiája pipavágyban hal el; miként honvágyban a svajczi!

Jávornak is megesett szive a böjtölőn; de a női kormányzást, nehogy rontson, szokása ellen volt parancsszavakkal gyöngítgetni, - azt tartván, hogy rendetlen lágyság többet ront a cselédnek, mint rendes, bár tulmenő szigor is - s meglegedett azt oldalaslag, vagy alkalmas ürügy alatt, enyhítgetni szigorában. Most is egyszerre megvillant agyában egy illy ürügy.

Nem kárhozatos-e az bennünk, szóla Avar barátjához, hogy isten házában és szent szertartásoknál, nagyobbára föl-fölvonogatjuk a rangtartás sarampóit, érezve hogy a mindenható előtt nincs rangkülönbség; de eltávozva a szent helyről, leeresztjük a sarampókat ismét, még pedig olykor olly robajjal, mintha felvonó hidat csörtetnénk le. A hiuság, úgy látszik, együtt hőmpölyg ereinkben vércseppjeinkkel, még pedig proteiformiter komám, miként némelly makacs betegség symptomái szoktak. Ugy hiszem, legtöbb álarczos bált a világban a hiuság ad, s ő maga rendesen csak a bál vég szünórájában, mikor már a mécsek kialusznak, teszi le álarczát. Szegény Ambrus, a hű szolga, szinte jövevényynyé válik házamnál!

Barátom! mond Avar, ez a női kormány mutató vége! sajnállak; engem kegyelmesen megszabadított tőle a jóságos ég. Hidd el komám, a nőnem csak gyöngeségek foglalatja; crème-je a teremtésnek, megengedem; de éppen ezért csak csemegének, nem házi kosztanak való!

Legtöbbnyire a férjek józanságától függ barátom, mond Jávor, élet fűszerei gyanánt használni föl a női gyöngeségeket. Szólj; nem fogna-e némi hajnalpirt nyerni mostani rideg magányod, ha nőd vagy leányod ápolódnának körülted? s tán unokácskát is ringathatnál térdeden?

Hagyd el barátom Elek! inkább arábiai sáska lepje el házamat.

Kedves Mátém! mond szájalommal Jávor, olykor az iránytű is elhajlik s hűtlen lesz északhoz; megvessük-e ezért vonzalmi hatalmát? nem legbiztosabb kalauz marad-e ő, mind a mellett is, a végtelen tengereken? Ugy tudom: egykor igen szeretted nődet -

Akkor volt az! felelt borusan Avar.

Az idő, Máté barátom, mindenkor ugyanaz; gyermeke a multnak és anyja a jövőnek!

Avar nem felelt, hanem ujjaival dobolt az asztalon, mi mindenkor tagadó végválasza vala.

Jávor beszólítá a folyosóról Ambrust s így szóla hozzá: szolga, te hűségedért az asszonyságoktól pipaböjtöt kaptál; nem vagy első, kinél hűség és böjt testvéresen találkoznak! Mondják a nők: ügyetlen vagy! de mi a te ügyetlenséged azokéhoz képest, kik tanítani akarnak, mielőtt tanultak volna? Mondják: kíváncsi, kandi vagy? de mi a te kandiságod azokéhoz képest, kik hajmeresztő veszélyek közt, erőszakkal tudni akarják: szárazra esik-e a két pólus, vagy jégre? Mondják végre: gondatlan vagy! mert hóra tevéd ki a kappanos kosarat; és ebben van valami igazuk; noha némileg elővigyázó gondosságra mutat azon bölcseséged, hogy a kappanos, és

nem Tivadarkás kosarat téved ki a hóra. Az asszonyságok fegyelmi parancsa, megmarad a maga erejében.

Nehogy a rák a vetésre menjen! kaczaga közbe Máté.

Hanem te ma koma lettél a házhoz; ez felfüggeszti legalább mára, a büntetés szigorát. Pipád sequestráltatott; tehát fogj fel egyet pipáim közül, töltsd meg ama döbönből jó csetneki dohánynyal, és szívd ki velünk a komapipát!

Ambrus e szavakra fölegyenesedék büszke önérzetében, nem hagyá magának kétszer mondatni az engedélyi parancsot, kiválasztá az orvos cseréppipái közül a legöblösebbet, s megfontolva a már két nap ótai sanyaru nélkülözést és még ezentuli hosszú nélkülözendőséget, a nála különben is ritka élvezésü jó csetnekiből, olly nyomosan tömögeté azt, hogy a pipa falai nem bírhatván meg többé a köztők járó jó husos ujjak erejét, Ambrus kínos csodájára, azok alatt búcsut venni s kétfelé válni kénytelenítettének egymástól.

A pipa, tens uram, szólt hunyászan Ambrus, egészen bomladozásnak indult, a dohánynak miatta!

Tán lábbal tapostad belé a dohányt? kaczagott Avar.

Nem tesz semmit, Ambrus koma! mond Jávör; tölts mást!

Megtevé Ambrus, leüle a kályha mellé, s mintegy kárpótlásul a mulasztottért, kéjes élvezetében, csakhamar olly füstfellegbe borítá magát, hogy attól Lucza asszony, ki uzsonnára szólítani a férfiakat, nyitá be az ajtót, nem lehte szerencsés kivehetni a kályha melletti alakot; de annál szerencsésebbnek tartá ez magát, hogy Lucza asszony nem lehte szerencsés.

Nem határozhatni meg tulajdonképen: intentus vagy csak obtentus finise vala-e, emberbaráti érzelme mellett, Jávornak az, hogy Ambrust a komaság és komapipa által, pártfogóul nyerje meg a kis Tivadarnek? Hihető, mindkettő. Jávör sejtette azt, hogy a kisednek a nőknél, nem igen leendnek aranjuezi napjai, tudta maga nagy elfoglaltatását; s így természetes hogy egy lényt kívánt megnyerni a háznál számára, ki némi szívélyességgel forduljon feléje. - Az embernek, mint legtársaságosb állatnak, ugymond, szeretet az oxygénje; és miként növény, ha nélkülözi a napfényt, csak sorvad: akként dermed el amaz is, ha szeretet jótékony melege nem ápolja őt! - Annyi bizonyos, hogy Bakator Ambrust, már komai honorátionsága, jóformán hozzáhajlítá a kis Tivadarhoz; a komapipa pedig, ugy pártfogójává füstölé őt, miként a marhanyelvet izes assietté képezi a kémény füstje.

VII. FEJEZET.

Ambrus rosz fát tesz a tűzre.

A nőknek csakugyan folytonos szálla vala a kis Tivadar. Lucza asszony, ki előtt, volt férjének, a triangulumos, medvebőrös és ezüst gombos kapusnak, csak a kapu alatt volt önálló akaratja, lakában pedig csak az nem történt meg, mit ő akart, miért is végre jobbnak látta nem akarni semmit - nehezen szívelte Tivadarkában, a gyermekszobai uralom megoszlását, és ápolási gond szaporodtát, s még kevésbbé tűrhette az idegen gyermek létezési titkát, ő, ki ellensége vala minden titoknak, s annak, ha tudomására jött, - pedig alkalmasint birtokába tudta ejteni, négy mérföldnyi körben az egész vidék titkát - sietséges nyaktörője a társaságokban. Most ugyan ezekben, halnémasággal s boszus pironnággal vala kénytelen hallgatni a gúnyos kandiság kérdezősködéseit, czélzásait, sejteni a kétélű mosolyokat, ha a kis vendég verificatioja került szóba; mert hiszen a kinevettetéstől inkább félünk, mint magától a büntől, és tömlöcztől, s az leginkább, ki örömet nevet mások rovására. Természetesen vejére esett ilyenkor a neheztelés sulya, s otthon eldobva halnémaságát, miként gátot tört folyam áradozott Katinka előtt kikeléseivel, előtárva alapos gyanakodásait, s azon méltatlanságokat, miket, a sohonnai gyermek miatt - e czímmel vala kegyes megtisztelni Tivadarkát - tűrni kénytelenek.

Katinka ezen anyai paroxysmusok alatt, könnyel szemében hallgatott, sokáig nyomkodta le, miként fájó sebet, fészkelődni kezdő gyanuit; sőt keresztelés után, egész kegyelettel írta be, Juliska neve mellé, bibliája tiszta lapjára: „adott nekünk az ég egy kis Tivadar fiucskát, kit isten neveljen maga dicsőségére”; de végre a folytonos élesztés, az örökös anyai ostrom és apró, különben jelentéktelen házi eseményké, megtörni kezdék keblének szép hitét. Nevelte a házi bajt Tivadar lomha dajkája is, párja azon szolgálónak, kit Correggio teknősbékán aluva festett le, esküdt ellensége minden munkának, azt tartván felőle, hogy erőt fogyaszt. Ez elvégezte ugyan Tivadarka körül, ugy-amugy, kikerülhetlen teendőit, de nem is többet; s ha Juliska körül adta magát teendő elő, boszontó laconismussal felelé, hogy ő csak egy és nem két gyermekhez szegődött. Lucza asszony, ki már abban is kárhozatos mellőzést látott, hogy az idegen gyermek dajkát nyert, míg a legitimitás, anyai terhes ápolásra szorittatik, gyakran megrohaná ezen rést Katinka hite bátyáin. Némi kevés olajjal szolgált a házi éledező tűzre, Pintes is, ki Ambrus szavaiból sejteni kezdé azt, s csakhamar igazoltnak találá sejteményét. Ő élő hirkelepe volt a vidéknek, ki nem hátára akasztva hordozá meg hirdetményeit, hanem sugdosva szolgálta azokkal, hol szívesen fogadtatának. Lucza asszony, mint gondolhatni, egyike vala legjobb átvevőinek, s a pohár-borok és borraivalók, Pintes javára nem hiányzottak. Ő meghozá a nőknek, mint nem embere Jávornak, rejtett boszúból is, a falu variáns lectióit Tivadarka eredete, házhozi állása és körülményei felől, mellyek nagyrészen megegyezének abban, hogy a kis vendég, több mint vendége az orvos házának!

A gyanu svajczhegyi hógúlya, melly kisdud leszakadt hópelyhen kezdődik, s majd hengeredtében növekedve, házakat romboló lavinán végződik. Még rohanóbbá lesz az, ha a háznál minden tekintélytelen eseménykét, maga táplaszereül használ fel. Sűrű apró tűszurások, jobban sebzenek gyakran, mint egyes tördőfések. Jávor mintegy kötelezettnek érzé magát, kettőzött szívéllyességgel pótolgatni Tivadarkának azon mostohaságot, mit irányában a nők nem titkolhatának; Ambrus pedig, még a dajka karjáról is leesengé a gyermeket, ha hozzá-férhete, ugy hogy a nők, már pályáján is érezni vélék az ocsmány pipaszagot.

Azonban a gyanu legegőpochálisabb gyúanyagját, Jávornak egy, nem sokára a keresztelés után, Ambrussal tett hosszabb útja nyujtá, mellynek irányát, czélját, szintén titok fátyla fedé. Az ürügy, melly a nők elébe adatott, egy régi barát látogatása volt, melly azonban kevesebb való-

színüséggel birt, mintsem azoknak szemébe port hinthetett volna. A mint a férfiak megtértek, és tett utjokról alig említének mellesleg egy pár szót, Pintes bizaték meg azon fontos vállalattal, hogy Ambrust kémlelje ki.

Jó Ambrust, épen azon tájban, egy kis baleset aggasztá. Jávor alkonyatkor tért vissza utjából, s miként, szokása vala, egyenesen a nőkhöz szólott be. Az alatt Ambrus a podgyászt szállítá le a kocsiról s hordá Jávor szobájába. Az orvos egy jókora levelibékát tartott időjóslóul - mert a jólsvai jók akkoron még nem merült fel - egy létrás széles üvegben a szekrényen. A béka, hihető tiszta napot jósoltában, kimászott fogságából, szekrényről fel a csontváz oldalbordáin a lyukas koponyába, mellyet mozgatva, épen akkor találta kopogni, midőn Ambrus, Jávornak uti puskáját és táskáját emelé be a szobába. Borzasztó rémületében eldobá mindkettőt és futásra riada, mellyet az eldobott puska roppanása még rohanóbbá tőn. Ambrus eszmélet vesztében, egyenesen a cselédszobának rohant, hol Lucza asszony, a nőcselédséggel, épen gyertyamártás körül foglalatoskodott, miről Ambrus semmit sem tudott. Riadt berohantában, rátört a vesszőkön függő, s lecsepegés végett léczekre és teknőlábakra rakott friss mártású gyertyákra, s vandalsi pusztítást tőn azokban; maga pedig súlyos teste egész terhével, a fa-gyertyamártó élére esván, mellyet olvadt fagygyústól felfordita, sérelmes contusiót kapott oldalába, mi miatt félig eszméletlenül terült el a földön. Lucza és a többi nők, fölriasztatva a villámcsapásnál véletlenebb esemény által, elsikolták magokat; Pintes pedig, ki az orvos honn nem létében domesticusabb volt a háznál, s most a fagygyu-olvasztásnál meghívott segély vala, Ambrus lábraállítással czipelkedett; minek alkalmával, egy nem megvetendő fölfedezés delicti corpusára akada. Tudniillik Ambrus haczukájából, mellnél egy női legyezőnek vége kandikált ki, mellynek finom átvert elefántcsont foglalatja nyilván mutatá, hogy urnői kezek tulajdona lehet. Pintes siette azt Ambrus melléről a magáéra átchangirozni, s kivezeté a tántorgó szolgát maga fekhelyére. A háznép összériada a puskaroppanásra, mellynek töltése szerencsére, csak egy pióczás üveget zúza széllyel, a sikoltozásra és kárfölötti zajütésekre; de időbe került, míg Ambrus szagगतott és nyögéses referádájából, az esemény valódi species factiját kiveheték. - A csontember, ugymond Ambrus, megelevenedett, s épen rá akart ugrani, a mint belépett a puskával! - Lucza asszony, újabb ingerültségében Ambrus ellen, újabb érzékeny satisfactiókon jártatá elméjét, s a szolgálta most alkalmasint a pipabőjttel sem fogta volna beérni: ha Jávor és Avar-komák, pártját nem fogják az ügyefogyottnak.

A nevelés hiányát vagy ferdítését akarja-e benne büntetni napácskám? kérdé Jávor; oh úgy kezdjük önmagunkon, s menjünk végig a széles emberiségen! mert e részben az emberi haladás csak forgószelel, felkapja a port, szemetet, mintha tisztára söprené a tájt, pedig a felkapottakat csak más helyeken rakja le ismét. Nevelésünk okozza, hogy minden égi szikrák létünkre is, bizony csak gyarló gubók maradunk mi e földön! Lám Martial gróf, minden neveltetési gond mellett, első dajkája beszivároztatásai után, hiszi a kopogó lelkeket! Egyébiránt a félénkség magában nem bűn; gyakran nem egyéb az, mint rozsoszul emésztő gyomornak, és tulérzékeny képzeletnek szüleménye.

Ambrus, lógós kománk, édes komám asszony! szóla Avar, mai bakütésével valóban ártatlan; ha csak valami zugprókátor, oda nem birná csavarni tettét, hogy a gyertyákat azért zúzta össze, mert nem barátja a világosodásnak.

E szerint nem ugyan illetetlenül boszus czimzetektől, de még is büntetéstől szárazon menekült ez uttal Ambrus.

Azonban sorsa még sem volt irigylendő. Pintes ugyan némi hűséggel ápolta a nyavalygót, mert az Ambrus oldala borogatására szánt pálinkát, nagyobbára saját torka kérgességének enyhítésére vala alkalma felhasználni; de mintegy apologizálva Ambrus ijedelmét, annyit hordott neki össze a kakasdi harangláb kukurikoló rézkakasáról és a falu alatti pusztá malom

kopogó lelkeiről, hogy Ambrus remegtében áldomásigéret mellett, marasztá meg hálótársul Balázst, miután ugymond, magában nem lát alunni az éji sötétségtől.

Az éj hosszában egyről másról dialogizáltak, és Pintes róka simulással közelített Ambrus titkához.

Látott benneteket Egernél a mákfalvi jegyző, mondá.

Nem arra jártunk! felelt Ambrus.

Tudom rossz utatok volt czimbora?

Kivált visszajövet! az olvadás nehézségekkal látta el kocsinkat.

Jó, hogy föl nem fordultatok!

Közel voltunk hozzá Kisteleknél; egy mocsáros kátyúba zökkentünk, én a kocsisra zuhantam és majd kiütöttem üléséből; a tens asszony mufflija is kizökkent a kocsiból.

Ugy-e? mond mosolygva Pintes; tehát tens asszonyka is járt veletek?

Nem - hm - igen no - akadozott, észrevéve fecsegtét, Ambrus; az uton kéredzkedett fel.

Tudom, ismerem folytatá Balázs; vittem már én annak levelet tens orvos urtól.

Nehezen! mond Ambrus, ütközten kémelve Balázst.

Szép, fiatal, szőke, kékszemű, helyre egy nőcske biz az!

Ambrus felkaczaga, örvendve a kész czáfolaton.

Látja! hogy nem vitt kigyelmed levelet. Szép, fiatal, az igaz; de szőke, kékszemű! - nem volt szerencséje láthatni kigyelmednek!

Pintes már sokat tudott, de többet vágyott még tudni; forgatta Ambrust, miként jó agár a nyulat; de a főt: tudniillik hol tévék le a nem szőke, nem kék szemű, szép fiatal nőt? sohogy ki nem hozhatá a magára jobban ügyelő, s laconismusába megfeneklett szolgából! - Két fülünk, két szemünk van, Balázs bátya! mond oktatólag Ambrus, és csak egy szánk; tehát kevesebbet kell szólnunk, valamintsegesen látnunk és hallanunk!

Pintes hallgatott a legyezőrül, mellyről Ambrus malheurös episodja miatt egészen megfeledkezni látszott; s első alkalommal megvívé a megbízó nőknek, a titok kicsalt részleteit, kézbe szolgáltatva a tanúságot tevő legyezőt is.

Lucza asszony Pintes fölfedezésére lángoló pipacs lőn arczában, Katinka pedig halvány lilium, s könyek peregtek le arczain! - Tehát való, mit hinni nem merem, nem tudtam volna! így kiálta fel kulcsolt kézzel, s Juliskájára borulva. Árvák vagyunk, kedves gyermekem! zokogá; árvák mindketten!

Korán sem, kedves leányom! mond megölelve leányát Lucza: azért hogy drága férjed megfeledkezve magáról elhagyott is, vannak különbek, kik jobban meg tudják becsülni az eldobott gyöngyöt!

Lucza e szavaival, hihető Martial grófra célzott. Katinka a letiprott virág, fájdalmasan utasította el magától anyja szavait.

VIII. FEJEZET.

Martial gróf.

Martial gróf, atyjának és hajadon nővérének haláluk után, összeszedvén a családi vagyont, Kakasdhoz egy órányira fekvő kúti jóságára vonult ki Pestről, s az év nyájasabb három szakát itt, a telet pedig Bekeváratt, a megye székvárosában töltötte, hol alig nehányad magával képezte a noblesse-t, haute volée, crémét. Keresett és utánzott originál vala Martial, a megye sőt megyék ifjainál; mert a csinos külsejű, mindig az utolsó divatu öltözetben, s Pest első szabója remekeiben, s mint élő parfümerie jelent meg a társaságokban, s azokban a tónadó szerepet ritkán engedé másnak. Ő nem volt lángész s még kevésbé tudományos, de a fölszedett eszméket könnyen elsajátította, s még könnyebben birta öltöztetni szavakba, s belőlök maga számára, kissé sikamlós életphilosophiácskát raggatni össze, mi is összefogva némely különbségeivel, neki némi eredeti mázt kölcsönözött. Ő galantériával plattirozott, sikos, de elves finom városi uracs, még falun is, hol kissé unalmasnak és csinatlannak találta a természetet; minthogy ez, ugymond, mindig a régi, a rög és por miatt tiszta lábbelit nem tarthatni, a kertek, erdők gallyai fodrot szagatnak, s még a gyümölcsöt is a mint adja, meg kell mosni, mielőtt élvezhetné az ember. Jobb keze egyik ujján brilliánt solitair gyűrű csillog; miért is ezen kezével többet ágál, mint bármely főszerepet vivő színész. Nagybecsű ereklyéknek van birtokában, miket némi lelkesedéssel gyűjtöget. Birja Vestris táncosnénak félczipőjét, Viganónak harisnya-szalagát, Garricknak fogvájóját, Cartouchenak bicskáját, Paganinitől egy darab gyantát, Richelieutől burnótszelenczájének a tetejét, és több primadonnától hajfürtöket. Derangirozott vagyonságával, nem játszhatta ugyan Martial a nagy urat; de a miben lehe, nem hagyta messze a nagyurasságot: későn evett, későn feküdt, még később kelt fel, éjből nappalt csinált s megfordítva - és adósságait nem fizette.

Martial összeraggatott életphilosophiájának ugyan, hiuság, vaskos önzés, s még vaskosabb epicureismus valának alkatrészei, de még is be czukorjegesítve némi törvény és emberiség iránti kegyeletanyaggal, mitől a nemértő nem vehet ki azonnal amaz alkatrészeket. Martial grófnak naplóját, későbbi fejlemények következtében, szerencsések lévén kezünkre keríteni, nem véljük fölöslegesnek, annak néhány elves tartalmi pontját megismertetni az olvasóval. Ma már szeretünk elvek emberei lenni, s úgy véljük, nem is épen kiszámítás nélkül; mert elvek mellett ha botlunk, csak elveink hibáztak, nem mi, s ki vagyunk mentve. S nem lehetnek-e többben, kik Martialt választandják mintaképül?

K i v o n a t M a r t i a l g r ó f n a p l ó j á b ó l:

Első az, hogy önmagunk tartsunk valamit magunkról, miből csak a szerfölöttit rakjuk be a hátsó boltba, a többet pedig árulgassuk, kirakó szekrényünkbe rakván ki belőle a csillogóbbat; mert emberek közt, vásáron vagyunk. Az, hogy tartunk magunkra valamit, egy kis pretium affectionist is ragasztván mint illik, hozzája, rugonyosságot és biztosságot ad társalgásunknak, s némi erőszakot tesz részünkre a közvéleményen.

Közkedvkereső légy az embereknél; mert emberek emelik rudunkat, s alig akad ember, kinek egykor-máskor, egyben-másban, hasznát ne vehetnéd. Az udvariasság, apró pénz ugyan; de gyakran jó vásárt szerez, s nagy pénzt válthatsz be vele. Minden esetre neveli az javadra a közvéleményt, melly ahhoz-értőnek több mint Kőrmöcz aranybányája. Ezért a közvéleményt karddal se engedd! mert ez a legbiztosabb czégér!

Kegyelet apró gátjain, vagy közlelkek kishitűségein ne akadj fenn; de törvényteleniséget, gaztettet, s bűnt ne kövess el, mert az megfogná rontani hiteledet s a felőled való közvéleményt.

A nőkkeli társalgás, gymnastikája a társalgási erőnek, s egyszersmind dessertasztala az életnek, azzal kedvesebb csemegeasztalainknál, hogy gyomrot nem ront, sőt az adja meg az igazi étvágyat az élethez.

Élvezés az élet feladata, s eszközeiben ne légy kis hitű; de a leélésben gazdálkodó légy! jusson is, maradjon is!

A női erény körül lábujjhegyen jársz, mintha megvehetetlen várnak tekintenéd; de bizzál az önzés és hiúság árulásaiban, s hited el magaddal, hogy a női erény, vagy kedély játéka vagy szín.

A házasság nyög; ezért vagy hagyd el, vagy ha eszközül szükséged, úgy kösd azt, hogy megérdemelje a fáradságot!

Illy elvek mellett Martial gróf - ki külföldi utazásában, a Vezuv torkolatánál pipát gyújtott, Nürnbergben jó pástétomot, Stiriában kövér kappant evett, megkóstolta helyben a lachryma Christit, és a porter sört, csinosan lovagolt, tánczolt, ügyesen vívott, egyéb zeneművészetet nem győzvén béketüréssel, takarosán füttyölt, nők körüli figyelmeiben és szépségek özönléseiben kifogyhatlan, s a regényliteratúrában járatos volt - csak veszélyes lehete a nőknél. Ő már első serdülésében, édelgett Pesten, atyja kapusának csinos leánya Katinka körül, s ez lehete első szerelmi próbafutása; de miként agárkölyök, rendesen el-szokta, nem szokva kapáshoz, szalasztani az első nyulat; úgy Martial sem bira hódolatával egyebet kivívni a lyánkánál, mint tisztelő távolbul bizonyítgatott udvariasságot. Katinkának az erény kedélyébe vala szöve, miként tiszta fehér kelmébe az arany fonal. Vannak nők, s ezek a legjelesebbek, kiknek a röp-jellemű ledér ifjak igen is bábszerűeknek tetszenek, s miként a jelesebb szárnyasok, fészek-rakásra, nem legsudarabb törékeny ágaikat szemelik ki a fáknak, hanem a birókat: úgy ők is józanul azok felé hajlanak, kik az élet zajaiban és viharaiban, erős és hű gyámkart nyújthatnak feléjük. Katinka, anyjának minden magasztalása mellett, bizonyos eltolódást érze magában, a pelyhes állu grófi udvarlóska irányában.

Jávor, mint egykori tanítója Martiálnak, legjobban tudta mit tartson felőle? s az meglehetős devalvációban állott előtte és csaknem egyedül abban határozódott, hogy szerencsés kedélyénél fogva, szíve Martiálnak nem rossz, és jó óráiban meglepve, nem épen csukott a nemesb érzelmek elől is. Az orvos kész vala elismerni, hogy Martial atyjának köszönheti nagy részét világi szerencséjének, s e hálaérzetét átvitte fiára is; szintén a szíveségig udvarias volt iránta, engedékeny gyöngéi iránt, hol kötelezettnek nem érzé magát, ellenterjesztéseket tenni ellenők. Martial ellenben meglehetősen unalmas egy patrónnak találá Jávort, és medvének, kinek orrára rabkarikát tevének föl a kegyeletek. Mindazáltal keble belsejében nem nyomhatá el azon tiszteletét iránta, mellyet az erősebb lelkek, nyíltan vagy titkon, rendesen kivívnak a gyöngébbeknél magoknak. Azonban tán ezen lelki felsőbbtség önkénytelen érzete, tán hajdani tanítványi viszonya is okozá, hogy Martial mindenkor korlátoltabb volt Jávor társaságában, összeszedte magát s nem igen rukkoltgatott ki síkos elveivel és szarvasabb gyöngéivel.

Leginkább volt embere Martial Lucza asszonynak, ki már férje éltében meg szokván kegyes pártfogójának tekinteni és tisztelni a a grófi házat, folyvást érdemföldről szerencséjének és kegynek tartá Martial leereszkedő látogatásait és leánya körüli figyelmeit. Ezen látogatások egy idő-óta sűrűbbek kezdenek lenni. Gondolhatni, hogy Martiálnak ama síkos elvek mellett, nem igen tartozhaték élvezési oeconomiájához a nőülés, mellyet nem is tekinté egyébnek, mint szintén vas karikának a jámbor férj orrán; azonban az élet zsarnokos ingerkedése, gyakran kinyomja helyeikből az előnkbe szabott elveket, miként köszvény szokta a csontokat, vagy dobott golyó szökteti ki nyugalmas állásaikból a tekéket!

Ős apáink szük-gyéren irtak alá adóssági kötelezvényeket; mert világunk nem volt írói világ; Rendesen kéreggő száradt tentatartóikban a tenta, meggümösödött a toll, s a papír vagy hiány-

zott, vagy nem volt előkereshető a háznál. E szerint míg eczettel és korommal fölengeszteltetett a tentatartó, a toll zsebbicsakkal vagy konyhakéssel adjustáltatott, s zugából a papir előteremtetett, volt ideje az infrascriptusnak meggondolni, milly nyommasztó terhet készülni magára és családjára; s el-eltologatta magától a bürökkelyhet. Ma már írói világunkban, borzasztólag kéznél áll tenta, toll és papir, s a csődcandidatus, aláírkantja böcsös nevét, míg egyet prüsszent! Így volt a dolog Martiállal is. Atyja két kézzel költött volt, s csak ízékeket hagyta szép vagyonából; de néhány fizetetlen árjegyzéken kívül, passiv-kötelezvény nem terhelte hagyatékát. Martial már közelebb születvén az írói korszakhoz, aggodalmatlanabban használta tentáját, tollát, s közel állott azon ponthoz, mellyben, vagyonára nézve, hitelezői, kiadandják neki a consilium abeundit.

Ezen kellemetlen műtétnek elejét veendő, jónak látta egy codicilluskával megtoldani fentebbi elveit, illetéknépen: ha pedig minden kötél szakad, hunyd be a szemed, nősülj és végy gazdag nőt, legjobb a nemesi rendből; mert ez szerencséjének tartandja a mágnást, s cserében szabad kezet enged neked a vagyonában. Illy esetben okosság a nősülés; mert a szurtos szegénység többet fog el élvezési szabadságodból, mint egy nő - ha okos férj vagy! Illy elv-appendix következtében, Martial, Kakasdon lakozó Szetényi Ignác urnak egyetlen leányára, a kedves Marira vetette szemét.

IX. FEJEZET.

Martial számolása.

Szetényi Ignác, két testvérével, Tivadarral a borkereskedővel, és Vinczével, ki Pestről, évek előtt ifjui csiny miatt tűnt el, budai nyomdásznak, Károlynak vala fia. Atyjáról csak igen mérsékelt vagyont örökölt; mert az ő korában, a magyar nyomtatás mestersége, inkább csak a szérükön mene végbe; a ponyvaliteraturák pedig nem sokat nyújtottak damaszk asztalabroszra valót. De annál dúsabb örökös lőn Ignác, Tivadar bátyja után, kinek ugyan Vincze, a legfiatalabb testvér, vala szeme fénye és végrendeletében is kinevezett általános örököse; de annak Pestről eltűnte után, Ignác a végrehajtó előtt tanukkal bizonyítván be Vincze testvérenek elhunytát, szintén a végrendelet egyik pontjánál fogva - melly Vincze magva-szakadtának esetére őt rendelé örökösül - mint mondani szoktuk, fűlig esett a jóba, s beüle a roppant értékű vagyonba. Ignác az öröklöttet tetemesen nevelte; mert ő takarékos, s ha a példaszó nem csal, már rég fogatlan, minthogy minden garast fogához koczogtatott. Így miután vagyongyarapítás eszközeiben nem volt igen aggodalmas, néhány év alatt egyike lett a megye legvagyonosabbjainak. De kincsei közt még is Mari leánya volt a Kohinor-gyémánt, a maga ibolyaszemeivel és liliomarczaival. A kedves lyánka, pénzgyűjtésbe komolyodott vagy komorult atyja mellett, elvonuló magányra kárhoztatva, házvitel, olvasás és virágkertészkedés foglalkozásai közben, némi szelid ábrándozási borongást vont kedélyére; társalgása egyedül Katinkában határozódott, kivel őt a kedély s tiszta erkölcs rokonsága, szoros barátnői viszonyba fűzé. Jávornak Marika szintugy szeme fénye vala, mint atyja tatárka-dara, mellyet csak foghegyen kóstolt; becsülte a kegyeletes és szilárdabb jellemű leánykát, ki kelletlen atyja mellett, nem épen rózsás viszonyok közt is, csüggedetlenül áll, tesz, és hat, a nélkül, hogy kegyeletét az ütközéseknél sértené. Mari igazi villámhárító volt atyja házában; ennek zsugoriságból eredt gyakori méltatlanságait, telhetően fátyolt vetve azokra, szűk pénztárcskájából egyenlített, soknak elejét vette, többeknek legalább fájdalmaikat enyhítette. Ezért mindenki tisztelte, szerette Marit a vidéken, s mindenfelől jóakarát mosolygott elébe.

Martial gróf tudta, mit keres. A gazdag egyetlen leány, szálkátlan kedélye mellett, nem fogna megvetendő szerzemény lenni. Különben is, miként elvcodicillusában is említi, tapasztalni vélé, hogy az elszegényedett mágnás rendesen várat nyer a gazdag nemes leánynyal, ki leg többnyire szívélyesebben elmondhatná azt, mit mi aggtalan udvariasságból naponként el szoktunk mondogatni: „részemről a szerencse!” De Martial gróf jóformán elkésett, a lyánka s ennek accessoriuma - mi a grófnál principálénak is megjárta volna - szép vagyona ostromával. Mari és Bálint, Avar biztos urnak fia, ki alig három évvel vala korosabb a lyánkánál, együtt üzék vala gyermeki játékaikat, mikor még Szetényi Ignác örökösletlen állapotjában, csak haszonbérben birta azt a kakasai jószágot, mellyet öröklés után tulajdonává tett. Szomszédban állván lakaik, Bálintnak csak egy szökésébe került a kerítésen át, a Szetényi-kertbe teremni, Marikával együtt vidor csevegés közt öntözgetni, kötözgetni a virágokat, mik a lyánkának engedett virágos ágyban diszlettek, vagy abba átültetni azokat, miket Bálint a környék kertészeinél, nőinél, kérelmekkel, apró, tőle kitelhető szívélyességekkel, s ha egyéb nem akart sikerülni, tiz körmön font csínékkal is, játszótársnéja számára összeszerezgetett. E bájos flórai foglalkozásban fekszik alapja azon szenvedélynek, melly Marinál a virágápolás iránt folytonosan megmaradt. Majd minden virágfajhoz, édes gyermeki emlékek valának kötve, miknek Bálint vala az emeltüjök, s mik hatályosabban szólának szívéhez, mint azon virágnyelv, mellyet ollykor előtte Martial fejtegetett, s tán utána aestheticai micrologusaink pepecselgetnek. Az ártatlan szerelem, gyermeki játék és foglalkozás közt, úgy beforrta Mari és Bálint gyöngye szíveikbe magát, miként gyöngye oltvány évek múlva beforrja az oltás helyét, magába

zárva a beszívott nemesb nedvet. A serdüléssel mindinkább lelkesedtek a fiatalok társalgásaik, s öntudatban mindinkább constatirozott kölcsönös szerelmök; s miután Bálint majd távozott, majd megjött iskolai pályáin, hozzáadta az epedés bánatködöcskéje és viszontlátás derünyílása is a magáét. Ignác ur eleinte vagy rá nem ért pénzgondjaitól, vagy nem tartotta szükségesnek ügyeletbe venni a gyermekek mulatozásait; vagy nem lévén még oka fenhurozni leányávali kilátásait, nem tartotta Bálintot, a leánytestvér elvesztése után egyetlen fiát Avarnak, a bár nem terjedelmes, de ősjogu kakasdi birtok tulajdonosának, leányához épen nem illő párnak. Később a dús öröklés után, fentebb látván Ignác ur a rendes horizontnál, közbejövén némelly compossessori vitályok is, mik ritkán hiányzottak hajdan, a határozatlan közhaszonvételekkel ellátott, compossessorátusokban, leereszté ugyan Ignác a szerelmesek közé a tilalomsarampót, de már későn. Marira csak annyiban hatott az inhibítio, hogy hamu alá takart élő parázs lőn szerelme, Bálintra nézve pedig annyiban, hogy megnyitotta szemeit belátására annak, miként neki vagyonban szegénynek, magának szükség megalkotni pályáját; melly őt Mari birtokára érdemesítse és Ignác ur előtt jogosítsa is. E nézet czélt tüze ki iparának, szorgalmának, melly őt végig kísére iskoláin, s kikerülvén azokból, a megyénél aljegyzői állást víva ki neki. A fiatal pár, Bálint szünnapjaiban, mikben a székvárosból kirándulhata, csak Katinkánál, ki megbizottjok vala, rövid percekben láthaták egymást, mik azonban a különben sem hamvadozó tűz élesztésére, több mint elegendők valának.

Martial gróf, az okos számoló, egy csapással két legyet akart ütni Kakasdon. Marika kezét, pénzét elkobzani, volt operatiójának dereka, mellesleges demonstratiója pedig, udvarlás a kedves Katinka körül. Az elsőre nézve, tudva volt ugyan előtte Mari viszonya Bálinttal; de mint illik, teljes bizalommal volt rangjának és dandy-tulajdonainak előnyeire, mikkel Bálint alig foghat megmérközhetni, s azonkívül biztatta őt Ignác ur kegye is, ki mint új adeptje az uraságnak, szívesen óhajtotta egy agg tekintélyes családhoz vetni meg hátát, s bőséges pénzen visszaváltogatni, annak könnyedén elzálogított ősi vagyonait, tapasztalásból tudván: milly fontos szerepet játszik nemesi vagyonoknál a jus radicale. Ignácznak már ezen nézetből is, de különösebben abból, hogy leányát Bálint utált hálójából, magának a hálónak egyszerre szétszakítása által kimentse, óhajtott vő vala a gróf, de annál eltolandóbb vőlegénye Marikának, kinek szilárd, vagyis miként Ignác nevezé, makacs idegenkedése gátolta már egyedül a nász ünnepélyét. Marika szívének, eszének szilárd paizsáról, melly hű szerelmét védé; olly könnyen pattogtak le Martial betanult ostromai, édelgései, miként hegyöket vesztett nyilak pattognak le a vitéz pánczéláról; úntig izetleneknek találá azokat, és midőn Bálint miként madár, mellynek kedves fészke körül veszély jár, riadva robogott ki a székvárosból, bizonyost tudhatni: élet-e vagy halál a sorsa? Katinkánál kinél találkozáának, Martial gyanakodó fülelése daczára is, szilárd eltökéléssel nyoma a búcsuzási kézcsóknál egy levélkét a bús halvány ifju kezébe, ezen ónnal sebtében irt szavakkal: „bizzál kedves ifju tied marad a sírig Mari!” Bálint ezen malasztos levélkére, épen úgy érzé magát, miként szép aratást váró gazda, miután termését jégverés ellen, mellytől azt, sűrű égi háboruk között leginkább féltette, assecuráltatá; kéjes vala érzete, de nem teljesen nyugodt; mert vetését a jégverésen kívül, aratásig még más csapás is érheté!

Katinka körében, annyival szerencsésebb volt Martial, hogy Lucza asszony által mindenkor szívesen fogadtatott, s magának Jávornak sem valának ellenére látogatásai, ugymint a mellyek az ő elfoglaltatásai között, némi derüesebb élénkséget szőttek a nők monoton napfolyásai közé, s felvillanyozták azoknak unalmaikat; de magánál Katinkánál, megcsalta a csapongót számvetése. Martial, kinek egykori ledér hajlamát, a deli kinyílt rózsává fejlett nő szende bájai s még szendébb jelleme s kegyeletes kedélye, a gyakori látás és társalgás alkalmi ujra föléllesztették, sokat számolt hódítása sikerére nézve, a nők csaknem általános antipathicus azon érzelmére, mellyel a házi unalom monotóniája ellen viseltetnek, s mellynek felvillanyozásában magát olly mesternek érezé; de még többet számolt Jávor phlegmájára és szenvedélytelen

jellemére, melyet fagyos deresnek véle, s mellyel ellentétesen állitva fel a maga cráteri lángolásu nyilatkozásait, ha szükség öngyilkolási fenyegetőzéseit is, kétkedni nem tuda, hogy mindezek nem tévesztendik el hatásaikat. Azonban Martial gróf, ugy látszik, csak a külső kéregről ítélte meg Jávor beljellemét, vagy nem ismerte azt, vagy ollyasmiről a könnyelműnek fogalma sem volt. Jávor keblét nem átlobbanó lángolások, hanem elvek után ész és férfias érzelm által élesztett, szelid s robbanó lángoktól ment tűz hevítette, minden szép, jó, nagy, s az egész emberiség iránti nemes buzgalom honolt abban, s a csöndes nyugalmas kedély nála, csak arról tett bizonyosságot, hogy jelleme, s gondolkozás- és cselekvésmódja, nem alkalmi zajlásoknak, hanem már kivívott és megalapított elveknek szüleményei. Ő nőülését szerencsésen bevégzett ténynek tekintvén, nyugodt birtokában jázoni arany gyapjának, kedves Katinkájának, nem folytatta ugyan körülte a vőlegényi lázas paroxysmusokat, mikkel korunkban az ujházások mézes heteikben - mikre időkorán beköszöntnek a kovászosok - sublimált és nem sublimált testiség álarcaiban, s mindaddig zajlanak, mignem a kölcsönös szerelemnek olly szikrázással és robajjal sustorgott röppentyűje teljesen kilobban, s tova löki megrepesztett borékját is; de tisztelte, szerette nejét, gyámola, türelmes mentora volt azon gyöngeségeinek, miket növelés tévesztései raggattak ártatlan kedélyére, örömeit saját örömeihez számította, s jólététől, boldogságától, saját magáét tevé függővé. Érte őt bármi kedvetlenség, Katinka abban nem részesítettett, és szobájába mindenkor a nyájas, s hol a családi jólét mérsékelt szigort nem tett szükségessé, az előző és kedvkereső férj lépett be.

Katinka érdemben ugyanazon ragaszkodó érzellemmel volt férje iránt, de formában némi különbözéssel. Minthogy, miként érintettük, szive mélyéről nem bira számüzni némi gyanuködöcskét, melly őt borusabb óráiban kétkedni hagyá: ha valljon férje őt szerelemből-e vagy csupán hálából vette nőül? nem neheztelt volna férjétől több visibilis szivélyességet, maga körüli édelgést, győző bizonyosságaiul valódi szerelmének. Azonban csendes, magába vonuló és szótlanságra hajló kedélye, s tán női tartózkodása is tilták őt, csak távolról is sejtetni gyanuját és ohajtását; és miután férje higgadt kedélyével időjártával megbarátkozott, a megszokás mindinkább megbádgyasztá fentebbi kétségét. Tisztelete, bizalma, szerelme Jávor iránt, erős szikla gyanánt állt lelkében, női tiszte iránti kegyelele olly szilárd volt, hogy anyja kikelései által fellázitva sem tört ki kebeléből honn vagy társaságban soha, vád vagy panasz férje ellen, erősen meg lévén győződve a felől, hogy a melly nő férje vádolására szivesen kész, ritkán nem keres jóelőre mentségét saját vádoltatásai ellen. Szerelme Katinkának, mindenben, mi férjét illeté, gyöngéded vala. Gondosan ügyelt kedves étkeire, fel- s leölte felső köntöseit, ha betegeihez vagy utra ment, jött; megkimélte őt a házvitel kedvetlen eseményei tudomásaitól, kényelmeiről, szivesen s egészségéről aggodalmasan gondoskodott; ha férje haját nyiretett, azt gondosan elásta maga, nehogy népi véletnél fogva megfájuljon annak feje; pénteki napon nem könnyen ereszté utnak s a t. S mindezen szerelmi symptomák, milly gyöngye nyilvánulásai valának azon megadó tiszta szerelemnek, melly az érzelmeivel szivesen zárkózó nőnek szive fenekén, vesztai tűz lángolásával égett!

X. FEJEZET.

Ne játszal a tüzzel.

Azonban a kis Tivadar megjelenése, s különösen Jávor utóbbi nagy utja s legyező Bakatori története után, kissé borongni kezdte Jávor házában a nős horizon. Nem ugyan, mintha meg-ingott volna Katinka hű szerelme, vagy azon nőink modorjában, kiknek lakodalmi köntöseik gallérjához csak könnyedén férczelve állt a női hűség, ohajtott alkalmat talált volna férje félrelépésében, igazságos boszúból, tromfot tromffal adni vissza; oh nem! sőt inkább a féltésnek nyugtalan férge, a csalatásnak és vesztésnek keserű fájdalma, még némi felzajlással élénkiték szerelmét; melly most már nem boldogítja őt többé - hanem az borítja el a szelid Katinka házassági szép egét, hogy kebelében az erős szikla, a férje jelleme iránti szilárd hit ingott meg, s azon kétsége, melly szíve fenekén, Jávor szerelme irányában leselkedett, most már bizonyos alapot nyert lelke előtt! - Tehát csakugyan való, így sohajta fel, könyek pereg-vén le szemén, csakugyan való, hogy egyedül hálaviszonzási ajándék valék neki? mi is birta volna őt nálam, igénytelen csekélységgel, szerelemre? - S e felsohajtas nem vala Katinkánál a kétszin álhunyáskodása, ő neki valólag magas fogalmai valának férjéről, kit tudománya, szerencsés gyógyításai s nemes jelleme után szerte magasztaltatni, tiszteltetni és szerettetni hallott, tudott a vidékben, s ki szép állást és vagyont birt, néhány év alatt kivívni magának; s annál szerényebb véleménye önmaga felől, melly csaknem önbizalmatlanságig mene. Ezen érzelmet nála, még leánykorából, Martial grófnak elhalt leánytestvére, Katinka barátnéja, és növendéktársa támasztá, kinek ritka tündöklő tulajdonival és miveltségével, magát egészen elhomályosítottnak érezé vala. Nyomasztó busongás nehézkedett lelkére, melly magába vonuló kedélyénél fogva, nem nyilatkozott ugyan panaszokban vagy szemrehányásokban, de annál mélyebben ette be magát epekedő szívébe. Ő férje irányában a régi előzékeny vala; de halványabb színt öltött szép arcza, a szemesebb észlelő előtt elárulhaták rejtegetett baját, és fátyolozottabb szemei, a gyakori titokbani sirást. Jávor nem igen látszék sejteni a házi borulatot, vagy ha sejtéshez közeledék, nevének egy vagy más elötolt ürügye s erőtetett földerülése, ismét elnyomák sejtelmét.

Martial gróf, ki folyvást sürgeté kettős célját Kakasdon, már az első látogatásnál, mellyet Jávor házában, annak tett utja után tön, meglehetősen sejté a család kedélyében történt változást. Pintes, mint házában egykori szolgája, s azóta is mindenben szolgálatos hive, miben őt használni kívánja, jól értesült commentátora volt sejtelmének. Kedvezőnek látván a horoscopot, s elérkezettnek a siker alkalmát; a magyar példaszó ezen javaslata után: „addig verd a vasat, míg tüzes” majd mindennapi volt Martial Kakasdon; hol lovait jártatá meg, hol új kocsisával tön próbát, hol Marit illeté látogatása, hol Jávorékat tisztelé meg azzal, hol felejtett valamit Kakasdon, hol annak ezermesterével volt csináltatni valója, hol pedig valamivel, például válogatott virággal, gyümölcscsel, vagy városi csemegével kedveskedett Lucza asszonynak és Katinkának; egyszóval látogatásai ürügyeiben kifogyhatlan vala. Hogy a fő ürügy s tán cél is Marika kezének s vagyonának meghódítása lehete, igen valószínű; de annyi igaz, hogy míg Marinak egy rövid órai látogatást szentele, addig az aránytalanul hosszabb estvéket, mik olykor jóformán benyulának az éjszakákba is, Katinka körében töltögette. Pintes azt akarta észrevenni ez utóbbi látogatásokra nézve, hogy ez estvék benyulásai, rendesen azon napokra esnek, mikben az orvost, hivatalos és orvosi dolgai, Kakasdon kívül tarták.

Martial mindinkább érdekesekké tudta varázsolni a maga kakasdi mulatozásait. Élénk társalgása, csattogó elménczkedései, mikkel elbeszéléseit, városi és vidéki hirhordásait fűszerezni tudta, apróbb figyelmek, ajándékok, mikkel a nők irányában tiszteletét bizonyítgatá, társalgójának, egy külföldinek, kit olykor magával elhozott, s ki sok ügyességgel játszott a

guitarrrt s énekelt mellette, mulattatása, de különösen Katinkára nézve, az erkölcs és illedelem mindenkori tiszteletben-tartása - mind olly rugók valának, mik Martial jöttét nem sokára ohajtottá tették a nőknél.

Jávor, kit egy a megyében épen ez időtájban dühöngött járvány, gyakran távol tartott házától, s ki otthon-létében, a megyei egészségi állapot jobb rendezése iránt egy terven dolgozott, csak igen csekély tudomást vőn Martial látogatásairól. - Könnyüszerű vitéz! gondolá magában; tuczetes portéka az emberek között! női játékszernek való! jobb gyomrúnak émelygős édesség? - Meg nem ütközött abban, hogy Martial látogatásai után nőit derültebbeknek találá, sőt némileg nyugasztalódott ebben; de a sűrűen változtatott drága virágcserepekben, csemegékben végre megütközött még is; s Katinka főfájásról panaszkodván, némi komolysággal figyelmeztette a nőket, hogy a virágillattal terhelt szoba lége, ártalmasan hat annak lakóira, s a két gyöngye érzékeny kisdudra még ártalmasabban. Lucza asszony nem mulasztá el ez alkalommal, szót ejteni Martial figyelmeiről a ház iránt, s különösen kitüntető becsüléséről Katinka irányában. Figyelmeztetésének, úgy látszik, némi boszúvágyacska volt a rugója. - Mind jó, kedves napácskám, megjegyzé Jávor; Martial atyja jótevőm volt, s így fia becsülését is méltánylom, a becsültetést pedig kedves, lelket frissítő italnak tartom; csak hogy édes napácskám, mond fölemelt ujjal mosolygva Jávor, az ital, tisztán csergedező forrásból és ne mocsárból merített legyen! - Jávor valóban nyugodt volt lelkében, ismérve neje tiszta, szilárd jellemét; Martial látogatásaiban és kedveskedéseiben más veszélyt nem látott, mint azt, hogy azok könnyen kávé-fölötti mende-mondákra szolgáltatathatnának anyagokat a vidéknek.

S lényegben nem is volt oka Jávornak aggodalomra. Katinkának nem valának ugyan kedvetlenek Martial figyelmei és esztergályozott szavakba foglalt hizelgése, sőt azok némileg visszaadák lelkének csüggedezett rugonyosságát, annak tudásával élesztvén önérzetét, hogy van, ki becset tulajdonit személyének, mellyet férje vagy nem talál benne, vagy méltatlanul mellőz; de Martial betanult, communis locusos divatszerű édelgése, úgy nem fogtak Katinka tiszta erkölcsén, jellemén; miként nem a drága gyémánton, rubinton, az üveg karczolásai. Katinka vitorább volt ugyan Martial élénk társaságában, kissé szellőztetni látszik búfátylát; de kegyében semmi tért nem engede, Martial több ízben s több alakban megkisértett közeledteinek; azon varázs hatalomnál fogva, mellyet szeplőtlen tiszta erkölcs rendesen gyakorolni szokott, a merészkedő hivalgás ellenében, folyvást tisztelő távolságban tudta tartani a csapongót; úgy hogy Martial pár hónap mulva sem dicsekedheték egyéb jelenségével vagy ereklével Katinka netán simuló kegyének, mint - egy kis csinosan himzett zseberszénykével, tárczák még akkor nem divatozván.

Ezen zseberszénykének, mely csak liliputi termetű vala azon patagonihoz képest, mellyet az akkori tisztetek, nadrágszizra hurkoltan viselének - saját hübnere volt. Lucza asszony, a grófi kegyet méltányolva, illendőnek látta azt Katinka részéről, ki jelölt tárgya vala figyelmeinek, valami emlékekkel viszonzni, mellynek becset az adóné szívessége kölcsönözzön. Katinka sokáig vonakodott. Van a női tiszta jellemben, mindenkor egy bizonyos, bár olykor homályos sejtelve a női szemérem illedelmének s becsültetés féltékenységének, melly miként szellemi mimosa pudica, remegi a megilletést. Katinka férjes nőisége némi megoroztatásának tekintette azt, hogy udvarló nőtlennek emlékekkel kedveskedjék, s legalább férje tudtával kívánta ezt tenni. De Lucza asszony kifogyhatlan és lankadatlan volt előterjesztéseiben. - Mi szükség ugymond, zajt ütni csekélységből? A titok kigyózdó ösvényein járó férj, megérdemel egy kis cape nasumot, sőt némi rendreigazítást is. A dologban nincs semmi megrovandóság, a gróf az illedelem és erkölcs határai között társalog velünk, s ha megkisértné tulcsapongni azokon, mindenkor hatalmunkban álland a visszaléphetés. - Sejtethető e szavakból, Lucza asszonynak egész tervezeti rendszere. Ő mint jelleme alapján tisztességes asszonyság, távol volt attól, hogy kedves leányát és annak tiszta erkölcsét, a gróf tolakodásinak martalékul engedje; de Jávor ellenében sarkalta őt egy kis boszúvágy rejtélyességeért, mellynél fogva égett eszére

adni neki, hogy más, még pedig tekintélye a vidéknek, jobban megtudná becsülni az eldobott kincset. Továbbá nyugtatta őt a sátán azon biztosító-intézeti fogása is, mellyel a bűn első stadiumaiban, nyerendő lelkeit ámitgatni szokta, hogy tudniillik mindenkor szabad fog maradni előttök a visszaléphetés könnyüségé. Katinka végre nem ellenkezett, s a zseberszényke, nagyobbára Lucza munkája, elkészült. Katinka, szép arczaít fűlig elborított pírral nyujtotta azt Martiálnak által, ki nem kétkedett a pírónságot, hóditása némi sikerére róni fel; mi azonban nem vala egyéb homályos sejtelménél a nem egyenes útoni járásnak. Most már némileg jogosítottnak vélé magát, valamivel többet merhetni Katinkánál, s megkisérté az első gyöngé kézszoritást, melly azonban nem visszonoztatott; de a melly Katinka szemeiből, némi sülyedése érzetében, kifordultával a szobából, a szégyen keserű könyeit facsarta ki.

XI. FEJEZET.

Véletlen látogatás.

Egy nyári estalkonyat felé, a nők a téglával kirakott hús előpitvarban ülének varrás mellett. A két gyermek, leterített szőnyegen, játékszerektől környezetten csuszkált. Rekkenő volt a hőség s a nők sűrűen használták legyezőiket. Lucza asszony Kártigám-regénynek, némelly töredékeket beszélte el Katinkának, terjedelmesen ugyan, de annál zavarosabban; Katinka pedig eleresztgetve fülei mellett a szavakat, varrási szünetek, s olykor feltolakodott sohajok közt, merengett gondolataiban. Jávor Bakatorral nem vala honn.

Gyöngye kétes kopogás után, egy női alak lépett be a pitvar nyílt ajtaján, fekete könnyű fátyollal arczán. Öltözete darabjait, úgy látszék, inkább a szükség, mint izlés vagy kény illesztette össze, halvány arczái, vagy kiállott betegségnek, vagy bánatnak nyomait viselék, de fekete nagy szemeiből élénk érdekes tűz lobogott ki. Kölcsönös idvezlés után, orvos urról tudakozódék, kitől, mint mondá, mellbajában, tanácsot kérni jöve Gyuláról, s Adut Jakab fogadójában szálla meg. A házi nők előtt feltűnő vala az idegennek látszatos elfogultsága, reszkető hangja s ögyelgő szemei, mik azonban leültetés után, a csuszkáló gyermekekre, még a beszélgetés közt is, mintegy szegezve maradának. Rövid értesítés után az orvos honn nem létéről, az idegen Katinkához fordulva: kétségen kívül tens asszonyom gyermeke a két kis angyal? kérdé fojtott hangon.

Csak a nagyobbik, felele gyöngye pirulattal Katinka.

És a kisebbik?

Könyörületünk tárgya! szóla közbe Lucza.

A nő fölkele ültéből, megcsókolá a kis Juliskát, Tivadarkát pedig felragadva karjára, mintegy eszméletlenül szorítá szívéhez: szegény árva! sohajtá, s csókjával árasztá el a kisedet. Majd összeszedve lázadt érzelmeit, letevő a gyermeket, helyére üle, s lassu monoton hanggal mondá a nőknek: bocsássanak meg önök, felzajdult érzelmeimnek, nekem is volt egy gyermekem, s illy korban - megfosztattam tőle! Az utóbbi szavakat csaknem végkép elfojtá ajakin a bánat.

Katinka sejtven az idegen nő fölhevülését, ki mellkendőjét leölté nyakáról, illetődv kezdé legyezni őt.

E legyező! kiálta hevenyen a nő, a mint a legyezőre esének szemei; de visszaeszmélve magára, elharapá szavát.

Tán ismeri a legyezőt, asszonyom? kérdé Lucza; cselédünk találta.

Igen is; a legyező sajátom, felele az idegen nő, elvesztettem.

Asszonyom! szóla Lucza asszony élesebb hangon s felszökve ültéből, ön nem az, a kinek kiadja magát! Jól vagyunk értesülve! Ön vömmel, az orvossal utazott e vidékre, feldúltni egy becsületes család csendes nyugalmát.

Azt nem tevém! felele rángásos ajkakkal a nő.

De tevé asszonyom, és mai illedelmetlen tolakodásával még tetézé bűnét.

Ön hevülve van tens asszonyom! mond a nő komoly hidegséggel; a szelid Katinka, ki itt tulajdonképen érdekelve van, reménylem, megtudand bocsátni a szerencsétlennek.

Ezen szavak után, egy pillanat alatt nyakába veté mellkendőjét és sebtén kiindúla.

Fogja tulajdonát! kiálta utána Lucza; nem tartjuk el más gyanús vagyonát! s Katinka utána vivé az idegen nőnek a legyezőt.

Katinka! szóla átnyújtáskor a nő, szívéhez szoritva az átnyújtó kezét; legyen meggyőződve, hogy vétke nem vagyok, csak szerencsétlen!

Oh én is szenvedek! sohajtá Katinka.

Nincs rá oka; higgyen nekem jó lélek, nincs rá oka. Ki olly nemes keblű férjet birhat, mint Jávor ur, szép viszonyát gyalázza meg, ha benne bizalmatlankodni tud. Bocsásson meg, kedves; e családi kis borulatról még csak sejtelmem sem volt!

Az idegen nő távozta után, kitörőbben zajlottak nőinkben a felviharzott érzelmek. Lucza asszony forró lávát hányó Vezuv vala, nem igen válogatós a czimzetekben, Jávor kárhoztatásában, és Katinka érzelmeinek felkorbácsolásában.

Nyilvános s nem is tagadható, ugymond, a jóféle, hogy ő drágalátos férjednek a titkos kedveltje, s csak a vak nem láthatá, zajgó érzelmeinél a kis Tivadar körül, hogy az édes anya szíve mélyéből fakadtak fel azok, csak édes anya szoríthatja olly forró szívvél magzatát szívéhez. És e fajult nő merhete szemtelenül s tán gúnynyal is betolakodni hozzánk?

Isten tudja, anyám, nekem ezen nő épen nem látszik olly arczátlannak; azok a nemes vonások arczában, szende tűz szemeiben, szívélyes szavak -

Igen alkalmasok lépezésre! közbe vágott szavával Lucza; férjed is hihető azokon került lépre. De illy férj, leányom, kimélést nem érdemel.

Katinka érzelmek tömkelegében bolyongott. Eszéhez czáfolhatlanul szóltak azon kedvetlen jelenségek, mik az idegen nőnek zavarából, rejtélyességéből, érzelemzajlásból és önmagávali ellenkezéseiből előtte fölmerültek; ellenben szívére mélyen hatottak, a nőnek a folyosón hozzája ejtett szavai, és férjének ismert őszinte jelleme. Ez érzelem-habzásban, végre is férje javára fogta volna kivívni kegyeletes kedélye a diadalt, ha Lucza asszony folytatott ingerültségeivel, némileg nem ellensúlyozza azt.

Ha drága férjed, mond Lucza, kinél a *drága* és *drágalátos* epitheton, mindenkor fulánkos mézfalat vala, végre is ártatlan, - mi szükség titokba burkolni előttünk magát? nem egy-e a szoba a kemenczével? Nős életben a titoktartás, leányom; sátáni horog!

XII. FEJEZET.

A lovárda.

Lucza boszúvágyának és rendreigazításának ürügye, alkalma, csakhamar előadta magát. Jávor mintegy egy hétre az idegen nő látogatása után, - minthogy Ambrus, ki egy tetemes sámsoni görög dinnyét ejtven lábára, honn kelle hagynia - egy megyei hajdu kíséretében, körutat tőn a megyében. Martial tudva a fészek himje kirepültét, mint szokott, egy délután, jókorabb megjelent ujonnan rendezett csinos fogatával s egy pár cserép ritka rózsával, az orvos udvarában; s idvezlés után nagy tűzzel értesíté a nőket, egy a székvárosban megjelent híres lovárda felől, melly általa is meglátogatott két előadásában, csodákat tőn s önmagát haladá felül; bűnök festé mutatványai elmulasztását és mellőzését a még soha nem látott csodálatosnak. Ő, ugymond szerencsésnek tartandja magát uj kocsiján, lován berepithetni a dámákat a városba és vissza, s részesithetni őket a ritka élvezetben. Katinka, jobb eszméletében az illedelemnek, s női tartózkodásnak, ellenvetéseket tőn s férje honn nem létével is mentőzött; de Lucza és Martial elég ügyesek valának, a legártatlanabb színben tüntetni elő a kirándulást, sőt némileg a bon ton szükségleteül állítani fel egy olly ritka műtünemény élvezését, úgy hogy Katinka végre megszűnt ellenkezni. Tán lehete elhallgatására némi befolyással egy kis könnyelműségi adag is, melly uj élvezettel kecsegtete, s öntudata tiszta őszinteségének, melly magában kárhozatost nem érez. A kirándulás el vala határozva.

Az alatt künn az udvaron, egy kis epizódcska adta elő magát. A befogva állott lovak, grófi cselédváltára némileg büszke kocsisának, Ambrus, rendelet szerint, egy palack bort vitt vala ki. A bor a kocsisi sziv Gibraltarjának rendesen azon kulcsa, mellyel az bevehető. Ambrus bora is, nem áztatá ugyan el a szomszjas lókormányost; de szokottnál discursibbá tette még is.

Ugyan szép kocsijok van kendteknek, bátya! szóla hozzája Bakator Ambrus; és szokott ujságvágyával nézeglé és tapintgatá meg minden részleteit a hintónak.

Az ám, szép öcsém! felele hegyesen bajusz alól a kocsis; még ezen a vidéken nem is igen láttak öt kerekű kocsit; ez az első.

Öt kerekűt? kiálta Ambrus, s nyitva feledé csodáltában száját. Én csak négyet látok.

Itt az ötödik elül. Ezen az ötödik kereken, öcsém, álltó helyében, vagy sebes mentében úgy megfordul a hintó, mint jó tánczos leány a fris magyarban.

Meg-e? azt nem hiszem, bátya, mond hiedelmetlenül csóválva fejét Ambrus.

Kőhordtát! mindgyárt meglátod öcsém! Hí te! kiálta megragadva a gyeplőt s közikbe suhintva a lovaknak, Miska, egyet kanyarúla a nem igen tág udvaron; de a sebes fordulatnál, az uj szerzeményü s még összetanulatlan fogatu ostorhegyes, hirtelen kanyarodott hátra, magával rántá a gyeplőt, s a hintó rúdja kétfelé pattant, miként száraz macarónidarab. A grófi inas, ki a kocsis melletti ülésben, kényelmesen pőfékelt, az egész hintót feldőlési veszélytől féltve, nyakra főre törte le magát üléséből, még jókor fogni fel a lovakat; de a hirtelenkedésben súlyt veszte, s földre zuhanva lábat ficzamáta. Szerencse, hogy további baj nem történt.

Furcsa portéka az az ötödik kerék! mond Ambrus kétes arcczal, nem tudva: röhögjön-e, vagy kárt bánjon? bolonddá teszi még a régi négyet is!

A kocsis a szitkok minden nemein átrobogva - mikből Ambrus kíváncsisága, méretlen adagban kapta ki a maga illetőségét - vakarta fejét; Martial is értesülve eredményben, noha elferdített praemissákkal a baleseményről, fölgerjedve Lucza asszony sápitásai által is - ki az ohajtott kirándulást már-már meghiusultnak látá - szép czimzetes kurholásokkal illette Miskát; de mindezzel a bajon segítve nem volt. Azonban, miként tapasztalt emberismerőink állítják, a nő,

ha egyszer elősejtelmet kapott valamely kéjes óra élvezéséről, nem könnyen szokta azt kisiklani hagyni kezei közül. Lucza asszony elfuttatta, vagy inkább döcögötte Ambrust az ezermesterért; és Pintes zsibárosi szekrényéből, vaskarikát, kötél darabokat, s más efféléket szemelgetván ki, megcskálta oly erősen a tört rudat, hogy képes lehessen hatszor oly hosszú utat is kitartani, mint vala Kakasdtól Bekevárig.

A grófi inas ezuttal nem vala használható. Őt le kelle fektetni, ideiglenesen Pintes gondja alá helyezni; Ambrusnak pedig parancs adaték a nőktől, hogy garderoheja s tetszősege erejéig, tegye urias valet de chambre-alakuvá magát. Mennyire teljesíthet Ambrus e parancsot, azok ítélik meg, kik őt már becserélt megszín haczukájában, leppentyüs lengyel sipkájában, s mákszürke lovagló nadrágában látni valának szerencsések; itt csak azt jegyezzük meg, hogy adjustiroztatásának nem utolsó darabját tevő, azon zsebkendő, mellyel őt egykor Martial megajándékozta, de a melly egy szerencsétlen órában, Ambrus pipájának kipattant egyik irigy szikrájától körül-belül oly foltot kapott, mint a millyet Ázsia mappáján, a chinai császárság teszen. De okos embernek mester a neve. Ambrus oly ügyesen hajtogatá be a foltot, hogy a kifityegtetett ép végek, nem is gyanították a falcidiát.

A társaság behajtatott a lovárda idejére. Ambrus is Martial kegyéből belépti-jegyet nyert; és alkalmat adott, meresztett szemmel és nyitott szájjal csodálhatni a lovasok tánczait a lóháton, miket ő a szilárd földön sem birt volna eljárni különben; a betanított lovak tudosságát, mellyek több iskolát látszottak végezni, mint ő maga, vagy Pintes ő kigyelme is. De különösen egy kis deres vette igénybe figyelmét és csodálatát, melly zsebkendőt apportirozott, az órát kidobbantotta, ülő nélkül tánczolt, szökött; egy szóval kegyencz tátosa volt az egész közönségnek. Lehetlen volt Ambrusnak megtagadnia kíváncsiságától azt, hogy az első mutatványi szünet után ki ne forduljon a szinkörből, a otthoni házi körülményei között ne láthassa a kis derest, reményelve, hogy érdekes biographiájából is megtudand annyit, hogy hová való? hány éves? mit eszik, iszik? mi árú lehet tudományostul? s hol járta dicséretesen végzett iskoláit? A lovak, nem lévén más hely, csak a szinkör előtti utcán állottak, s a szemfű vizsga Bakator Ambrus csakhamar föllelte a kis derest.

Jó uram! kérdé sipkáját szellőztetve, teljes udvariassággal a kötőféken tartó szolgát; ha merném tudakozni; hanyad fűvét eszi már a kis deres a legelőnek?

Az idegen nemzetű szolgának, caviár volt Ambrus kérdése s nem felelt.

Nem eszik az fűvet atyafi, szóla helyette egyik a körülálló pórság közül.

Hát? kérdé Ambrus.

Szent János-kenyeret!

Ki nem röhögött, kaczagott a favágói ötletre? Ez azonban Ambrust éppen nem aggasztotta, ki folyvást lókupeczi figyelemmel keringve körül a lovat, folytatá tagról tagra, megkezdett szemléjét. Minek következtében történt, hogy a gyanakodó dereske, hegyezett füllel és fél-szemmel, evidentiában tartván Ambrus mozdulatait, alkalmas perczben oly hatalmas fricskát applicált annak orra tájékára, hogy arczát egyszerre vérbíbor borította el. Ki nem röhögött, ismét kaczagott a körülállók közül; pattogtak a vaskos, vaskosabb és legvaskosabb elméncz-kedések Ambrus rovására; csupán az arra menő exrector vigasztalá őt e szavakkal: Dáriust, jámbor barátom, lónyertés tette királylyá, ki tudja: nem hoz-e kendnek is idővel, ezen ló-fricska valami szerencsét?

Ambrus savanyodott arczczal itatgatta drága vérével a parádés zsebkendőt, mellynek pipamájás foltja, kezének is juttatott vérfestéket. Az esemény zsibaja, még több ácsorgót csalt Ambrus körébe, s ezek közt az éppen arra menő Avar Bálintot is, a megye aljegyzőjét, figyelmessé tevő a csoportozás.

Hát itt vagytok, Ambrus? kérdé ez a vért nyomkodó szolgát.

Uhu! volt a felelet; bent a comédiában.

Bálint nem vélve egyebet, mint hogy Jávor orvos bátyja, családotul jött be a látványra, karon fogá a csoport szélénél hagyott dámáját, s besiet vele a szinkörbe. Csakhamar fölismeré a Jávor-családot, és ülésére vezetvén dámáját, hozzája siet. Lucza és Katinka, mindgyárt belépéskor a szinkörbe, ráismerének Bálint vezetett dámájában, részint fekete, noha leeresztett fátyláról, részint az ismeretes legyezőről, melyet kezében vive, a gyanus idegen nőre; noha meg nem foghaták, miként kerülhetett ez Bálint társaságába? kit a Jávorház nem csak különösen becsült, de ki Jávornak, nemes tulajdoniért, szinte kegyencze vala. Ezen, mint vélek, méltatlan ismeretség, némi részt levont Bálint szives fogadtatásából, mit tán némileg elősegített a nők részéről, annak átallása is, hogy ezen félincognito kirándulásuk kevésbé maradhat titok. Bálint a maga részéről, szintén nem kevésbé ütközött meg azon, hogy mint érté a férj távollétében, a nők olly ismeretes Don Juan társaságában hagyhaták el házaikat, mint Martial vala. A két ifju, mint kölcsönösen tudott vetélytárs, különben is igen foghegyen állott egymással szónak.

Szabad-e tudnunk: mi dámát vezetett be uram öcsém? kérdé Bálinttól Lucza.

Egy barátom neje, felele ez röviden, s másra sietett terelni a beszédet.

Ugy látszik, igen akarja tartani incognitóját, megjegyzé Lucza, hogy fátyolát a hőség daczára sem hajtja fel.

Oka lehet rá! kaczaga közbe Martial; ha tán férje előtt is ohajtna incognito maradni.

Hogyan érti azt a gróf? szól tüzesedve Bálint.

No a barátságna is határai vannak.

Miket, gróf ur, legkülönösebben a férj háztóli távollétében nem volna szabad áthágni.

Most én kérdelem öntől, szóla lángolva s olly nyomott hangon Martial, hogy a szomszédság figyelni kezdé; hogy érti ezt?

Egyszerűen, felele szilárd hidegséggel Bálint; Jávor tisztelt bátyám nincs honn.

E szavakra Katinka rémhalványan szökött fel ültéből, utána lángoló arczczal Lucza, s elhagyák a szinkört.

Uram! sugá Bálintnak, összecsikorgatott fogai között Martial; holnap tiz órára, elvárom önt a város füzesébe; legyen szives egy segédet hozni magával, és hősiessége czimereül egy fringiát!

Ott leszek!

Martial kirobogott a nők után.

Leirhatlanok valának a visszautban, Katinka érzelmei. Büntudat, szégyen, nőisége sérelmének fájdalma, jó hire sülyedtének remegése, férje bántódása, felváltva dúltak keblében, miket Martial üres biztatásai és mentései, távolról sem bírának megengesztelni. A tiszta kegyeletes női kebel önvádolósa, kívülről nem czáfolható meg! Lucza asszony az egész útban paprika volt és pöfögő kása. Kezére járt Martiálnak Bálint kárhoztatásában, kinek neve mellé sűrűen pattogtatá a *pimasz*-epithetont. Ambrus a kocsis mellett gubbasztott, kendőjét nyomva a dereske által tetovirozott arczára, a bennülő urasága látszó bánatjában - noha honnan eredtét meg nem foghatá - a hű szolgál szinte feledé saját nyomatékos fricskáját.

XIII. FEJEZET.

A párbaj hatásai.

A nők akként jártak lovárdai élvezetökkel, miként az, ki izes falatot eszik, s egyszerre csontban robban meg a foga! Haza érve, Katinka szobájába zárkozott, s asztalkájára borulva, könyzáporral áztatta kendőjét. Martial, ki búcsut venni kéredzik hozzá, visszautasították, s az búcsuvétlen távozék a háztól.

Leányom! szóla később Lucza asszony Katinkához; ne csinálj szúnyogból elefántot! te ártatlan vagy tettedben és érzelmedben; és merhet-e valaki vádolni, hogy megsértéd férjed iránti hűségedet?

Katinka csüggedt szívvvel rázott főt. A világ is vádoland édes anyám; de magam legjobban! Sokat engedünk magunknak, elbízunk önerőnk érzetében magunkat; s most megvagyok alázva, hogy bár föld nyelne el szégyenletemben! Egy féreg dül keblemben, anyám, az - s itt újra megeredének csuklásos könnyei, s többi szavait majdnem egészen azokba fulasztva ejté - az, hogy jó férjem szerelmére, becsülésére méltatlannak érzem magamat, s alig reménylhetőnek bocsánatát!

Lucza minden oldalról megforgatá a maga vigaszait és okoskodásait, hogy Ambrus sem gondosabban lyukas parádés kendőjét; de valamint ez, úgy Lucza vigaszai is, csak csonkán tűntek fel Katinka sebhedt szíve előtt. Nappalai búsak, éjjelei álmatlanok voltak!

A párbaj jelentéktelenül ütött ki. Egy könnyű karczolás Martial keze fején, s egy szintén hamar behegedt könnyű vágás Bálint bal karján, volt az egész eredmény; de füstje nagy volt a kis pecsenyének. Minél monotonabb valamelly vidék napi rendé, annál zajosabb intermezzót képez abban minden új hirecske és eseményke, melly ezen monotoniába véletlenül beszökken. A falusi ember, hosszasan élődve, lehetőségig kizsákmányol, minden vidékében történt nőülési, vagy halálozási eseményt, jó vagy balesetecskét; míg a városi elsiet rajtok, mert újabb meg újabb események várják őt s igénylik figyelmét. Ezért ifjonta kedvesebb a falusi lakás, hol az élet tartóbb nyomokkal járda érzelmek felett, s enged időt édesen fájó ábrándokra, mikben a sors nagy részben szolgáltatja ki örömbeli osztályrészünket; de öregségünkre, melly miként hajó, midőn közel kikötőbe bevezni készül, bevonja vitorláit, városban laknánk szívesebben, hol a szív időkövezetes érzelmei fölött, bár recsegve, robogva, de majdnem egészen nyomtalanul forog az egymást váltogató események kereke!

A szinköri jelenet s rákövetkezett párbaj is, futó tűz gyanánt szökte meg a vidéket, és szükségtebb fűszere lőn az a lakomáknak a sónál, és kávéasztalkáknak a cukornál. A nők bekocsizását már Pintes a rudmester tudatta Kakasddal; a városban pedig Ambrus lovárda-mája, a szinköri párbeszéd s majd párbaj, telegraphi gyorsasággal mentek mondákba által, természetesen miként lenni szokott, több variációkkal, mint színpadainkon a házasságok. Annyi azonban bizonyos, hogy Lucza asszonyt, kinek a világ szája nem egy megszólással hitte adósának magát, s most elérkezettnek ítélte a visszafizetés ohajtott határnapját, épen nem hagyta ki a monda hősei közül, sőt barátságért, valódi és színlett szánakodások mellett, némi complicitásba fogta az általánosan becsült Katinkát is.

Szetényi Marika volt az első, kihez Erzsi szobaleánya által, a városba egyért-másért járatos Pintes útján, az esemény egyik variációja eljutott. Bánatos sőt szívrázó volt az, a szerelmében epedező lyánkára nézve. Avar Bálint, ugymond a hír, Martiállal egy nő miatt vívott párbajt, kit Bálint vezete be a szinkörbe, s ki Martiáltól Bálinthoz pártolt szerelmével, megtudva Martial udvarlásait Katinka körül. - Bálint hitszegő? kiálta a zúzott szívű leánya; hitszegő

akkor, mikor az elválasztó ponton állott, együtt nőtt forró szerelmünk? Lehetlen! - Forrón szerető szíve, kész vala mentegetni szeretett ifjút. Az a legtisztább szív, melly másról sem képes egyebet föltenni mint tisztát. Azonban csakhamar kényszerüle, több mint gyanúnak venni a kósza hirt. Pintes, ki egy idő óta szívesen keresett foglalkozást a Szetényi udvarban, minek okát csak az ármányos Erzsi sejté, ismét talált egy felpattogzott lapozatu asztalkában kiigazítivalót. Épen érdekes szivdolgokról társalgának ő és Erzsi, ennek szobájában, a mint Mari a munka megtekintése végett, hozzájuk belépett. - Miről foly a beszéd Balázs? kérdé.

A Bálint ur dámájáról, ki miatt a riburió történt, felelt a furfangos ezermester.

Ej, haszontalan pletyka! mond Mari, mélyebben hajolva a kiigazítandó asztalkára, hogy zavarát ne láttassa.

De nagysás kisasszony, nem zörög a haraszt, ha nem fú a szél! Azt a fekete fátylas csinos asszonykát hetek óta ismerem már én! itt lappang az a faluban, a fölvégen a molnárházban, merre Bálint urral, ha künn van, nem egyszer találkoztam már! Erzsi szintén vélte már látni a faluban ezen asszonyságot.

Mari nem sürgette tovább Balázs referádáját; besompolgott szobájába, hol a keserű fájdalom, féltés és csalatkozott hit, remény, és szerelem, majd szétrepesztették szívét. Noha teljesen nem bira még hitelt adni Pintes szavainak, kit Martial lekenyerezettjének tudott, valamint azt is sejté, hogy a szilárd és őszinte jellemű Bálint nem volt Balásznak embere soha, minthogy ez őt büszkébbnek tapasztalta, mintsem beszinlelésével nála boldogulhatott volna; de a körülmények összetalálkozása, még is nyomasztólag feküdt, mint malomkő, szívéen; bús merengésben ápolta bánatát, mi miatt feledé ápolni kedveltjeit, illatos virágait is, s hervadoztak azok, miként hervadozott maga!

Avar Máté, a biztos volt a második, kihez a hir azon ijesztő változattal jutott el, hogy Bálint a párbajban veszélyes sebet kapott. Máté, lelke egész erejéből szerette fiát, noha irányában mindenkor mint legszigorubb atya mutatkozott, ki nem egykönnyen vala annak legszebb tulajdoni, legfeddhetlenebb viselete által is kielégíthető. A legbecsesebb prémet, nyestet is ki kell porozni olykor, ugymond, hogy belé ne essék a moly. Titkon azonban a jó baráti előtt, büszke volt jeles fiára, neve örökösére, családjá fentartójára, a szép pályát ígérő és közkedvességű ifjura. A hir tehát megrázta őt, s már épen fogatni akart a székváros felé, a mint Bálint abból kiérkezék, s az első kósza hirt atyja előtt, személyes jelenlétével rectificálta.

S miféle személy vala az, kit a szinkörbe vezettél? kérdé vont szemölddel Máté.

Egy barátom neje, felelt Bálint.

Reménylem, tisztességes?

A szó teljes értelmében, atyám!

Ugy is legyen, fiu, azt megmondom! holmi utczán szedett sohonnai ismeretségekkel meg ne gyalázd nevemet!

Bálintnak elő kelle az egész eseményt beszélnie.

Mit beszélsz fiu? szörnyedék a biztos; Jávor barátom női, a férj otthon nem létében Martiálal? Szép gazdálkodás! ilyen a nőcseléd! és Jávor - de hiszen a házasságban jobb egészen vaknak lenni, mint kancsalitni! Ez minden bizonynyal Lucza asszony remeklése! Egy pár nyomós szitokkal fejezé be Avar a maga philippicáit. De most emeltebb fővel, annál büszkébb volt hősies fiára. Avar Máté ifjonta katonás egy ficzkó volt, bátor, gyakran szinte a vakmerőségig, jó lovas, ügyes kard- és fokosforgató, jó puskás, és biztoskodása elsőbb éveiben személyesen vezérelvén pandúrait, remegett Atillája volt a megye rablóinak, vagyis ugynevezett szegény legényeinek és orgazdáinak, kiknek idioticonjaikban felette jártas volt. Hanyatlottabb

napjaira lenehezedett ugyan a lórul, s könnyü szekéren is csak ritkán követheté hadnagyai czirkálásait; de a megszokás s némi viszketege a hiuságnak, fentarták egész testviseletében, modorában és szokásában a katonai tempót, szintén a keresettségig; katonai commandóra szoktatta cselédjét, hadnagyait, tábori egyszerű cynismussal étkezett, kukoriczahéjjal tömött derekaljon aludt, et nequid pompae desit, verbunkos szitkokkal, miket hivatalos haragja léleklyukainak nevezett, adta meg szavainak a kellő energiát. Mindezek s effélék, bizonyos dara-bossággal, olykor csaknem durvasággal vonák be Avar Máté külsejét és társalgását, melly az ismeretlenre nézve, elsőbb találkozásokban, ha nem visszataszítónak, bizonyosan édelhetlennek tetszék. De kinek alkalma lehete őt közelebbről kiismernie, meggyőződék később, hogy Avar csak kérges, de nem férges; hogy a külkéreg alatt nemes szív dobog a kebelben, melly szigorú ugyan a görbeösvényűek iránt, de minden helyesnek és jónak irányában méltányos, emberiség szent ügyeit tiszteletben tartó. Jávor, ki őt becsülte, szerette, diónak nevezte őt, mellynek egy keserű héját kell lehántanunk és keményet áttörnünk, hogy ízes bélihez juthassunk.

Avart kedvesen lepte meg fiának bátor lovagiassága, mellyel a női becsület mellett fegyverre kelt, még pedig olly ismeretes vívó ellenében, millyen Martial volt, s igen meg volt elégedve Bálint nem sokat jelentő sebével, miután megérté, hogy Martial sem maradt szárazon. - Be kár! felsohajta Bálint kifordulta után, hogy a fiúnak külön anyja nem volt! Hogy annak apjával kétszeresen vala megelégedve, természetes.

XIV. FEJEZET.

Jávor megérkezik.

Egyedül tiszta ártatlan lelkeknek tulajdona az, hogy kérlelhetlen birái önmagoknak, s csak magára színére is a félrebeczésnek, kész kedélyük, szigorú s gyötrelmes önvádolásra. Tiszta forrás az ő keblök, melynek kristály vizét, egy a fenék homokjában futó bogárka is felzavarhatja!

Katinka összerezett, a mint körútjából megtérő férjének kocsija az udvarba berobogott, s halvány lőn mint liliomlevél. Fojtott kebelével és lesütött szemmel fogadta a belépőt és került szembe akadni szemével. Lucza asszony is halkabb és elfogultabb vala az üdvezletnél, mint egyébkor. Gyanúsabb kedély mint Jávoré, könnyen sejthető vala a kellemetlen jóslatu tüneteket; de Jávor, noha nem kerülheték is ki figyelmét teljesen, hajlott azokat, valami házi vagy gazdasszonysági közbejött kedvetlenség rovására róni fel. Átszolgáltató a két gyermek számára hozott játékszereket, és szobájába ment átnézni a távolléte alatt érkezett leveleket.

Hát téged mi lelt szolgál? kérdé Ambrust; tán ismét a diós homlokú hizlalta ugy meg orrodát?

Nem, tens uram! az utcán egy fuvaros csikaja érintkezett velem! felele Ambrus.

Átkozott egy ismerkedés, szolgál! mondá nevetve Jávor, s házi borogatást rendele a sebre.

Semmi baj a háznál, Ambrus?

Semmi tens uram! kivéve, hogy jámbor leveli békánk szomorodott szívvél kimult e világból.

Mást szerzünk helyébe, szolgál! Ezt a legyezőt, melyet a városból hoztam, átviszed Ilonka tens asszonynak, érted-e? az elveszettnek helyébe; mondjad, hogy későn tudtam meg kárát, és ezért késtem el az ujjal.

Hiszen megkerült a régi, tens uram! mond örvendő hevenynyel Ambrus; láttam, hogy a régi legyezőjét vitte kezében, a mint a komédiás házba be méltóztatott sétálni.

Micsoda? mit beszélsz? kérdé szem-meresztve az orvos.

Ambrus, eszmélve, hogy megugratta magát, megszeppent, hol fülig pirúlt el, hol halvány lett mint a fal, s nem felelt.

Micsoda komé디아házat emlegetsz Ambrus? mit kerestél te ott? faggatódzék Jávor, sejteni kezdván a szolgál zavarát.

Ambrus lesüté szemét, s egyhelybeni tiporkálása után, könny szökött szemébe.

Szolgál! mond Jávor szelidebb hangon, s Ambrus vállára tevén kezét; te hű szolgálom voltál mindig! azt akarod-e, hogy ezentúl kételkedni kezdjek benned? neked valami fekszik a szíveden, mi nem bír nyelvedre jőni. Ki vele szolgál!

Ambrus sebtén ragadá meg urának kezét, hévvel csókolá azt meg, s így szóla csaknem csuklások között: a tens asszonyságok titkot ragasztottak a számra; nem tudok én az illyesmivel okumlálni; én tens jó kegyes uramnak, bérrel esküdött hű szolgálja vagyok; - isten akárhová tegyen! - én a titkot kibőffentem, úgy a mint van! - Ezzel előadá Ambrus, az egész lovárdai expeditiót, az ötödik keréktől kezdve, le egészen a deres fricskájáig, és ezentúl a Bálint és Martial közti párbajig, melly utóbbinak azonban ő csak halló tanúja, és a nők bánattal teljes visszautjái, melynek már részvevő szemtanúja vala.

Jávor, Ambrus szavaiból eleget tudott arra, hogy kedélyében elkomolyodjék. Már elutazása előtt, esetlegesen értesült a prezentés zseberszényke felől. Tudniillik Bakator Ambrus volt az, ki hozzája a himzési mustrát Szetényi Maritól elhozá, szinte ő vala, ki később, a nők kertbeni mulatásuk alatt - mert honn létükben nem igen volt keresnivalója a szobában - vizitet adván a kis Tivadarkának, szerencsés vala csodálhatni az erszénykére találva hímezett papagályt; s nem vélhető mást, mint hogy a vő és férj tiszteltetendik meg India madarával, előre besugá Jávornak, az in petto álló örömet. Jávor várá is nyájas érzeménnyel, főképp születése napján, ebbeli meglepetését, mi azonban elmaradt, s helyébe szinte Ambrus ártatlan referációjából értesült, hogy Martial, ki őt alkalomkor a papagályból, egy peták borraivalóval tisztel meg, lőn a szerencsés donatarius. Jávor, ki nejének kristály-tisztaságu jellemét ismeré, távol volt kedélyében, mind az erszényke, mind a lovárda eseményei után is, a féltéstől; s alkalmasint sejté ezekben a napa kártyakeveréseit; de háza, háznépe, s különösen szeretett neje jó nevére, valamint büszke volt, úgy valóban féltékeny is kezdett lenni. - A meggondolatlanok! töprönkedék Ambrus távozta után magában, nagy léptekkel járva fel s alá szobájában; cseléddel szövetkezni titoktartásra, szövetkezni vő és férj ellenében, s olly titokkal, melly úgy lehet, már a vidék pletykája! - De kárhoztathatom-e őket? szóla később, megállapodva a szoba közepén; különben cselekszem-e én magam is? nem szövetkezem-e én is titoktartásra Bakatorral, Ilonkára és Tivadarkára nézve ellenök? pedig istenemre! titkom nem könnyebb terhelésü az övékénel! Higgadtan Elek, higgadtan! nem te valál-e az, ki gyakran panaszlád, miként mi férjek, az által szoktuk fitogatni világuralmunkat és teremtetési előnyünket, hogy magunknak megengedünk sokat, mit nejeinkben kárhoztatunk, tiltunk? Ember, ember! mikor szünsz meg csak követelni, és nem követni a kölcsönös türelmet?!

Jávor most már megtudta fogni a nők zavarát fogadtatásakor, s lelkében örvendett azon. Nemes önvádolási jelenségül vette azt, mi rendesen biztos keze a megbánásnak és jobbulásnak. Tudta, hogy nemes lelkeknél, egy botláska bicczenése, gyakran még szilárdítja az erényt, nem különben hatván az rá, mint útunkban ha hátra botlunk, egyszerre egyensúlyba rántjuk vissza testünket, s szilárdabb tartással és léptekkel ügyelünk azontul járásunkra jobban, hogy valami-kép el ne essünk. Jávor elhatározá magában, hogy a dologról a nők előtt hallgatand, mindaddig, mig nem voltaképen értesül az imputatio fokáról, melly őket terheli; mert még a párbaj valódi okát sem tudá, sem azt: milly terjedelemben veszélyeztetett jó neve háznépének?

XV. FEJEZET.

Nyilvánulások.

Azonban korábban nyitattak fel ezek iránt Jávor szemei, mint vélte volna. Másnap délután, kikocsizott Kakasdra a székvárosból Gépán asszonyság, Luczának leánykori barátnéja, leányával, Holtay postamesterével, s kocsijokkal megállanak a kapu előtt. Jávor az ablakon át megpillantván őket: meglep a kedvetlen látogatás, dörmögé magában, mint a nátha! mindazáltal elejökbe sietett, s azt tartván a példaszó; „tömjént gyújts a sátánnak, hogy ne ártson!” udvariassággal vezeté be őket a nőkhöz, kiket a tüzes vas és forró víz borzasztó birósága sem rémitett volna el annyira, mint éppen azon vendégek érkezése.

Gépán asszonyság és leánya, ifjabb de hű alakban vett mása anyjának, azon nők közül valók, kik igen is éreztetik a világgal, hogy léteznek; tollatlan két lábú perpetuum mobiléi a szószá-tyárságnak, mozgó bitófái a jó névnek, valódi vészmadarak, kik ritkán hiányzanak megkeresni olly házakat, mikben valami balesemény házi csendet zavart, vagy családnak jó neve tiszta tükrét párával futotta el. Azonban kik ezen asszonyságokat közelebbről ismerék, s pszichológiai tapintattal bírának, óvakodának a locs-fecs ezen tulajdonát, gonosz szívök rovására róni fel bennök. Azok, a munkátlan henyeség forrásából ki buzgónak állíták azt, miszerint meg nem oldható sem czáfolható kérdésül tűzték ki azt, hogy a henye nők, kik nem kártyáznak - kivéve a vhistet, mellyben szólni tilos - egész napok-hosszatt mit tegyenek unalom-ölőül, ha nem pletykáznak? De Gépán asszonyságnak és hű sarjadékának, más számvetése is volt amaz unalom-űző szenvedélyére nézve. Egyike oda célzott, hogy condolentiaival - szivből vagy színből jövőekkel, mindegy! - mentegetéseivel - mik rendesen csak megforgatott végű bevádlások valának - részvevő felebaráti szívet kitérőgatni lehessen alkalma. Másika oda volt számítva, hogy minden eventualításra, sisakos paizsos mentségekkel övedze magát körül, s pharizeusi mellveréssel ezt kiálthassa a világnak: nézd, mások még gonoszabbul sáfárkodnak mint én! tehát fogd be a szádat. - Mindenkinek meg van a maga életbölcössége; főző konyhájához szabott éléskamrácskája!

A vendégek markotányosnői robajjal csörtettek be a szobába.

Jó napot Luczám! jó napot Katinkám! rikoltoztak, s czupogtak az üdvözlési csókok!

Tán beteg vagy kedves? kérdé a szánakozás megvont hangjával Katinkát Holtayné; kissé megsápadtál.

Oh lelkeim! úgy sajnáltuk, hogy a lovárdai szinkörben nem szólhattunk veletek! hátatok mögött ültünk ugyan a harmadik sorban, de a hordószerű szappanosnétól nem férhattunk hozzátok. S aztán, veté csalfa mosolylyal utána Holtayné, a grófi csinos gavallértól nem is igen merészeltünk volna -

Miért ne? szóla közbe közönyösen Jávor.

Lucza és Katinka lesüték szemeiket, s az utóbbi föld alá kívánt volna rejtőzni.

De miféle pimasz az a ti Avar Bálintotok, kedvesim? olly sottisokat, mondhatnám impertinenciákat szórogatni szemetekbe! mintha a jó Jávor bátyánk otthon nem léteiben is, neheztelni tudná a tisztességes mulatozást! Mi majd megpukkantunk mérgünkben, és assecurálhatlak édesim, hogy a fél lovárdai közönség neheztelte az affaire-t.

Hát olly nyilvánossággal folyt le az esemény? kérdé Jávor.

Publique! kedves bátyám uram! hiszen olly lángolással conversáltak a jó ifju urak, hogy a közönség siketei is meghallhaták!

Katinka majdnem összerogyott kínados szégyenében; Lucza asszony pedig ollyformán érezé magát, mint egyik primadonnája a színpadnak akkor, mikor másik vetélytársának tapsolnak, ő pedig nyugalmas kezeknek debütíroz.

Sok zaj semmiért! mond közönyösnek látszó mosolylyal Jávor, kit nejének kínos szorongása száncolmra, a vendégnők nem titkolható káröröme pedig boszankodásra indított; valóban sok zaj semmiért! Az egész dolog onnan ered, hogy én elutazásommal megkértem volt Martial grófot, ki mint egykori növendékem, már ennél, s annál fogva sem idegen házamhoz, hogy nőm is atyjánál növekedett, lenne szives, nőimet, ha ideje engedné, a mindennapi egyforma-ság unalmának enyhítése végett megkocsiztatni; s ezt ő meg is tevé, miért köszönetemet érdemli. Elvitte nőmet, az az alatt városunkba érkezett lovárdába, jól jegyezve, anyja társaságában, kinek garde de dame-sága mellett különben is elmehet vala. Mi van ebben pletykára való? Az ifjak ösvezajdulásának alapja, asszonyaim, másutt fekszik. Ők, tán tetszik tudni, vetélytársak Szetényi Marinál.

Oh tudjuk! hogy ne tudnók? rikácsolá Gépánné; azt is tudjuk, hogy Bálintnak már fonva a kosár. Hogy is juthat eszébe, egy csinos gróffal állni sarampóba?

A vendég nők láthatólag valának meglepetve Jávor nyilatkozata által, melly vizzel eresztette föl minden kárörömüket. A csalatkozott számvetés zavara szembe ötlő volt rajtuk.

Tehát csakugyan egyezésével történt uram öcsémnek a lovárdai séta? Nem mondtam-e meg lyányom, mindgyárt, hogy Katinka nem az a nő, ki illyesmit férje háta mögött tegyen? nem vitattam-e ezt már több társaságokban; de a rossz világ -

Gonosz nyelvű, közbe ugrata Jávor, mellyet miként vadhuszt, pokolkövel kellene kiégetni! Nem ártana átalánossá tenni azon chinai törvényt, melly szerint a pletyka nőtől elválni szabad!

A vendég nők jónak látták elfordítani a beszélgetés rúdját, s Bálintot és Marit kezdék páczba venni. Jávor megmentendő kedvenczeit, távolabb kerese villámhárítót.

Hát Miska öcsém mit mível?

A testvérem? kérdé a postamesterné; jön ő is; új lovát jártatja; már régen készült tenni tiszteletét; oh ő literátor nagyban! Egyre írja a verseket, hogy szinte pattognak, és a románo-kat. Ugy belé jött már, hogy sokszor mikor tentába mártja tollát, sem tudja még; mit fog írni? még is foly neki mint a víz!

Uh, hm! hm! mint a víz! csodálkozék Jávor.

Való, uram bátyám! már Molnár Borbálával is levelez versekben.

Kétségen kívül kiadandja műveit?

Szándékozik. Most arczképén dolgozik a metsző.

Okosan! az arczkép jó memento leend az utókor számára, melly könnyen megfeledkezhetnék a szerző volt létezéséről; pedig a halhatatlanságot nem a jelen kor adja. Szép Miska öcsémtől, hogy elősegéli a hazai szorgalmat, s munkát ad a papirgyáraknak, nyomdáknek és könyv-kötőknek!

Gépán Miska is megérkezett. Egy pár nem épen finomra esztergályozott hizelgés után, melly Jávor tudományát, izlését tángálta, az oldalszobába kéré ezt, s előadván tervben álló szép-irodalmi utóbbi nagyszerű művének némi vázlatát, nyájasan és kötelezőleg kéré Jávortól, irányt, tanácsot és ha úgy tetszik, részletes utasításokat is. Haszonra nem nézek munkámmal uram bátyám, mond Miska; adott az isten nekem eleget; egyedül a hirnév rám nézve, az írói pálya magas czélja!

Jávor türelemmel hallgatta végig Miska literatori kitárlásait.

Édes öcsém; így szóla azok bevégeztével hozzája; aligha jó helyen kereskedel nálam. Orvos és szép literatúra, igen ollyforma rokonságban állnak egymással, mint vászon- vagy gyapotfestés, a festész művészi ecsetével. Azonban ha kívánod, laicusi véleményemet megmondhatom. Hogyha megtöltötted éléskamrádat öcsém, jól teszed, ha valami ízesebbet tálalsz a magyar közönség elébe; mert ha jól sejtem, literaturánk kissé éhes kezd lenni - már írók és közönség részéről értem öcsém! - holmi fagyaltkát, crémecskét kóstolunk ugyan; de jó gyomortápláló házi kosztot gyéren. - Verset, ohajtnám, ne írni! mert a mostani időjárásban, a vers, kevés kivétellel, igen vizenyösen terem, és az versvíz olly ártékony, mint az, mellytől gugát kap az ember. Regényt írhat sz bármi tárgyról; mert a „miképen” határoz, s mindennek van poézise, a kolbásztöltést kivéve; csak arra ügyelj, hogy a papír, mellyre regényedet írod, rongykorában ne ért legyen többet, mint miután regényedet hordozza. - Az eredetiségen ne aggódjál; megszokták íróink régi lisztből sütni új kalácsaikat. - Azt jól teszed, ha a szokástól el nem térve, már pelyhes állal literatorkodol, tanulás után rögtön tanítván a világot, nehogy el találjon hűlni kemenczéből kiszedett tudományod, s vagy evaporáljon mint a kámfor, vagy lelohadjon mint az állott meridon. De ha korod negyedik X-je előtt keveset nyomtattatsz, igen bölcsen teszed; annál kevesebb anyagod lesz vénségedre bűnbánatra! Különben is tartok attól, hogy ha így megyen, végre is megkeresnek bennünket orvosokat, tanácsért a szépliteratúrai disszenteria ellen!

Ezzel az orvos megveregeté Miska vállait, ki meresztett szemekkel álmélkodott el az adott utasításokra. - Igazán laicus, mint mondá is, orvos bátya! gondolá magában, s hajló lett volna, ha merné a tisztelettől, azt mondani Jávornak, mit egykor tanítója mondogatott neki, ha nem a kérdésre felelt, mi nem ritkán történt: de lana caprina beszélsz fiam!

Azonban ügyérte nemes hevükében - lehet tán a literátorokban némi bógácsyszerűség - nem tágíta a szabadulni kívánó orvoson, kiránta zsebéből egy papírnyalábot, s meghallgatásért esedezvén, olvasni kezdte egy fejezetet legujabb regényéből.

Mit tart a felolvasotról uram bátyám? ha merem kérdeni.

Vannak biz abban, édes öcsém, felelt a kimerült orvos, itt-ott jó eszmék, különösen azok, mellyek régi ismerősim; a többieket, ha nem csalatkozom, külföldi eszméknek gondolom, miknek regényedben akarod, úgy látszik, megadni a magyar indigenátust. A szándék nem rossz; mert hiszen a jó gondolatok, cosmopoliták!

Miska meghajtá magát.

Jávor és Miska visszatérének a társasághoz. Gépánné nyájas mosolylyal simult az orvoshoz: hogy találta Miska fiamat, kedves uram öcsém? Ugy-e lakik benne valami?

Oh igen! felele ez; ő ragoutban birja a tudományokat, quantum satis, ut fiat indigestio!

Gépánné nem érté ugyan a diák szavakat, de nem kételkedé azoknak hizelgő értelmük felől. - Pedig csak most múlt husz éves! mondá; mi nem válhatik még belőle?

Igaz, felelt Jávor; az illy szakáltalan íróknak az az előnyük van, hogy a világ és élet tapasztalásai, nem avasítják el tudományaikat; ennélfogva olly friss angolos sülésű rostélyossal regalizozhatják a közönséget, hogy még a nyers vért is láthatni rajta!

A boldog anya, igen elégűlten magával, hogy illy fiat szüle, fordúla a társasághoz.

A vendég nők, záradékul még egy pár koholt híreस्कével kedveskedtek - akkoron még gyérek lévén az ujdondászok, e fortélyt még nem lesheték el tőlök; azt tehát saját eredeti találmányuknak kell vallanunk - azonban miután Jávoréknál nem igen kaptak fel azokkal, szedközni kezdének. - Eljár az idő, mond Gépánné; pedig még Szetényi Marihoz is be akarunk szólni.

Isten veletek Luczám, kedves Katinkám! csakhogy tudjuk voltaképen a dolgot! ne busúljatok; majd helyre igazítjuk mi a világ nyelvét!

Ezzel bekövetkezett a bucsúcsók-czupogás, mint mikor a halastó halacskái az előjökbe szórt kenyérmorzsákat kapkodják, s végre a búcsu maga. Jávor előbbi udvariassággal vezet ki a vendégeket s emelé kocsiba.

A mint visszatért s belépett az ajtón, Katinka, fejére kulcsolt kézzel, keserves zokogás közt borúlt férjének keblére. - Elek! kedves férjem! nemes szívű férfiu! megbírsz-e bocsátani nekem? zokogá.

Legyen feledve minden! szóla szánalommal Jávor; láttam kedves nőm marczongó kínodat, láttam sülyesztő szégyenedet és bűnbánói töredelmességedet; ennyi elég arra, hogy jövőre ferde lépéstől megóvjon tégedet; s ez viszont rám nézve is elég.

Pedig higgye meg, vőm uram, közbeszóla szokottnál hunyászabban Lucza; mi ártatlanok vagyunk!

Kétkedtem-e én abban valaha? mond Jávor; lehetnék-e olly nyugodt, mint vagyok, ha ez különben volna? De édes napácskám, a nőszemélynek szerencséje és tekintélye, nagyobbára a közvéleménytől függ; a nőnek, még erénye felett is, egyedül jó hire neve azon nyomat, melly őt az emberi nemesebb társaságok köreiből kelendő pénzzé teszi; ezen nyomat lekopásával, az illy hamis pénzverők segélye által, mint Gépánék, könnyen a hamis veretű pénzek közé fog vegyíttethetni. Ezért a nőnek nem elég csak *lennie* erényesnek, *látszatnia* is kell annak!

Igazad van, kedves Elekem! s jó istenem feledjen engem, ha ezt feledem valaha! szóla szíve teljes mélyéből Katinka! De még van, kedvesem, egy kő szivemen; ennek, hogy nyugodt lehessek, le kell gördülni róla. Én! édes férjem, olly botor, meggondolatlan voltam, hogy egy zseberszénykét -

Hímzett papagálylyal, Martial grófnak ajándékozál? nemde? Régen tudom, veté csalfás mosolylyal utána Jávor; valamint tudtam lovárdai kalandotokat is. Felejtsük, kedves Katinkám, a történeteket! irántami tiszta szerelmedben nem tudtam kétkedni soha, s csak arra kérlek: viszonzod irántam e szilárd hitet te is!

Lucza asszonyt elfogta a csodálkozás, meg nem birván fogni: miként juthattak olly aggodalmasan őrzött titkaik, olly gyorsan tudomására Jávornak? De az egészen megkönnyebbült szívű Katinka, csupa tiszteletté, szerelemmé olvadt nemes keblü férje iránt, s ingatlanul szilárd lőn azontul mind hitében iránta, mind jó hire neve megőrzésében; daczára az elsőre nézve, Lucza asszony ollykori feszengésének. Jávor ismerte szende kedélyét jó nejének; tudta, hogy nőink jobbjai gyémántok, miket csak saját poraikkal köszörülhetni!

Lucza asszony, mint világ piaczat, közmondás szerint egy garassal megjárta személy, ki már férje életében birta a decisivum votumot, s férje szükkeveset a deliberativumból is, nem kevésbé vala büszke életbölcességére; s tapasztalás-edzettségére; minélfogva némi tekintélyt követelt magának veje házánál, gyakran még Jávor fölött is. Ezen ancienneté-t tekintélyt, most kissé megingatták, különösen Katinka előtt, a Martiállal történt események, miknek iniciatívát Lucza adá és fonalait ő fonogató. Hiában! a gyarló embernek önzés a lovaglő-paripája, és hiuság ehhez a nyolczágú sarkantyú! A sikerveresztés Katinka szívére nehezedék, mit Lucza fájlalt, Jávornál pedig sülyeszté a napa garde de dámi tekintélyét, mi Luczát némi szégyenkedéssel epesztette. Illy lelki hangulatában természetes vala, hogy magát előbbi helyzetébe visszarugonyozni kívánván, ne szűnjön meg Katinka előtt Jávort okozni mindenben, ki titok fátyla mögé bújtatja az idegen gyermeket, az idegen nőt, minap tett nagy útját, s innettova csupa rejtélylyé, idegenné válik saját családjá előtt. - Hát ha, ugymond, irántadi engedékenysége, nem egyéb mint öntudat, hogy maga sem jobb a diákné vásznánál? - Katinka mind-

ezekre megrázta fejecskéjét: a bűn-tudatos, édes anyám, mondá, nem úgy néz ki mint férjem. Neki igaza van, midőn a minap azt monda, hogy aki ürügyet keres a félrebeczésre, már megtalálta amaszt és megtette ezt! Katinka szilárdságát semmi sem törheté meg többé!

Bakator Ambrusnak is, meggyűle Lucza asszonynyal baja. Őt ez valódi spionmagnak tekinté, ki minden házi eseménykénél sugdosó spiritus familiárisa vejének. Alkalmasint sejté, miként mind az erszényke, mind a székvárosi esemény titkait ő pattantotta ki; egyedül abban csalatkozott, hogy a kipattantást árulásnak s Ambrus alattomos ármánykodásának rovására rótt fel; melly megtiszteltetés őt valóban nem illette. Ezen gyanúnál fogva, hogyha Jávör pártolására nem kél, s Luczának irántai szigorát nem paralyzálgatja, sűrűen bekövetkeznek vala Ambrusnál a pipabőjtök s egyéb poenitentiák!

MÁSODIK KÖTET.

XVI. FEJEZET.

Ambrus örökséget kap.

Ambrus azonban épen ez időben üle fel, egyet fordult szerencse-kerekének azon legtetősebb búbjára, melyről sorsa apróbb ingerkedéseit, csak szűnyogcsipéseknek tekinthet. Nagybátyja, egy városkának takarékos szatócsa, ki fonákul gyógyított májbajban halt el, száz forintot hagyományozott neki, olly kincset, melyről a pénznemekkel gyér érintkezésű Ambrus, czáfolhatlanul hitte, hogy kanállal éve sem bírná elfogyasztani.

Tapasztaluk, hogy minden államban a néposztályok, állásaiknál egy pár fokkal fölebb meredeznek; a polgár a nemest, ez a mágnást utánozza; sőt még a szakácsné is, ha nem utolsó divatát is urnéjának, de bizonyosan az utolsó-előttit, nem hagyja messze.

Igy történt, hogy Ambrus is, ellesve az uri bon toni szokást, hogy egyszersmind égő hálájának is rést nyisson, vévén nagybátyja halálának és végrendeletének tudósítását, fátyolt kötött kalapjára, sipkájára, hosszan lelóggót szinte az ináig, megírta a maga jelentő gyászlevelét, és miután Kakasdon nyomda nem létezett, több párban másolta le azt, a falu írástudó házai számára. Ezek valának a gyászlevél szavai:

„Méltóztatott az isteni megfoghatatlan kegyelem, az én szeretett nagybátyámat, B a k a t o r G e r g e l y, becsületes szatócsboltos nagykereskedő uramat, ki veszélyes májnyavalyába keveredvén, leesett lábairól, orvosok nemtudása miatt, ez árnyékos világból más örvendetesebbe áthelyeztetni; mi által engemet szomorú árvaságra juttatott. Én ő kigyelmének az ő jóságát el nem felejttem soha mig élek. Adjon az isten ő kigyelmének, a más világon sokkal hosszabb életet, mint e sajnálatos mulandóságban dukált neki!

Signatum Kakasd, anno 1801 esztendőben.

Árva Bakator Ambrus,
becsületes inaskodó legény, tek.
Jávor Elek ur udvarában.”

Ambrus jó széles tentaszegélylyel látta el gyászlevelét, s maga vala kihordója annak. Jávor és Avar épen együtt valának, a mint ebből példányaikat megkapák. Ej ej, kaczaga az olvasásnál Jávor; Ambrus szolgám igen megtisztelt bennünket orvosokat, a maga „orvosok nemtudása miatti” kifejezésével. De nincs különben! bizony tapogatózunk mi eleget! Szívesen megbocsátom ezt neki azon szép hálás kegyeletért, mellyel a jó fiu gyászlevelét megírta.

Méltán is Elek barátom! mond Avar; kivált ha eszünkbe jutnak azon számos gyászlevelek, miknek elején „a szomorodott szívvél jelenti” szavak úgy állanak, miként csillogó aranyos szegek a gyászos koporsón; vagy mintha istenfélő zarándok vezetne egy garázda zsebtolvajbandát.

Szeretném javaslatba hozni, szóla Jávor, hogy némelly illy gazdagon öröklő pharizeusi szomorodott szívűek, rózsaszín papírra nyomatnák gyászleveleiket, hogy ekként helyettök legalább a papír piruljon!

A mint Ambrus az örökséget kezéhez vette, annak egy részét Jávornál depositálta, más részét pedig mellényébe bevarrva hordozta. Azontúl, mintául véve egy pár előtte ismeretes gazdagot, Ambrus kissé hosszabb nyakat s egyenesebb derekat meresztett, és Avar csatlósa, különösen pedig Pintes Balázs irányában, tekintély-tartóbb kezde lenni, s türelmetlenebb hajdani vaskos tréfáik iránt. Ugy látszik, a gazdagság, ha nem épen tulajdonképeni önbecsüléssel is,

de legalább annak surrogátumos mázával, csakugyan be szokta vonni az embereket; legalább hinni merészüik, hogy most már személyük, gazdagságaikkal összevéve, megér hátmögött is annyit, mennyit kincsök tesz. Hiszen szokott szavak: „X urat ötven, Y-ont mintegy százezerre becsülöm,” s tudjuk, hogy ezen becsüknél, a személy csak zérus, szám eleibe, nem pedig utána téve!

Pintes, az ármányos, jókorán megszagoló az illatot s alkalmazkodék hozzája, reménylve, hogy Ambrus jóakaratos bizalma még vizet hajtand malma zsilipjére; mert csak e tulajdonságban vala barátja a viznek. Ő ki Ambrus s más magaszörűek irányában fenn hordogató orrát, s legnagyobb szavait is azon hangon szokta kezdeni, mellyen más a czivakodást, most főlebb rukkolva titulaturájával „Kigyelmeddel” váltá fel a despectivus „te” czimet, midőn a gazdag Bakator Ambrushoz intézé illedelmesebb szavait, s ügyét ennek szinte magáévá tevén, jó akaratos simulással főzögete vele terveket, jövőendő életpályájának mikénti rendezése iránt.

Alig hihetni, hogy a jóságos ég, a maga anyagi tárházának kiöntött bőségét szánta volna az emberek boldogítására! Ugy látszik, többen vannak a szegényebbek közt, kik megnyugottak, sőt elégteltek sorsaikban, mint a gazdagok közt olyanok, kik elégteltséggel ülnek gazdagságaikban! Mintha tantaluszi szomj volna az a kincsbírás! Mindenesetre igen szurkos anyag a gazdagság; szerfelett ovatos legyen, kit fekete aggodalmaival a föld rögeihez le ne tapasztson, s inpenetrábilissá ne tegyen a szellemiek irányában, miként szintén szurkos anyag tilt el minden küllégi behatást a champagnei pezsgőtől! Nekünk ne adj sokat jóságos ég, csak eleget! - persze ez ismét relativ fogalom, mellyet bölcseséged intézhet el legjobban! Mit vesződjünk mi kincseink remegő megőrzésével, gondterhes hová fordításával és aggodalmas felhalmozásával? melly utóbbi gond és szenvedély rendes uszályhordója a gazdagságnak! A komor gond szintugy fölébe ül az aranyhalmaznak, mint Horátnál felkapaszkodik a lovas nyeregkapájába! Most beburkoljuk magunkat, hű barátunknak, a szegénységnek köpenyébe, s gondtalanul alszunk egyik oldalunkon ki világos virradtig!

Nem illy gondtalanul alatt most éjjel Ambrus, s nem is egy oldalon, hanem nyugtalanul forogva jobbról balra és balról jobbra, szinte a főfájásig zaklatva meg agyvelejének idegeit, annak megállapítása végett: mit kezdjen gazdagságával? Végre megállapodának hánykódó tengere hullámai, s az lőn a kivajudott határozat, hogy miután nagybátyja szatócsságból jutott zöld ágra, s tekintetes Szetényi Ignác urat is ezen kereset tette emberré, ő is szatócsi boltot nyitand. Milly befolyása lehele Ambrus ezen határozatára, az ő kényelem felé gravitáló kedélyének? nehéz elhatározni; annyi bizonyos, hogy Ambrus már régóta, az irigység némi fészkelődésével, sanditgata azon szolgára, kit Szetényi Ignác ur, boltosává nyoma, csaknem óraszámra látván őt boltja ajtajában kényelmesen üldögélni, testi és lelki nyugalommal potyogtatni pipáját, vagy az elmenőkkel beszélgetni; mert a bemenők épen nem koptatták el a bolt küszöbét. Ambrus tehát, szíve vágya után, képzetének mosolygó kifestései és Pintes nyájas prognosticonjai között, a szatócsság dicső pályáját tűzé ki élte feladatául; Pintes azt vetvén még csalfa kacsintással függelékül a tervezet mellé, hogy egy jó és minden kellékkal ellátott szatócsnak, szüksége van egy takaros - szatócsnéra is.

Nem esett Ambrusnál szikla közé, Balázsnak elejtett magszeme; miről azonban a jövő fejezetben.

XVII. FEJEZET.

Ambrus megszerelmesedik.

A testiesebb psychologusok, szeretik hidegleléssel hasonlítani össze a szerelmet. Mindkettő, ugymond, legáltalánosabb betegsége az emberiségnek; és rajtok minden embernek keresztül kell esni, legalább egyszer életében! De alig létezhetik sántikálőbb összehasonlítás, mint épen ez, melly valódi profanatio! A tiszta szerelmet, ezt a szellemi vis attractivának quintessentiáját, a túlvilági boldogok kéjének elősejtelmét, a halandó per angyalodásának rózsaszín jegyét és pecsétjét, az emberiség általános rokonságának concentrált varázs individualizációját - betegséggel tenni párvonalba, melly a szív kéjes melegét hideg borzogatással váltja fel, s pattogzást ver ki azon csiga-szácskára, melly a boldog választottnak ezt súgja: szeretlek! annyi, mint a mindent éltető napot, a borbély kiakasztott réztányérával hasonlítani össze! Azonban annyi igaz lehet a dologban, hogy mindkettőn át kell esnie az embernek, ha csak egyszer is életében; legalább Bakator Ambrus nem tartozik a czáfoló kivételek közé. Ő szerelmes fültől sarkig, léptől májig, és így hosszában és szélességében, és szerelmébe vön fel valamit a hideglelésből is; mert paroxysmaiban hideg borzogatás és forróság váltogaták rajta egymást, s általában Erzsi alakjában lidérczek nyomogták.

Szerelme azon percz óta datálja magát, mellyben még szegény legény korában, Szetényi Mari kisasszonyhoz küldeté a papagály-mustra végett. Akkoron találkozték a folyosón, az ujonnan szegődtetett szobaleánnyal, a nyájas Erzsivel. Minthogy szokásba jött a csinos lyánkákat per diminutiva nevezgetni - hihető, hogy alakjaik megkicsinyítéseivel, egyszersmind hiánykáikat is megkicsinyítsük - Erzsikének ohajtók őt nevezni mi is; de bizony jó lélekkel nem tehetjük; mert Erzsi szobaleány, termete magasságában, 3-4 éves jegenyecsemetével versenyezhetett! antichinai lábai, biztosabb testfundamentomok valának, mint millyenekkel némelly, árvizkor romba dőlt pesti ház dicsekedheték, tenyeres kézszorítására pedig, nem egy írósvajkező urficska - mert mondják, hogy ezeknek is van olykor közlendőjük a szobaleánykákkal - jajdult volna fel, s általában egész alakja, egy complét század tartamára látszék számítottnak. Szája, symmetria kedvéért szintén nem vala szácska, s az inkább gombóc mint bonbon bejárásaira vala alkotva. De fekete nagy szemei tüzet szikrázának s a nem túlpiros arczáknak nyájas élénkséget kölcsönözének, leeresztett haja - akkoriban még a szobaleány-hajak tűzőfésűt nem ismerének - diszes vérszín szalagba fonva, lábikráit verdeste. Ezen bájai a ficseléségre nézve veszélyhozók lehetének. Ambrus a mint végig ödöngö a folyosón, ennek épen olly pontján találkozték Erzsivel, mellyet a tele zsákok a legszorosabb passussá képezének, elannyira, hogy magának a megáldott testű Ambrusnak is, csak telhető magamegvéknnyításával lett volna az áthatolás lehetséges. Erzsi mint ohajtott dea ex machina, ott termett, szolgálatos készséggel ragadott meg egy buzás tele zsákot, s helyet csinálva, félredobta azt az útból, mint valami pár fontnyi sárga tobakos zsacsót. Ambrus nem minden bámulás nélkül tekintett fel a leányra ollyaténképen, miként törpe pillantna fel a lomniczi csúcsra, találkozték a két fekete szemcsilaggal, a nyájasan mosolygó arczczal, és előző szivességgel, mellyel Ambrus előtt, kisasszonya ajtaját benyitá. Távozáskor Erzsi ismét szives köszöntéssel eresztette el az ifjat.

Mindezek kibiccentették Ambrus szivét rendes kerekvágásából, minélfogva annyi ábrándozásba merült, mennyire csak jó adagu apathiája képes vala. Pipája, legjobb égésében alutt ki, s szórakozásában kanállal nyult a galuskához, mit különben nem tön vala. Legátumos kincse átvételével még sulyosodott a baj; mert most már ábrándjai némi tárgyat lelének jövőendő életpályájának kiczirkalmazásában. Beképzélé Erzsit, annak nyomos lépteit és markos motozásait, nyitandó szatócsboltjába, magát a boldogot melléje, s a négy szövetséges marok által beveendő nyereséget, zsebébe.

Most elővette és telhetően potenciozta Ambrus, minden szeretetre méltóságát, gondosabban toilettirozott, megszín avittas öltönyét, salátaszin zölddel cserélte fel, martiusi hóval mosta arcának és kezeinek kissé hoportos epidermiseit; Pintes tanácslása után risporral kendőzött, szőke bajuszát szagos kenőccsel oly hegyesre pödrötte, hogy a madár sem mert volna, félve a fölspékeltetéstől, szállni rája; bozontos hajának tisztos czopfját pedig egészen új galandszaggal keríté körül. Adonissága még Luczának is felötlő vala. - Pénzmagra tett szert a fiu! szóla Katinkához! hadd járja a bolondját, míg telik! És Ambrus járta is szorgalmasan a bolondját. Ha üres órát nyerhete, majd mindennapi volt Erzsínél, ki naponként bizalmasabb lön iránta, sőt gyakran enyelgő és évődő is vele.

Majd a Szetényi udvar előtti pad, majd a szatócsbolt lön az égi kéjű rendezvous-k tanyája, és ritkán hiányzott, hogy Ambrus némi emlékjel nélkül ballagott volna haza. Majd piros almával vagy más gyümölcscsel, majd bekötött fogvájóval, vagy más efféle kedveskedéssel, simult Erzszi közelebb szívéhez, melyet már rég bevett várának tuda.

Azonban Erzsinek mind ezen kézreadó előzései, - mik közt a leány dévaj kedveiben, egykor-máskor olyas is fordult elő, mi Ambrusnak szemérmes illedelmességét kissé megzökkentette - sem valának képesek továbbra érlelni az incaminált viszonyt, egy pár kézsorításnál, mely a megtermett markok közt oly nyomos volt, hogy egy strucztojást is megroppanthat vala. Mert a tartózkodó szemérmességű Ambrus nem volt azon férfiú, kinek a nyilatkozat szavai, nyelvére birtak volna felvergődni. Százszor indult ő a pad és szatócsbolt felé, a nyilatkozás erős föltételével, s mindannyiszor nyilatkozatlanul tért vissza. Végre Pintes Balázs vevé által a szerelmi intermediatiót. Vele tudniillik több ízben találkozott Ambrus a leánynál, s most sokkal nyájasabb barátságát tapasztalá, mintsem titkot birt volna előtte tartani szerelme felől. Pintes kifogyhatlan volt azon symptomák elősorolásaiban, mikből Erzszi viszont szerelmét, több mint gyanítá. - De látja kigyelmed Bakator Ambrus uram, mond Balázs, a leányszívnek is megvan a maga kulcsa, mellyel nyilni szeret.

Kissé érthetetlen világossággal szól kigyelmed! mond Ambrus.

Lássa Ambrus öcsém uram: Erzszi csak mindig sziveskedik kigyelmednek egygyel-mással; és kigyelmed még mindeddig zárt marku volt irányában; pedig azóta szépen megáldotta az isten kigyelmedet. A ki szekerét keni, nem mulaszt.

Igaza van kigyelmednek, Balázs bátya! mond magát homlokba ütve Ambrus; illyes mit föl nem érni, az észnek az ő erejével! - De bátya! más itt a bökkenő! ki nyujtsa aranyos kezébe a leányasszonynak, az adományos ajándékot? Én, higye meg kigyelmed nem tehetem! miért nem tehetem? magam sem tudom; tán inkább megbírnám járni a kopogós lelkű pusztá malmot is!

Pintes, baráti nagy lelkűséggel ajánlkozék, az ajándéknak mind megvásárlására, mind átnyujtására. Legelőbb is tehát, szép őszi baraczkokat hozatott Ambrus a városból; de azokról, mielőtt Erzsínél kedveskednék velök, megfedekezék zsebeiben, s rájuk ülve, czefrévé nyomá azokat. Majd izlést kapva Ambrus az idegen nő legyezőjéről, az utat egy takaros legyező törte meg, melly aranyos pillangókkal úgy meg vala hintve, miként szép nyári estvén, apró csillogokkal a gönczöl szekere. Ezt japáni alakokkal nyomott selyem mellkendő követé, mi után csinos ollócska, ezüst gyüzücske s más effélécskéek következtek, mikkel Ambrust és Pintest vándorló sáfrányosok skatulyái láták el. Pintes, ajánlkozása következtében, szorgalmasan megtön mind bevásárlást mind átnyujtást; melly ritka barátság Ambrus részéről, természetesen nem viszonzathaték hálátlan elnézéssel és szűkmarkusággal. A borraivalók, Pintesnek már vérébe mentek által!

Egyik ünnepnapon Erzszi, Pintes, a postillon d'amour által, görhönyre hívta meg Ambrust. Ez, mondanók, a szerelem szárnyain repült a meghívásra, ha szárny, repülés és Bakator Ambrus,

kissé vakmerő s némi incompatibilitást magokban foglaló összeállítások nem volnának. Elég hozzá, hogy Ambrus, szárny nélkül is csupán sietséges ödöngéssel ott termett; Erzsi körül, kevés szavakkal ugyan, de annál epedőbb szemekkel sompolygott, kedves kéz-sütötte görhőnyt falatozott, hogy semmi se hiányozzék, Pintes javaslatba hozására, mint egyik levele a hármas fűherének, labétozott is, olly zsirplattirozott kártyával, melly egy tál metéltre vetve, minden további vaj- vagy szalonnazsirzót fölöslegessé tehet vala. Erzsi nyájas volt és simulva közeledő, a görhőny izes; de a labét kissé megfekünni kezdé Ambrus gyomrát; mert pengő huszasaiból három darab, egymás után sétált Pinteshez által, szerencse, hogy a további sétának, az éjre hanyatlott est véget vetett. Ambrus otthon fejkavarással sejté ugyan bevarrott mellényének, prezentek és labét által okozott némi lohadását; de a szerelmes, mint mondják, ha nem épen ittas is, legalább mámorködös; és az az áldott Erzsi, a labét felett, olly nyájasan tapadó vala! - Ő megfizethetetlen! szóla magában Ambrus; én boldognak fia vagyok! és mi egy körmönfont szatócsnénak, a milyennek kézzel lábbal megtermett Erzsi, néhány huszas? egy pár nap alatt behajtja! maga kifogyhatlan capitálisul maradván! - Kéjes ábrándok közt, feledve lőn a mellény minden lohadása.

XVIII. FEJEZET.

Foly a szerelmi kaland.

Ha bár Bakator Ambrusnak, elég olcsónak látszék is az idő, minthogy legkisebb teendőinél is jó darabokat szegdelt belőle; végre még is megsokalta maga is, hogy két hónap mulva sem tudhatá tulajdonképen: miként áll Erzsivel? lesz-e a szatócsnáságból valami? s tevének-e prezentjei és kellőleg adjustirozott személye, Erzsínél hatást? Epedett ezt valahára megtudni, de remegett is. Erre csak kölcsönös nyilatkozás vezethete; Ambrus pedig kétségbe esetten érzé, hogy a szemérem hajadoni félénkségével tartózkodó szive, nem birna szavakat adni még tartózkodóbb nyelvére. Sok tusakodás után, egy álmatlan éjnek közepe tájában, arra száná el magát Ambrus, hogy levélben nyilatkozzék, s levélben kérje ki a nászgyűrű reményét, vagy a kosarat. Pintes bölcsen javallá a határozatot, s Ambrus iszonyatos vajudással, minden fejizmainak recsegései között - mert, tudja isten! most szerelmében érzé, hogy agya, félre eső putri, mellybe nem igen akarnak betérni a jó gondolatok! - nagyszerű lapidár betűkkel, miknek nyomasztott írásában tolla még inkább recsegett, mint fejizma is, egy billet doux-t eredményeze ki Erzsihez, mellyet, megtisztítva ugyan hemzsegő orthographiai hibáitól, de különben szavai-ban hiven közlünk itten.

Nemzetes és vitézlő leányasszonyka!

Mélyen érzett hajadoni virágszál!

Minekutána kigyelmednek dicső látásával, megvakított két szememet, boldogul szerencsét-tette, a hajthatlan sorsnak az ő engedelmes keze: annak következtében azóta szívem meg nem szűnő dobogással kopog, valaminségesen egy hámor. Minekokáért, a midőn kigyelmed liliomszáli természetének nagyszerűségéről, bogár szemeiről, mikről taplót lehetne gyujtani, és piros arczairól, mellyekhez képest a bazsarózsa tündöklő pompája csak fusermunka, unalmas magányomban elmélkedvén, nappal a verőfényen, vagy midőn a sötétség homályától nem látok alunni, csak azt veszem észre, hogy kigyelmed miatt elalutt a pipám, és csaholnom kell. De óh, mik ezen szikrái az érzéketlen kovának, a kigyelmed érzékeny két szemének perzselő szikráival összehasonlítva? Meggyujtják ugyanazok a taplót; de kigyelmed szemszikrái, ártatlan hajadoni szívemet borították gyuladós lángokba! Mit tagadjam, mi már körültem a vaknak is szurná szeme világát, hogy én kigyelmedet, nemzetes és vitézlő leányasszonyka, szeretem, ugy annyira, hogy zsinóros dolmányomból, bánatos busulásomban, egészen kisoványkodni törekszem! Ugy van! kigyelmedet, paradicsomi virágszál, szeretem, és ha tetszik, szeretetből hoz-zám veszem. Szegény vagyok, az való, de gazdag az isten, és jövedelmes a szatócsság, minekokáért az ész teljességének nálam nem szükségelt képessége, hiszem, megsegítendi a szorgalmatosság egyességének bőséges hozzálátását. Legyen jó, aranyos leányasszony-ka, és adja Pintes Balázs uram, hites barátom által bölcs tudomásomra: ha-e? ha nem-e? Ne engedje szerelemmel vérző szívemet megrepedni! és ne felejtkezzék meg rólam, ki vagyok

hűséges szolgája,

B a k a t o r A m b r u s,

még tisztességes nőtlességben élő ifjú.

Ismét Pintes Balázs vala a szerelmi grand ambassadeur, s ugyan ő hozá meg, egy pár nap, Ambrusra nézve örök idő mulva, az ohajtott választ, melly ekképen hangzék:

Nagy becsülésre és figyelemre méltó ifju!
Mélyen érzett Bakator Ambrus uram!

Kigyelmednek szemem szedett fontos szavakkal irt levele, csaknem kiugratá mellemből repeső szívemet. Igen is, én tisztességes pártámat, kigyelmednek jobbjára akasztom, és a jövedelmes szatócsnáságot elfogadom, megosztva kigyelmeddel szívet és boltot. A holnapi ünnepnapra, türelmet veszve várja el kigyelmedet

hű szolgálója,
Z e r g e E r z s é b e t,
pártás hajadon.

A kívánt tartalmu levélke, Bakator Ambrust, kéjnek tengerében usztatá; arcza dithyrambi lángban égett, szemei lyrai epedésben merengtek. Kiemelkedve phlegmás indolentiájából, szoritá melléhez annak hozóját, a magát olly barátságos készséggel érdekeltető Balázst. Varázs egy kéje a szívnek, még durvább keblekben is, az a viszonzott szerelem! az ember hajló többre becsülni önszemélyét, annak tudatával, hogy egy kiválasztott egyénnek szintén választott ideálja lőn. Ambrus is testében, lelkében villanyozott lett, apró szemei villogtak, hegyszakadékkal versenyezhető szája körül folytonos mosoly lebegett, testének és különösen szép lábainak - mert hiszen, némelly philosophok szerint, a szépséget görbe vonalak alkotják - izmai több rugonyosságot fejtegettek ki, s általában minden szava, mozdulata, mostani élénkségeikkel némi heterogéneitásban, sőt ellentétben látszottak állani, szokott teknősbékai nehézségével. A szobában, electrumos mozdulataival, minduntalan székbe, asztalba ütődött, a tányérok csengtek-bongtak keze alatt, a dajkát egy nyomatékos lábtapodással tisztelte meg, nemkülönben a gyermekek egy párszor eltapostatás veszélyében forogtak miatta. De különösen az üvegneműeket fenyegette nála a veszély; ezeket otthoni dolmánya mogyorónyi aczél gombjaihoz olly szerelmesen szoritgatta nagy szórakozásában, hogy a mellyikéből ezeknek kettőt nem csinált, azt legalább is megroppantotta; úgy hogy Lucza asszony, többtől tartva, kénytelen volt őt még távolabb tartani, szobától és töredékenységektől. A fiut, mond Lucza, száz forintja még végre kiugratja bőréből, vagy szélkelepet csinál belőle!

Pintes Balázs azon emberek közé tartozott, kiknek minden mozdulataiknak rugója és corollárium - áldomás szokott lenni; azt mondogatván, hogy a növény is lekonyul, ha szomjazik. Igénybe vette a nagy siker után, Ambrus nagylelkűségét is; s ez kifejtve még mellényéből egy kemény huszast, alkonyat felé megtartá Adut Jakabnál, az áldomásos rendezvoust. Az ivószoba egyik szegletasztalánál iddógált a két barát, két palaczk bor előttök, Ambrus csendes elégedéssel, Balázs zajosabb tempókkal, mik mutaták, hogy ő törzsvendég a fogadóban, kinek több szabad, mint annak novitiusának. Ambrus palaczkja csak halkkal fogyasztott, mert ő novitius vala a borozásban is, de Pintes, tizenhárom próbás torku veterán lévén, csakhamar fenekére tekintett a maga itczéjének, s Ambrus segítségére siet.

Barátom uram; szóla Balázs, biztosan hajolva barátjához; szénánk eddig jó renden áll; de tudja-e kigyelmed: mi most a teendője?

Hát? kérdé Ambrus, feszült várással meredve szájára Pintesnek, s kissé félre rántva a magából pipáját.

Jegygyűrűre van szükség, barátom; addig kell vernünk a vasat, míg tüzes. A leány vadra-való, tapodják körülte a földet. -

Bölcsen értem! felel Ambrus, de most nincs a székvárosba, biztossággal megajándékozandó alkalom -

Nincs is rá szükség, szóla egyet kacsintva Ambrus szemébe Pintes; Jakab gazda! rikkanta a fogadós felé, miután Ambrus itczéje is kiadá lelkét; Jakab gazda! még egy itczét ide a javából, Varga Mihály uramra!

Nehogy gyanuba hozzuk Balázst, mintha a megrendelt itczét, Varga Mihály uram hitelrovására kívánná fölcsempészni, meg kell itt említnünk, Pintes Balázsnak azon dicséretes szokását, mellynélfogva ő készítgetvén az egész falu halottjai számára a koporsókat, Adut Jakabnál lévő s jó hosszúra nyúló hitelrovásának consolidációjára, rendesen a kakasdi öreg embereket és asszonyokat szokta legbiztosabb fonds gyanánt, egymás után beírni; ugymint a kik rövid időn koporsóba szállandók és így az ő remeklendő kezén átmenendők lesznek. Így történt, hogy már Kakasdon nem igen találkozott hatvan éves életkoron felüli öreg, kit Balázs már a maga hitele fondsjába föl ne vett volna s most épen az utólsóra, a hatvanadik évébe lépett Varga Mihály uramra került a sor. Adut Jakab, ki az ajánlott fondst, mindenkor solidnak vette, minthogy Pintesre, az ezermeisterre nézve, nemigen hiányzottak nála a rovás lefaragásának alkalmi, föltevő Pintes elébe a megrendelt bort. Ez már valami ürmösféle dessertbor vala, melly édes csipősségével az ujoncz borivó Ambrus tetszését is kivívá.

Tessék Ambrus uram! kínálkozik Pintes a harmadik pohárral.

Nem szomjazom! felele Ambrus.

Ej, borhoz nem szomj kell, csak torok! s Ambrus nem szabadulhata.

Kigyelmed mindenben szerencsefia, szóla Balázs, a harmadik kölcsönös és Erzsi egészségeért kocczantott pohár után; nem szükség gyűrű után ide-oda járnunk; van nálam megbízásban, egy csinos és becses, Erzsinek is mutattam, majd kilelte érte a hideg; de épen pár nap előtt kölcsönözvén ki pénzét, meg nem vehetted Aztán csekélység is, nyolcz forint az egész drágaság!

Ezzel megmutatta Balázs a gyűrűt, mellynek csekélyebb aranyba foglalt koronáján, egy kis türkisz, apró gyöngyökkel koszoruzva, diszelgett.

Hogy az árának alsaja? kérdé Ambrus, forgatva a gyűrűt.

Nem alább a nyolcz forintnál, mond Balázs; előmbe szabatott az ára.

Ambrus, már kissé hevülő homlokáról, főlebb taszítá sipkáját. Rezgett keblében annyi pénzre, melly közel félévi bérét vala elnyelendő, a sziv; de Pintes ékes szólására, melly különösen Erzsi kedvtelését emelé ki, a negyedik ürmőspohár kocczantása után, még is megajánlotta a kívánt összeget, s Ambrus átvette a fontos ügy becses symbolumát. A második palaczk ürmös maradékát Pintes egyedül költé el; mert Ambrus némi földingási symptomákat kezdé immár észrevenni maga körül; tehát menekülendő, fölkele ültéből, s nem épen legszilárdabb aequilibrium mellett, haza felé intézé lépteit. Utjában kissé hajló vala morogni Kakasd első fundatora ellen, ki olly szűkre szabta a falu utcáját, a mint egyszerre - maga sem tudá miként? a késő est homályában, egy uri férfi, karján egy asszonysággal, állt előtte.

Hé, hó! ki vagy barátom? kérdé a férfi, megragadva haczukáját.

ÉN, a jámbor Bakator Ambrus, tisztességes nőtlen ifju! gagyogá, csaknem érthetlenségig nehezedett nyelvvvel, a szolgál.

Mennyköbe! te vagy Ambrus? Ej ej barátom, még nem vettem eddig észre, hogy bornemisza vagy! Hát hová a gutába tartottál erre? nézd, nem vagy másfél ölre már a tó szélétől; ha itt nem járok, bizonyosan belé kalimpázol; mert a mint látom, kostánczot jár a lábad.

Még nem tánczolok, tens uram! gagyogá Ambrus, ki most kissé megszeppenve a tói veszélytől, telhetően összeszedé magát, s fölismeré Bálint urat, a legyezős idegen nővel; még nem tánczolok; majd csak ha Erzsivel összekötnek a szövetség gyűrűjével. Most csak a nagy

tisztességü barátom urammal, Pintes Balázs ő kigyelmével, ittunk egy kis - ártalmatlan áldomást, Erzsire - a szövetséges gyű - gyűrűre - no hiszen tudja már tens ifju ur? he, he, he!

Tudom Ambrus, tudom! mond kaczagva Bálint, s utba vezeté a szövetséges és ártalmatlan áldomásos Ambrust.

Most már az igazi utban vala hazafelé; de egyébkor sem nápolyi azúros égderűtségü feje, most épen angol sűrű ködben úszván, csakhamar Bálint távozta után, elveszté minden tájékozását. Egyensúlylál küzdő lábai félrecsaptak az utból s a helyett, hogy a falu utcája mentében tántorogtak volna, kifelé tartottak a faluból. A mendegélő, villanyos kedvében aggtalanul dúdolgató, és dalának melódiáját gagyogásba fojtogató Ambrus elébe, egyszerre két uton-álló rohan, a juhász két fogvillogtató, borzadalmasan ugató s minduntalan megrohanásra készülő szálas komondora képében. Ambrusnak, ijedtében torkán akad a dudolt dal. Ki te! czoki te! kiált rémült hangon, s nem lévén egyéb fegyvere a dühös cerberusok ellen, kalapját kapja le, s azt tartja paizsul maga előtt. A komondorok nem tágitnak, sőt úgy látszik, sejtve ellenfelök fegyvertelen gyámoltalanságát, mindinkább több-több vérszemet kapnak; már az elejőkbé tartott kalapot is kezdik fogaikkal Ambrus kezében rázogtatni, s nem valószínűtlen, kivált rémült Ambrus előtt, hogy nem sokára Acteon dijára kerül. Illy kínos szorultságában, Ambrus retiráde-t fú és léptenként hátrál oldalvást a garád mellett, valami állvány felé, mit sötétben juhészernek néze, folytonosan hadazván paizsos kalapjával az ostromló szörnyek felé. Hátrálásában Ambrus egyszerre egy mozgó meleg testbe ütközik, s mintegy neki dől. Új rémülés rá nézve, melly azonban hamar eloszlek, miután hátrakapásában, a juhász szamarának ismertető füleire tapinta. A jámbor állat, baráti béketűrőssel fogadta oldalánál az ügyefogyottat, meg sem mozdult garádlegetéséből, s Ambrusnál majdnem azon gondolat villant meg, hogy hátára meneküljön a jerusálemi paripának. De e szándékáról, mindjárt megvillanásánál letett, meggondolván, hogy e könyörületes paripácska, alig valamivel szálasabb a könyörületlen komondoroknál, minélfogva annyi biztosságot sem adhatna ellenök, mint egy síkra épített vár, azonfelül, hogy számaron ülve, meg fogna oszlani védelme a kétfelöli ostrom ellenében.

Az ebek észrevevén Ambrusnak érintkezését a számaral, az ótalmukra bizott juhakol egyik kiegészítő részével, tán féltve is ezen czimborájokat, kettős dühhel láttak az ostromhoz, melly ellen a már itt-ott fogréseket kapott kalap, nem látszott elegendő torlasznak; miért is Ambrus, iszonyu szorultságában, megválva türelmes barátjától, tovább hátrála a vélt fészér felé; s elérvén azt, erősen neki tombolá magát, s az ebek felé rohanási demonstrációt tön hadázó kalapjával; melly nem várt hősi bátorsága Ambrusnak, kiskorig meghökkentette és hátráltatta az ebeket. Ambrus felhasználva a rövid fegyverszünetet, szokottnál gyorsabban kapott fel az állvány egyik keresztfájára, s onnan felebb, hol dobogott szívének nem csekély megnyugtására, magát már az ebostrom terjemén felülemelkedettnek érzé.

Azonban Ambrus lábkopogást hall, s az uton egy elhaladó emberárnyat sejt a sötétben. - Hej, ember uram! kiált rá a szabadulás reményteliességével. Az emberárny, Ambrus szerencsétlenségére, faluvégről a kontrás cigány volt, ki sócskáért jára a faluban, s ki a véletlenül jött rémes hangtól megriadván, segélynyújtás helyett fölszedé az irhát, s magát törve rohana putrija felé. Szive nehezeére esék Ambrusnak a csalatott remény!

A komondorok most már be nem érték ugatással és acsarkodással Ambrus ellen; a dühösebbik megkisérté ellene még a felszökéseket is; miknek következtében Ambrus csizmája sarkát, már ebfogak kezdék korholgatni. Ezen veszélyes jelenségre, miután már fölebb nem hághatott Ambrus, az által kívánt menekülni, hogy az állvány egyik karfájáról a másikára lépdele. Melly kínos commótiója alkalmával történt, hogy egy megkötött kötélre találván hágni, egyszerre réműletes harangszó kondult meg egy párszor fölötte. Ambrus ereiben megfagyott a vér. - Ég-

nek ura! illy sohajtás nyomódott fel összeszorult melléből; a rézkakasos harang-láb alá vetődtem! felriasztom az ármányos kakasrémnek, az ő torkomra forró kukorikolását! Elvesztem!

Ambrust most már kettős félelem kinzá; nem tudta: mellyik veszély semmisítendi őt meg előbb: ebfogak-e? vagy réz kakas sarkantyúi? Hideg veríték ült ki homlokára!

Azonban a harangkondítás kiriasztá a szomszédos juhászt, ki ebeit a harangláb felé dühös ugatásban hallván, egyenesen arra felé tartott. A komondorok, urok érkeztere, megkettőztették hűségpróbás ugatásaikat, fel-felszökdelve a haranglábra. A juhász, a sötétben ki nem vehető az ugatott tárgyat, míg nem Ambrus egy köhéntéséből embert gyaníta a harangláb alatt lappangni, s legalább is juh- vagy báránytolvajt, miután a mult héten is megkergetett egyet.

Ki van ott? kérdé dörgő hangon, s nagyot üte izmos juhászbójával a haranglábon.

Jámbor Bakator Ambrus vagyok! szóla ez hunyászan, nem tudva: barátot adott-e az érkezettben neki az ég? vagy újabb ellenséget?

Te vagy Ambrus öcsém? rikolta kaczagva a juhász; mi a manót keresesz a haranglábnál? tán a réz kakas kukorikolását hallgatod? Nincs ma nagypéntek!

Dehogy hallgatom, bátya! mond örvendő Ambrus; parancsolja el csak kigyelmed az ármányos ebeket alólam; majd elbeszélem nyomoruságomnak sajnálatos esetét.

A juhász rendre igazítá ebeit, Ambrus még mindig reszketeg lábbal leszálla a haranglábról, s már nem épen érthetetlen gagyogással - mert a remegés csaknem egészen kijózanítá - értesíté mentőjét a történetekről.

A juhász, Ambrus kérelmére, haza kíséré a kalandjártat, ki az uton is, az utánok kullogó ebekre, tartózkodva tekintgete hátra, nem egészen bizva a megkötött békében.

Ambrus eljuta végre kamrájába és erősen felfogadva, hogy soha sem szövetkezik többé olly itallal, melynek ura lenni nem bir, bedőle ágyába, mellyből epimenidesi álom után, másnap későn, erősen kopogó főfájással kele ki.

XIX. FEJEZET.

A jegyváltás.

Pintes reggel pontosan megjelent, a gyűrűért kialakult pénz átvételére.

Nem ígértem-e estve kigyelmednek többecske az elégnél? kérde a habozó Ambrus.

Egy fillérrel sem, barátom uram; annyi a rám parancsolt ár; nekem becsületesen mondom, egy krajczárom sincs mellette! Aztán ne sajnálja kigyelmed; hiszen az egész gyűrűs kéz a kigyelmed sajátja leendő, tehát a drága gyűrű is.

No csak azért kérde, mond Ambrus; mert lássa kigyelmed, tegnap estve, az ármányos ürmös kissé kibiccentette az utból, értelmességemnek az ő rúdját! Mennyi is hát a gyűrű árának alsaja?

Nyolcz forint.

Ambrus, noha az egész gyűrűs kéz rá nézett s annak jövőd birtoklása némi nyájassággal csiklandá is keblét, igen ollyforma képpel bontogató ki még egyszer kincses mellényét, mint millyennel lelki s testi barátunktól elválásunkkor búcsuzunk, s asztalra leszámolni kezdé huszasait.

Vegyen ki kigyelmed egy pár huszast, a ma estveli labétra is! mond Balázs.

Nem, nem, tisztességes barátom uram! labétot nem játszom! azzal antipatikám van! az ember attól a tökfilkótul, makkcsákótul, Erzsivel, értelmiségnek egy bölcsebb szavához sem juthat!

Pintes, a mai estének, s azon bekövetkezendő jegyváltás ünnepélyének, epochaliter fontos, ritka, s ezért szokatlanul fényesen megüendő alkalmát feszegeté, s végre csakugyan rábírá Ambrust, egy pár huszasnak, jegyváltásos labétra szánására.

Estvefelé Ambrus, garderobjának egész erejéig feladonisírozva, kimosva, haját, bajuszát modernizáltan kikenve fenve, szemérmes kézcsókolás mellett, elkéredzkedék urától ez estvére, mellyen, ugymond, életpályája fontos teendőségének nagy határozatu pontjára ereszkedni kíván; s a munkával elfoglalt Jávor, ügyetlenül a szolga látszatos zavarára, további kérdezés nélkül, adá meg neki az ohajtott engedelmet. A jóslatteljes gyűrűt legkisebb ujjára biggyesztve, dobogó kebelével és hajadoni szeméremmel, nyitá meg Ambrus, Erzszi szobaleányos szobája ajtaját.

Kölcsönös idvezlések után, Pintes emele kérői minőségben szót Erzszi előtt; megemlíti Ádám és a patriárhák nőüléseiket, s lejöve egész Bakator Ambrus, tisztességes nőtlenységben élő ifjuig, ki meggondolván bölcsességében: miként nem jó embernek egyedül lenni, Zerge Erzsébet, hajadoni pártában lévő személyre veté szeméit, s nála fenn is akada a szerelem horgán; minélfogva őt most általa, szíve és élete párjául fölkeri, sat.

Ambrus, ki nem tudá, hogy Balázsnak ezen gazdagon megsujtásozott mondókája - melly egykori oskolafalak körüli forgásának olly kiáltó jelét adá - olly járomszege neki, mellyel a faluban körül-belül kilenczvenkilenczet fogott már be hymen gyönyörteljes igájába, nyitva felejtett szájjal csodálta a szónoklat e remekét. Rája Erzszi, a szemlesütött menyasszony felelt, szemérmesen megvallva, hogy a szerelem horgán az ő szívecskéje is rángatódzik; minélfogva megigéztetvén Bakator Ambrus uramnak látható és nem látható szép tulajdoni által, eltökélé magában, vele karöltve lejtnei le az élet kajla, s egyes személynek nem kevésé göröngyös ösvényén, sat.

Uj álmélet, e körmönfont beszédre, Bakator Ambrus részéről, ki most némi hátborzongással eszméle, hogy a két fél takaros szónoklata után, illenék neki adnia meg az omne trinum perfectumot, s kétkedék, ha sikerülend-e neki felülmulnia, vagy legalább fölérnie remekelő elődjéit. Már akár mit ad isten, benne volt a jámbor, sajnálva magában, hogy előre nem

tudván ezen ünnepélyességet, nem czirkalmazhatott ki ehhez és magához méltó szavakat, miután kissé kiköszörülte torkát, elszántsággal neki hajtott a szónoklásnak, illetéknépen:

Fényesen tündöklő hajadoni carbunculus!

Az, a mit kigyelmed aranyos szájával, és felsrófolt bölcsességének ékesenszolásával, tisztességes barátom uram előtt, két figyelmező füleim hallására, nyilatkozni tetszett, a véghetetlen gyönyörűségnek az ő folyó illatos balzsamával, úgy elöntötte árva szívemet, mint - mint - kiáradó Tisza. Igen is, kigyelmed, miként tulipános szavaiból pedzem, az enyém, és én is, mióta csak szemem láthatárába ütközött, kigyelmedé vagyok és leszek, még az örökkévalóság határának legtulsóbb határkövén túl is! Együtt fogjuk élni a jövő kort, szerelemben és takarékos szatócsi szorgalmatosságban; és ha a fátumnak az ő irigységes keze kiszólit ez árnyékos világból bennünket - bennünket - világból bennünket - itt kissé megakadt szónoklatával Ambrus, hihető azért, hogy Erzsi csalfa mosolya, mellyel a szónoklónak szemébe vágott, némi antithézist képezett az árnyékos világbóli kimulással, kiszólit mondom, ez árnyékos világból bennünket - erőködék még egyszer Ambrus. - Én fogom elkészíteni, jámbor pár számodra a kettős koporsót! közbevága Pintes, pótolgatója Ambrus fenakadt nyelvkerekének, miként Áron pótolgatá egykor Mózes nehézkes nyelvét. Közbeugratásával befejezé Balázs, az Ambrus homlokára izzadásnak cseppjeit idézett szónoklatot. Ekkor átvevé Ambrus ujjáról a türkízeses gyűrűt, s felváltá azt Erzsi karikagyűrűjével.

A domesticus szertartás végzetével, uzsonnához ülének, mellynél Ambrus eleinte, szónoklatának kudarczvallásában, szégyenes komoly volt. Ő tartott valamit arra, hogy egy pár megyei közgyűlésbe, ura után betolakodván, néhány süheder szónoklónak sujtással jó pazaron kihányt szónoklatát hallhatá, s Kassándrából és Argénisből, mikkel Lucza asszony könyvtára bővülködött, s mikhez olykor közelférhete ő is, lapozott, s mindezekből némelyeket, alkalmi használásra és ferditésre elsajátított; ezért restelte szive fele előtt, történt fenakadását és Pintes kéretlen közbeugratását. Azonban Erzsi nyájasságára csakhamar felüdült Ambrus, miként martiusi fagy a nap nőtt erejére. Erzsi őt most nem görhönyre, hanem kínálkozólag kisütött rétesre várta, s oly mértékben emelt szivességgel és nyájassággal kínálkozott Ambrusnál belőle, milly mértékkel áll a rétes a sovány görhöny felett. Az asztalra egy öblös henger bor is volt fölteve, s Ambrus nem csekély ütközéssel vevé észre, hogy menyasszonya férfias erélyességgel üritgete poharat pohár után, a jövőendő szatócsnáságnak nem legörvendetesebb prognosticonjául. Evének és iddogálának tréfa és csevegés közt, mik Ambrust bizalmasabbá tevék, s végre az áldott labét állt elő. Tüzzel folyt a játék, s Ambrusnál már a második huszas ízéke járta, a mint a kártyájába merültet egyszerre hátulról a vállán egy izmos kéz tapintá meg. Hátra tekintte Ambrus, s hajszálai ég felé meredeztek! és arcza halványabb lőn a kréta-földnél; mert maga fölött, komor borulatra vont szemölddél látja állani a - diós homlokút!

Mit keressz te itt, bagolyfiu? asztalhulladékos! dörögé ez feléje, oly iszonyatos hanggal, mint megeresztett lőcsei orgona; hallom, Erzsi lyányom körül taposod a földet; azzal felhagyj páviánmajom! mert kitaposom a párát belőled! Ismersz már az ördög-völgyi fölöstökömrül! tudom, hogy feladtál volt a commissáriusnak, adósod vagyok érte. Ennek a háznak köszönd, hogy még egyszer meg nem oldalgatlak; de a mi halad, nem marad el! Most lódulj! marsch! - S a rémületes termet oly öklöket nyujta Ambrus felé, mik mellhez-szegzettebb szívet is megrezgettethetének, mint az övé vala. Bús búcsupillantást vetve most már quasi jegyesére és tisztességes barátjára, kisiete Ambrus az ajtón s hátra tekintgetve: nincs-e nyomában a rettenetes? inkább rohant haza, mint futott.

Ambrus nem volt épen oly feje lágyára esett, hogy most már be ne látta volna az egész ármányszövedéket; csak hogy kissé későn. A jó fiu alkalmasint ki vala gyógyítva, s eszére józanulva szerelmi mámorából; de szegény legényre nézve, nem épen csekély tanulópénz kárvallása után. Leginkább retiradája alkalmával vetett búcsupillantása nyitá fel szemét, mint-

hogy azzal mind Erzsinek mind Pintesnek, nyomkodott ugyan, de még is el nem titkolhatott, s kacajnak készült mosolyaik találkozásán. Megjártatá eszt szerelmi kalandja egész folyamán, s mindinkább valószínű lőn előtte orrlánczoni tánczoltatása. - Tehát diós homloku uramnak leánya, ő kigyelme? isten neki! süsse, főzze gyönyörűséges magzatát ő zsvánsága! épen nem kapok a szép rokonságnak az ő beplántázásán! ekként duhoga magában Ambrus; majd sértettnek érzé Erzsi és Pintes által büszkeségét - mert mindenki tart magáról valamit, sőt valamicskével többre is becsüli magát, mint a mennyit ér - majd lohadt mellényére tapinta, s keseredéssel kiálta fel: Gazok! miattatok emberséges sem lehet az ember!

Igazad van, emberséges Bakator Ambrus! mondaná urad Jávor orvos ur, ha nem szégyenlenél panaszkodni neki; a gazok, a paradicsom szép kertjének gyomai, mérges növényei, csalánjai, tövises királydinnyéi, mérges pókjai és kigyói! miktől a jóra való, sebzés nélkül alig léphet! Nem fognánk-e legalább is félangyalok lenni, ha szintén félangyalok hemzsegnének körülünk? a nyiladozó sziv elébe mindenfelől rokonos szivek nyiladoznának, s minden arczról jóakarat mosolygana ránk? míg most igazolt bizalmatlanság és gyanu, minduntalan arra intenek bennünket, hogy ovatosok legyünk, ne higgyünk a csalékony külszinnak, jókor zárkozzunk keblünkkel, s tegye ember, ember ellenében, védő helyzetbe magát! Igazad van emberséges Bakator Ambrus, a gazok röppenték fel e földről a mennyországot! - De ne gondold vele szolgál! vond be ismét csigahéjadbba magad, s ha tükörbe pillantasz ezentul, se hegyesre pödrött bajuszodat és risporod hatását csodáld, hanem örvendezz azon, hogy belőle emberséges Bakator Ambrus kandikál ki! Mi ezen önérzethez képest, a bajuszok minden bajusza, és risporok összes fabrikája?

Ambrus, szerelmi catastrophája után, visszarogygyant kedélyének előbbeni apathiájába. Ollyan volt ő, mint a tejes serpenyő, melly parázs tűzön állva felduzzad és kifutni készül; de csendre lohad, mihelyt levette a parázsról. - A fiu, mondogatá fejét csóválva Lucza asszony, bizonyosan nyakára hágott már a száz forintjának!

E részben Lucza asszonynak nem volt igaza; Ambrus pénzének nagyobb része Jávornál álla letéve; mihez nyulni, Ambrus szentségtörésnek fogta volna tartani.

Pintes Balázs darab ideig került a Jávor-udvart, mignem munka végett hivatott. Ambrus azonnal neki hajtott indemnizatiója követelésével, miután abban is bizonyossá tétették, hogy drága jegygyűrűje helyett, Erzsitől csak futtatott rézkarikával tiszteltették meg. - Elmentek nálad hazulról öcsém? morgott szitkozódva Balázs; kért tőled valaha a leány valamit? nem jó szántodból küldéd-e ajándékaidat neki? És mi a jegygyűrűt illeti! hol van az megírva, hogy az efféle jegyek egyértékűek legyenek? Különben is Erzsinek adott gyűrűd már zsidókézből van!

De gondolnám Balázs bátya, miután az egybekelésnek az ő sora fölbomladozott, a becsület hozná magával -

Becsület? az annak való barátom, a ki már megfogta anyját! az ráér bábozni vele! A becsület, tudd meg bagoly fiu, finom írósvaj ugyan, de magában nem eheted s nem ihatol rá; szükség, hogy karajkenyered legyen hozzája; tehát kenyér az előbbvaló, mert azt magában is eheted s ihatol is rá! érted lapun hizott csiga?

Nem akarom érteni Balázs bátya! mond főt rázva Ambrus; de volt már nekem kigyelmednél, más tisztességteljesebb titulusom is.

Volt, de nem lesz többé! Lássá az ember ezt a gömböczt! ez aztán a köszönet sok fáradozásomért!

Ekként duhogott még darab ideig Pintes Balázs, kifogyhatlan lévén Ambrus despectivus czimzéseiben; mikre Ambrus philosophi megvetéssel fordult el tisztességes barátjától; jobbnak látván, magában fájlalni el kiármánykodott veszteségeit.

XX. FEJEZET.

Uj párbaj.

Martial gróf, a lovárdai eclatant esemény óta, ludas ovatossággal oldalgott Kakasdtól; de most nagy szándékkal hajtatott be Jávor udvarába. Kimért udvariasságu volt fogadtatása a nőknél, kikről rövid tisztelgés után, átment Jávor szobájába.

Tens orvos ur! egy nagy kéréssel jöttem - kezdé, némi zavarát előlni törő hanggal, szavait.

Talán ismét lovárdába kéri nőmet a gróf? kérdé félgúnyos mosolylyal Jávor.

Az orvos ur, egy kis bakütés vala tőlem, megvallom; de egyszersmind tanuja a ház iránti tiszteletemnek.

Értem; miként leitatás, a forró barátságnak.

Orvos ur! szóla hegyzett hanggal Martial.

Hagyjuk azt gróf ur! már megtörtént! - mivel szolgálhatok?

Én, - mint tán már tudni méltóztatik, - szeretem Szetényi Mari kisasszonyt -

Nem, azt valóban nem tudom; igen azt, hogy megfordult körülte gróf ur.

Mindig jobban! mellőzőm a szálkákat, orvos ur. A. leány atyja részemen van, de a kisasszony vonakodik igen-ét adni. Önnek, a mint tudom nagy tekintélye van a lyánka előtt; esedezném: méltóztatnék elvállalni részemre a kéréséget.

Hihető ezen komoly diversio, mellyel Martial bebizonyíthatni reménylé Jávorék előtt, hogy nem Katinka volt célja kakasdi látogatásainak, vala az, mi őt Jávorhoz közelíteni bátorítá.

Én? gróf ur, ki tudom, hogy Mari Avar Bálintot szereti?

Mit sem tesz, orvos ur! kinek a szerencse szolgál, az viszi haza a menyasszonyt.

Ezen avítt példaszó nem jöhet szívéből, Martial! én legalább lelkisméretet csinálnék magamnak abból, hogy leányt vegyek el nőül, kinek szíve másnak sajátja.

Ön házam barátja, s ennél fogva tudni fogja, hogy engemet körülményeim kényszerítnek.

Ezeknek tehát feláldozzuk az ártatlan leányt? ki méltó bármi kedvezményére a sorsnak?

Ugy hiszem, Tavay grófnévá lennie, épen nem fogna lenni rá nézve szerencsétlenség.

A mint veszszük gróf úr; magunk becséhez szeretjük hozzá toldani a pretium affectionist is. A szív veszteségét nem pótolja ki a külszin! Szóljunk nyíltan: Avar Bálint egy ritka képzettségű és deli ifju, ki lelke teljes erejével csügg a lyánkán; ön Martial! a könnyű csapongásokhoz szokott, körülményeinek kívánja feláldozni ezt.

Elég, orvos ur! szóla eltüzesedve Martial; átlátom, hogy önnek Bálint a kegyencze, és keserű sértegetéseit, tán fellázadt féltés, vagy boszú okozza. Csalatkoztam, hogy házam barátjára számoltam; én kinőttem már nevelői ferulája alól, s mint férfi és gavallér, másnemű és illedelmesebb elégtétellel is szolgálhatok!

Ugy-e, gróf ur? ez ismét kihívás akar lenni, nem-e?

A mint venni tetszik!

Jól van! mond hideg mosolylyal Jávor; látom némelly ember úgy van a becsületével, mint a csiklandással; maga magának nem csiklandós, de igen is az, ha más nyul hozzá. Az efféle ifjui

szélkelepség nem hozzám való már; azonban hogy meggyőzzem önt, mikép szivem helyén van, mint kihivott, nem választok sem kardot sem pisztolyt, sem az egyszeri orvos példája után, mérgezett lapdacsokat, hanem im itt ezt a pár koczkát, mellyel az ostáblán hosszú puffot szoktam játszani. Vessünk mindketten, s a mellyikünk kevesebbet dob, háljon egy éjjel maga egyedül, a kakasdi pusztá malomban!

Mit? kérdé Martial elsápadva, a kopogó lelkek között?

Ám legyen szabad fegyvert is vinnünk magunkkal! mond Jávör.

Hiszen a kopogó lelkeket nem fogja a fegyver!

Ezen impenetrábilitásaikról mit sem tudok; azonban ha úgy van, annál jobb, annál több dicsőséggel lesz egybekötve párbajunk. Kard és pisztoly ellenében száz ezrek állanak a csatákban; ez vitézség ugyan, de nem ujság; hanem olly veszély mellett, melly ellen fegyver sem védhet, lábra kapott vélettel, babonával szállni szembe, - ez már több, ez már nem mindennapi dolog, s nem is minden hétköznapi szivecskének a dolga!

Én semmi szövetségben nem állok a lelkekkel! mond Martial halkított hanggal.

Nekem sem rokonim azok, sem nem lakomáztattam velök, mond kaczagva Jávör; de párbajkísérletünk, minden esetre megérdemlendi a fáradságot. Vagy megtérendünk nyaktörő éji kalandunkból, s ez esetben nyakát szegjük a vidék babonájának, és így közrehasználunk; vagy ott hagyjuk fogunkat, s ez esetben csak az fog velünk történni, mit magunk kerestünk, s mi minden párbajnak bekövetkezhető alternatívája.

Martial nagy léptekkel járt a szobában, mik belsejének tusáját tolmácsolák. Egyszerre megállapodék Jávör előtt, s kezét nyujtva annak: bocsásson meg kedves orvos ur, éretlen tüzemnek, szóla megindulással; ismerheti meggondolatlanságaimat, mik gyakran megfélekezésimet okozzák ott is, hol mint most, gázolok tartozó hálámon is! - Jávör nyájasan fogadá a nyujtott kezet s kebléhez szoritá volt növendékét. - Ismertem szivét Martial! mond Jávör; tudtam, hogy nem sokáig leszünk ellenfelek!

A béke kihütése után, több józansággal tanácskozhatott a két férfiu, s Martial csakhamar hajlott a méltányosság felé. Abban állapotok meg, hogy Bálintnak adatván meg, mint előjogu praetendensnek, az őt illető elsőség, ő tegye meg maga részéről, az első kérői kísérletet, s annak történhető kosárelemelése után, Martial számára nyiljék meg a vásár.

Martial távozta után, félénken nyitá be Jávör ajtaját Katinka. - Zajos hangokat hallék ki szobából, édes Elekem! nem történt semmi? kérdé szorongó kebellet; Martial szeles, tüzes. - És merész vivó a becsületért, mellyet ha kevésbbé keresné, jobban feltalálna, édes Katinkám, mond mosolylyal Jávör; de most az egyszer megóvtak tőle a kopogó lelkek; vélet majd mindig hatalmasabb a valóságnál! - Katinkának valóban szüksége vala ezen nyugtatásra, mert férje iránt, hallván az indulatos zajt, annál inkább nyugtalankodott, minél kevésbbé szünt meg magát vádolni, mint a nevelő és növendék közti kedvetlen zsurlódás okozóját.

XXI. FEJEZET.

Avar tusája.

Ha festész volnék, kitárt karokkal festném, a szeretet után epedező emberfajt, de ezernyi ezer érdektől, sündisznótövises alakjaiban, sűrűen övedzett testtel. Ezen átkos tövises gátolják őt, hogy forrón, szorosan ölelhesse embertársát magához! Oh mikor jövend el számára, az egy akol és pásztor aranykora? melly egy összetapadó nagy continenssé forraszsza a szaggatott ember-szigeteket!

Avar Máté, a biztos, erősen vágva nádbotjával a hat vágást, olly nagyított mértékű léptekkel, mikből kettő, jóval meghaladá az ölet, tartott Jávorek udvarának, viharborus szemölddel lépett be az orvos szobájába, s egy zselyeszékbe veté magát, csillapítani vadkani fuvását.

No mi baj, Máté barátom? kérdé, letéve tollát Jávor; tutti ki vagy véve sodrodból.

Ki, Elek barátom! a bandérium óta, midőn Pesten, a fejér farkasban, ujdonnaúj kabátomat körülnyirték, meg nem boszankodtam így - hogy azt a Szetényi Ignácztot még gyermekkorában be nem fojtotta nyomdász atyja a kinruszos kádba! Ennek az embernek ármányos telhetetlensége, utoljára még saját lakunkból is kiszorít bennünket! Így van az! Némelly ember, ha felkapott az ugorkafára, azonnal úgy rázza azt, mintha a legizmosabb kármán-körtefa derekán állana! Nem elég, hogy cselédemet elfogadja, egymást éri nála az invagiációi pör; nem elég, hogy kétségtelen sajátomat, a kakasdi malmot pörbe fogta, s most koboldok tanyáznak benne - évenként tovább tolja földemre a mesgyéket, hancsikokat, könnyebb a lelkének, ha rétembe egy pár kaszavágással bejebb rukkolhat, árkait minden ősszel, tavasszal ujttatja, pár lépéssel kijebb avanciroztatván széleiket, kerteket kerített a közösből, s minden órán utcánkat szántatja fel. Ez az ember, ha a holdat nyerné meg, a napot kívánná! Most, gondold el barátom, cselédudvarom és házam alá, a maga telkéről pinczét ásatott, s mikorra az ürgefoglalást megtudtam, már kész volt vele! De beszaggattatom, az ebhordtát! ha addig élek is!

Ezzel Máté felugrott ültéből, s ismét tüzzel kezdte meg bothadazását és gradivus lépteit.

Igazad volna hozzá, Máté barátom; de én helyedben nem tenném még is, mond Jávor; ládd-e: némelly ember ki akar venni apait anyait ezen a világon, s eszébe sem jut a kurta élet, és hogy egyes embernek mi kevés szüksége van benne; de a sors rendesen úgy szokta keverni az illyennek kártyáját, hogy a második, harmadik játéknál elveszti azt, mit az elsőnél nyert. Ki tudja: nem kerül-e innétova jogos tulajdonosa kezére vissza, az a sok jogtalan mesgye, a sok átcsempészett kaszavágás és aláminázott pincze, mikkel most véredet zurbolgatja Ignác ur? Bálint fiad birja leánya szívét, s egy improvizált házasság, a legohajtottabb compromissum, vagy amica fogna lenni!

Avar ujjaival az asztalon dobolt, jelül, hogy nem inyére szólt barátja. - Hagyd el Elek barátom! mond kedvetlenül! tudom a fiunak botor esengését a leány után; inkább szeretném, az egri hóhér leánya körül járna! Szegény legény vagyok; de egy pénz-köszvénycsukott markunak rokonságán nem kapnék, ha tallérokka rakatná is ki az ország utját!

Megbocsáss Máté barátom; itt nem rólad, hanem egyetlen fiad boldogságáról van szó; nász uraimék ám vágjanak, ha találkoznak, minél savanyubb képeket egymásnak, csakhogy gyermekeik éljenek kölcsönösen boldogító szerelemben. A lyánka, barátom, olyan, a millyet csak szerencsés apa nevezhet menyének, s melléje a néhány száz hold és néhány ezer forint sem megvetendő accessorium!

A leány ellen nincs kifogásom, mond Avar; de ha Ignác uram, az utóbbi accessoriumot, afféle ugorkafára-felkapottak dölyfével kívánná fiamnak felróni, azt csakugyan kikérem magamnak. Egy Avar sem szolgált még Szetényit; ha nem-e megfordítva? nem tudom. Nem szenvedhetem a kevés gazdagot, és a disznósajtot!

Ezen szavak közben, ismét megkezdé bothadazását Avar.

Hiu a világ, mond nevetve Jávor, szinte a koporsószegeg! Jó ellene olykor némi antidotumot használni, Máté barátom, nehogy erőt vegyen az emberen, mint a makacs hurut. Az orvos és csillagász előtt legnevetésesebb az ember pöffeszkedése; ők leginkább tudják: milly silányság, milly parányiság ő! Ládd, én orvos létemre, miután jobbra balra, majd hálás, majd hizelgő, majd magasztaló encomiumokat hallék szerencsés curáimról, mély tudományomról és széles praxisomról, kissé bokrosodni kezdék, s kísértgetve lejtegetett körültem a hiuság vigyorgó daemona. Mit tevék? Meggyűjtém éveken keresztül, minden volt s elhalt pasiensemnek gyász- vagy ugynevezett partit-czéduláját, beköttem azokat, s most, ha a vigyorgó daemonka ismét lejteget körültem, elég megforgatnom halotti czéduláimat arra, hogy messze üzzem magamtól ökelmet. - Hány lehet, gondolom ekkor magamban, eme boldogultak között, kiket nem a természet rende, hanem saját tévesztésem, tehát Ambrus szerint orvosa nem tudása, idő előtt expediált a jobb életre! Hány van köztök olyan, ki jobb vala, s többet tőn az emberiségért nálamnál, és még is a sirás kapája letüntette a föld színéről minden érdemüket, s alig mutatja volt létezésüket is egyéb, mint - halotti czéduláim! Miben hiuskodol tehát porszem, te nyomorú candidátusa a rothadásnak? Ekként s e szavakkal, curálgatom én magamat, barátom, az emberiség amaz általános kórja, a hiuság ellenében. Te Máté barátom, e részben szerencsésebb vagy Szetényi Ignác ellenében; mert fiad jövődő boldogsága, képes lefegyverzeni minden hiuságot kebledben. Hagyd te Ignácot Ignácznak lenni; neki olly jellemsajátja, egyetlen leánya számára, vagy gazdagot vagy tekintélyest ohajtni, mint vadásznak inkább esengni, szarvas vagy őz mint nyul vagy huros után. Majd megadja magát, s a gyermekek boldogok leendnek.

Avar, mint szokott mélyebb deliberációi alkalmaival, botjának elefántcsontját szájára nyomva, nagy léptekkel járt fel s alá a szobában; végre megállva Jávor előtt, isten hírével! barátom Elek; de meglásd, az a pénzkukacz, csufosan fogja elutasítani fiamat, s akkor mérgemben megbetegszem, mit soha sem cselekedtem!

Bizd rám Máté, mond Jávor; fiad kérője én leszek.

No lelked rajta, Elek! legalább füle a kosárnak a tied leend! Azonban szép móddal szemébe loccsanthatod Szetényi uramnak, hogy az Avarnemzetség, nem holmi szeméten szedett familia; eleim az Avarokkal jöttek be az országba, és Baján vezér alatt, egyik őszám csapatot vezénylett, és egy falut Erdélyben, még ex primaeva divisione birtunk. Igen, igen Elek barátom, hiában mosolyogsz; ez úgy van; még a nagyapámtól tudom, kitől a genealogiát is birom. Aztán a fiu, a mint indult, s a millyen kedvességben áll Főispán és Rendek előtt, még fölviheti alispánságig is. Nem hiszem, hogy második alispánunk is megtagadná tőle leányát; pedig csaknem régiebb család az ország hegyeinél és folyóinál, s van is mit aprítani a tejbe.

Csak bizd rám a dolgot! mond Jávor; minden győzödést vivó oknak külön szabálya van, mit annak személyességéhez szükség alkalmazunk, ki ellen vivunk vele. Majd kilesem én, Ignácznál, e szabály alkalmazását!

Csak azt sajnálom, Elek barátom, mond Avar, öklével az asztalra ütve, hogy a nők, azok a pokol pozdorjai, minden ősi ékszeremből kiraboltak, és ha maholnap találna lenni valami Bálintom dolgából, a fiu mi ősit sem tudna adni jegyajándéku menyasszonyának. Volt egy párta közte Elek, olly gyémánttal, mint egy verebtojás, és olly gyöngyökkel, mint egy-egy

mogyoró! Még szép anyámnak, Hoporsorum Margitnak az ékszere volt! Óh a nő, Elek barátom, nem ok nélkül maradt ki, mint silány portéka, a teremtés hat napjából! Átkozom -

Ne átkozódjál Máté barátom, a külszin csalhat; hát ha a nők ártatlanok? A férj és apa átka, nem kölcsönkenyér, hogy visszavehessük, a mikor tetszik!

Csak attól tartok, mond borúsan Avar, hogy Ignác, a fiu anyján fog fenakadni. Hja! ez ifjui bakütés volt, róla nem tehetek! busásan meglakoltam érte!

Légy nyugodt barátom; a sors sulyeszt és emel, s nem ritkán egy csapással teszi mindkettőt; - Szetényivel majd ellátok én.

XXII. FEJEZET.

Jávor, Ignác urnál.

Alkalom után Jávornak nem sokáig kelle várnia. Ambrus jelenté, hogy cseléd érkezék Ignác urtól, minthogy ugymond, tens Ignác ur beteg lenni méltóztatik, és gyöngé egészséggel dicsekszik. Jávor orvos urat hivatá, minthogy a buzamérésnél áthütötte magát, s oldalában, mellében nyilallásról panaszodék. A mint Jávor hozzája belépett, Ignác urat, egy hosszú pongyolában, asztala mellett, zselyeszékben ülve találta; kezében ön volt, mellyel számolgatott, rajzolgatott, oldala és melle, meleg ruhákkal valónak bekötözve; mi miatt savanyu arczvonásával igen ollyforma alakot mutatott, mint egy törődten és kedvetlenül hazatért marhakereskedőé lehet, kinek rosz vására volt; s el nem kelt marháit, még tovább is drága takarmánnyal kell tartania.

Isten hozta komám uramat, köszönté az orvost; tessék ide mellém, ölni, egy tervecském van! nézze ez a fölvégi téglavetőm, telke, kertjével együtt, most illy fatalis girbe-gurbán kanyarodik, szeretném egyenesre vonni, ha a compossessoratus nekem megengedné a közös legelőből ezt a falatkát felfogni; én helyette át-ellenben ezt a csucskot szabaditnám fel.

De a csucsk, a mint látom, jóval kisebb, megjegyzé Jávor.

No valamivel; de lelke ám a földnek; ellenben a felfogandó rész csupa buczka. A többi köz-birtokosság, tudom, nem teend ellenvetést; egyedül Avar ur ellenszegülésétől tartok, ki szivem nem kis fájdalmára, nem legjobb akaróm.

Mi nem volt, lehet még! mond Jávor.

Tudja komám uram, az igyekező embernek hamar akad irigye, gáncsolója, ki hajló elhítni magával, hogy az ő, vagy legalább mások rovására boldogul.

Bizonyossá tehetem komám uramat, mond Jávor Szetényi vállára tevén kezét, hogy Avar ur ezek közé nem tartozik.

No majd meglássuk a téglavetőnél, nem járok-e ugy vele mint a pusztá malomnál, melly iránt már öt éve perlünk egymással; pedig jogom világosabb a napfénynél.

Itt Ignác ur előadá hosszában és szélességében, az egész malompör genesisét, folyamát és documentációját, az első donatarius korától kezdve, le egész saját magáig, s teljesen ki fogta volna meritni Jávor türelmét, ha szerencséjére ennek, de maga szerencsétlenségére, előbb önmagát nem meríti ki a sok beszéddel, s elő nem veszik oldal- és mellnyilallásai, utána köhögés és fuldoklás, mik miatt pörinformatióját félbeszakitni lön kénytelen.

Kimélje magát komám uram! inté Jávor; erősen át kelle hűtnie magát.

Erősen orvoskám, s épen a legrosszabbkor. Nyakamon a nyomtatás, csépettetés és főkép méretés, mit tisztre bizni nem igen tanácsos. Az embernek illyenkor a két szem kevés. Már csak minél rövidebb curáért esedezem, kedves komám uram!

Jávor egyelőre csekélynek találá a bajt.

Izzasztót s nevezetesen hársfavirágthét, s melléje még egy más, erre szolgáló szert rendele.

Ejnye, ejnye, szóla főt csóválva Ignác ur; hogy nem tudtam! Kertemben két nagy terepély hársfa áll; meg lehete vala szedni virágát!

Nem drága szer, mondá Jávor.

Ez a másik szer kétségen kívül drágább?

Nem épen a belehalásig! mond mosolygva az orvos.

Mert azok a latin konyhások, az uti laput is cordubai bőr árán adják; pedig mondhatom, drága időt élünk; huszonöt magyarforintot fizetek a naturálén felül ispánomnak és csaknem - szabad lopást!

Nem vélném, hogy ez utóbbi salarium-függelék igen jövedelmes lehetne, illy szemes gazdánál, mint komám uram?

Igaz, éjjel is csak a fél szememre alszom; de mindenfelé nem lehetek!

Illy előzményes dialogizálások után, Jávor közelebb simult czéljához! Kifejtette emberéhez alkalmazott ékesszólással, milly kíváncsú lenne pör nélkül intézni el a pusztá malom és téglavető ügyeit; milly hajlékony kedélyű, minden külhóbortossága mellett Avar, a régi avar vezérek egyikének, nem is épen vagyontalan ivadéka; milly jelesen képzett, s még nagyra menendő annak fia Bálint; milly üdvös segélye, mondhatni jobb keze, s kétszem-ráadás fogna ő lenni Ignácznak és vizsga kétszemének; de mi legfőbb, milly boldog fogna lenni az ifjú pár, melly halálba szereti egymást - ha Ignác ur, mellőzve egy pár régibb zsurlódást, meg nem tagadná összekelhetősöktől atyai beleegyezését. Ő, tudnillik Jávor, mint barátja a biztosnak, és pártfogója Bálintnak, bátorkodik ezennel megkérni ennek számára, Mari kisasszony kezét.

Ignác ur a megkérés alatt, hol oldalához, hol melléhez kapkodott, mintha nyilallásai rohamosabbakká váltak volna, majd köhögésnek adta magát.

Hagyjuk ezt, kedves komám uram! szóla végre komoran; tisztelem, becsülöm a kérőt, s az ifjú Avart is; de leányomat, mig élek, meg nem kapja soha!

Ezen nyilatkozat, azóla nevetve Jávor, kissé csiklandós az ifjú párra nézve; könnyen kísértetbe jöhetne ohajtani, hogy minél előbb költözzék el komám uram a dicsőültekhez; mert a szerelem, kivált olly lelkeknél, mint Marié és Bálinté, nem kámfor, hogy egyhamar elpárologjon!

A leány engedelmességre született, mond Ignác; s abban neveltem Marimat is; tudatni fogom vele szilárd határozatomat, s ő engedni fog.

S egész életére boldogtalan leend!

Hogy is ne, komám uram? A leányi szív transito-kereskedést szokott üzni a maga érzelmeivel; túlad egyen, s mást fogad be. Marinál is lesz előbb kisírt szem, azután csendes ábrándozás, azután visszatér a mosoly, továbbad a nevetés, még tovább a tréfa, s végre az enyelgés s tán egy kis dévajság is! Ekkor magábatérve örvendezéssel fogja bevallani, hogy apjának több esze volt mint neki.

Veszélyes egy kísérlet, komám uram, főkép atyára nézve, kinek leánya egyetlen gyermeke. Ellenkezőleg is üthet ki a kísérlet, s Marikánál, ha őt jól ismerem, valószínűleg úgy is fog kiütni. Marika mély folyó, melly nem zuhog, nem áradoz, de annál mélyebb medret csinál.

Folyt egy darabig az apa és kérő közti párbeszéd, mellyből Jávor meglehetősen sejtegeté Ignác ur bibéit. Vette észre, hogy az Avar biztos urali zsurlódáson kívül, különöbben Martial gróf fényes neve s, miként Ignác hivé, még mindig tekintélyes vagyonsága keveri a kártyát; minélfogva a földi javakhoz tapadt Ignác, maga részére ezt az alternatívát látta maga előtt, hogy vagy Martiálnak adva leányát, fényt áraszson a maga új sütésű nemzetségére, s egyszersmind ment maradjon költséges kiházasítástól és leánya appanagirozásától - mik egy vagyonos gróf irányában, fölöslegeselek fognának lenni - vagy Bálintot választva vejének, miután Avar Mátétól sok nem telik, csuportól üstig egészen új háztartást rendezzen leánya számára. Illy alternatívai keresztuton, egy Szetényi Ignácznak nem lehet kétes a választás.

Jávor, ki kegyencz ifju párjának szerelmét s földi boldogságát, most egy hajszálon függni látta, nem késett habozásával, hanem telhető kimélettel Martial személye s háza iránti hálája irányában, megismerteté Ignác urat a gróf vagyoni körülményeivel, miként azok valóban állottak, több példák után tudva: miként számtalan házasság bomlásának vagy poklának magvát hinté már el, az előjáróban fondorkodott vagyonsági mystificatio. - Ignác ur csodálkozó szemet mereszte Jávor előadására, melyet Jávor szájából meg szokott hitelesnek venni.

Hm, hm! mond főt ingatva, ezt nem hittem volna; nekem Pintes másként beszélt.

Illy fontos dologban, kedves komám uram, mond Jávor, mosolygva veregetvén meg Ignác vállát, kissé biztosabb és hitelesebb referensre van szükség, mint egy borraivalós férfiú. A dolog úgy áll, miként előadám, e szerint Marika kiházásítása és jövendőrei segélyzése, kétségen kívül annyiaval kerülend többbe, mennyivel egy grófi család háztartása költségesebb a nemesénél, nem is számítva az infrascriptusokat.

Pedig honnan? kiálta kétségbeesve, oldalához szorított kétkéze tenyerével hadazva s vállát összehuzva Ignác ur; a drágaság nagy, a jövedelem csekély, a költség sok, az ember a mindennapit is alig bírja kiteremteni! Ömlött Ignác ur szájából a panasz és sopánkodás, daczára bár mellyik falusi bérlőnek. - Higye meg, szeretett komám uram, folytatá szavait; mindig borsószik a hátam, valamikor lyányom kiházásítására, gondolok. Hiszen a mostani botor divat szerint, az apák egész boltokat kizsákmányolnak, hitvány menyasszonyi rongyokért, mik mielőtt az unokához jutnának, vagy megszakadoznak, vagy megsárgulnak az állásban mint a viasz, vagy kiavulnak végképen a zsarnok divatból. Ma már egy kiházásítás, több mint egy-egy sáskajárás! Apáink e részben okosabbak voltak; kiadták az ősi ékszert, s egy pár ezüst kanalat hozzá, s punctum!

Igaza van komám uramnak; de épen ezen újabb pazar allaturás divatocska okozza aztán a „veteres migrate coloni-t” s azt, hogy Szetényi Ignác ur beülhete az agg Heteyey-család örökjébe!

Igaz, igaz, mond erőtetett mosolylyal Ignác; de ugyan ezért kell kétszeresen járnom eszemen, hogy újabb migratio ne következze be nálam is. - Hm, hm! a dolgot jobban meg kell fontolnom!

Tán hosszabb fontolgatás nélkül is, ráakadhatnánk a gombolyag végére, komám uram, mond Jávor, elmejáratási jelenséggel, homloka közepébe szurva ujját; Bálint csak a lyánkát akarja; jótállok érte, hogy vagyona, igen mellékes dolog előtte; Avar biztos ur pedig, ha nem épen gazdag is, de nem is vagyontalan; mit tetszenék rá szólani, ha Bálint írásban lemondana, komám uramnak egész élete fogytáig, minden, nejét illető allaturáról és appanageról? Ezzel nem tenne ujat. Lycurg törvény által szabta meg, hogy a menyasszony jegypénzt ne kapjon; Chinában pedig még a vőlegény fizet a szüléknek, jegyesének neveltetése fejében. Ugy hiszem, holta utánra különben sem kívánja komám uram, egyetlen leányát kirekeszteni?

Ments meg Isten! kiálta Ignác ur, csaknem neheztelő gesticulatióval.

Ignác ur arczát, Jávor eszméjére, némi derücske futotta el; nem vala képes eltitkolni, hogy annak némi rámosolygó sugarai vannak.

No no, szóla egy kis hallgatás után, melly alatt, úgy látszik, inkább ejtendő kifejezésein, mint a dolog velején jártatá elméjét - mond valamit komám uram! az ollyas lemondó íráska, jelenlegi pénzsükségemben, nem megvetendő közvetítő fogna lenni, miután tudnillik az ifju pár is halálba szereti egymást; de - de - de - még is van a dolognak egy kis bibécskéje!

Hogy, hogy?

Miként is fejezzem ki magamat? a rossz világ szívesen fur, farag rágalmacskát minden eseménykéből; én nem tudom, hol veszi? hol nem veszi? alkalmasint, hogy a kevésből keveset adok ki, nálam halmozott kincset hisz! Tartok attól, hogy szó nélkül nem fogja hagyni, ha egyetlen leánnyal pénzt nem szórok ki!

Jávort e nyilatkozat, egy földiekhez tapadtnak szájából, még inkább megerősítette azon hitében, hogy még a süllyedettebb jelleműek keblében is, fojtva bár, pislog a jobbnak, a nemesnek, a méltányosabb és igazságosabb érzeménynek némi szikrája, mely miként napsugár áttör ködön és borulaton, első alkalomkor feltör a kebelből, minden őt fojtva tartott álérzemények közül. Nem lebeg-e ezen ember lelke előtt tisztán, gondolá magában, az apai gyöngéd köteleztetés érzete? nem remeg-e silánynak tűnni fel a világ előtt, ennek elhanyagolása miatt? Óh az ember gyarló lehet a maga földhöz szegődéseiben; de égi származását egészen nem tagadhatja meg soha!

Jávor, közel látván már a révpartot, melybe kérii sajkája behajtandó vala, megfeszíté minden erejét, Ignác ur fontos aggodalmának eloszlatására; mi neki részint a lemondó iráska mikénti fogalmazásával, részint azon tervezésével, hogy Mari minden esetre, és Ignác ur rossz világa szájának betömésére vigyen, Bálinthoz, egy pár nagyanyai hagyományokkal, vagy költségbe nem kerülő szérdékkal megtöltött bőr-ládát, vagy szekrényt, végre sikerült is. Ignác ur beleegyezését adá leánya boldogításába-e, vagy bálványozott vagyonkájának megkimélésébe? Jávor kérire nézve közönyös dolog vala s úgy hívé, közönyös magára a szerelmes párra nézve is, mely jelenleg kölcsönös szerelmében a világot bírja, jövőre pedig úgy is tulajdonos leend Ignác ur aggodalmasan, és lelki törődéssel megkimélt vagyonában.

Most Jávor Marikát szólíttatá be, nála is megteendő kérii tisztét. Ezt inkább csak forma kedvéért tevő; mert Mari beleegyezésében bizonyos vala, azonban vágyott is mielőbb legelni a lyánka égi kéjén, mit a szerelem kivívott boldogsága, egész lényén elöntendő vala. A lyánka halk léptekkel lépett be a szobába, s Jávor megdöbbsent annak arcza halványságán, s azon aléltságon, mely egész alakján a szenvedésnek nyomait viselé. Jávor megfogván a lyánka jobbát, előadá kérii járatát, jó atyjának beleegyezését, s kikéré az övét, mint fő személyét, kit Avar Bálint, minden földi boldogságának gyűlpontjául tüze ki. Mari földre szegezve merevedő semeit, gépíleg szótlannul állott egy ideig; majd váró Jávorra vetvén bádgyadt tekintet: a körülmények megváltoztak, kedves uram bátyám, szóla lassu és hideg hangon; én Avar Bálint ur jegyese nem lehetek soha!

Jávort kinos álmélet fogá el, a nem várt villámcsapásos nyilatkozatra, min Ignác ur sem bira eléggé csodálkozni.

Mari, az istenért! szóla Jávor, az elválasztó ponton állunk! szóljon: mi történt? honnan e változás?

Engedje azt titkomul maradni! csak kimélet az, a mit kérek, miként kiméletet nyujtok magam is!

Jávor előidézé rábeszélő szónoklatának minden erejét, hogy a lyánkát más határozatra, vagy legalább a rejtélyt földerítő nyilatkozatra bírja; de zárt szekrény marada; s végre csak megereedt könyei felelének Jávornak. Baljával kendőjét szemeire nyomva, jobbát pedig kinosan dobogó szívére szoritva, távozott Mari tántorgó léptekkel a szobából.

Ez más! szóla Jávor, halk bus komolysággal Ignác úrhoz, ki határozatlan álméletben üle, nem tudva: örvendjen-e a véletlen fordulaton? vagy aggódják rajta? - Ez más! itt valaminek kellett történni! Halaszszuk a dolgot, komám uram; a szerelmesek gyakran borongnak csak azért is, hogy annál inkább örülhessenek a derületeknek!

Ignác ur, maga részéről szint így vélekedék; különben is tanácsosnak látván, a téglavetőre nézve, jó lábon állását Jávor urral.

XXIII. FEJEZET.

Mari vádoltatásai.

Jávor, hazamentében, mindenfelé jártatá elméjét azon: mi történhetett a szerelmesek között? Kegyencze volt mindkettő, s tiszta jellemeiket, valamint szilárdságaikat is évek óta ismeré. - És még is gyarló az ember! ezt gondolja magában, s különösebben a női kebel, mellynek olly hajtogatója a hiuság, mint tengeren utazó hajónak a szél, melly nélkül vesztegelnie kell! Nem ingathatá-e meg a lyánka szerelmét a grófi udvarló? egyszerű nemesi ház ellenében a pompás kastély, a fény, a vagyonosság? hiszen Ignác ur is hiedelmében állá ez utóbbinak!

Egyenesen Avar házának vette utját. - Kérőben jártam a Szetényiháznál! szóla komolyan a biztoshoz.

S kosarat hoztál Ignác úrtól? nem-e? tudtam előre! nem megmondtam? Zápor söpörjön el minden pénzkukacot!

Ignác urtól nem, hanem a leányától!

Lyányától? kiálta Máté, s álmélkodva mereszté Jávorra szemét: no, no, leányától! veté ingerülten utána; értem; Ignác keveri a kártyát, s leánya játsza ki a tromfot!

Csalatkozol Máté; szavaid mutatják, hogy a ki iránt keserűség lappang kebleinkben, ritkán menekszik még alvásában is, gyanusítgatásaiak elől. Ignác ur úgy viselte magát a dologban, mint egy becsületes fukar, ha léteznék ilyen!

Jávor előadá egész kérői járatát.

Emberem vagy Elek! riada az előadás végeztével Avar, s zajos tomboltában ollyat üte öklével az asztalra, hogy a legtetemesebb alaku tentatartó és porzó, mit esztergályos készíthet, szinte tánczolásnak rajta, s majdnem kiadák tartalmaikat.- Emberem vagy Elek! hogy fejéhez csapád ex-szatócs uramnak, miként Avar Máté Baján avar-vezér ivadéka, ha szegény legény is, nem szorult az ő leánya allaturájára, sem élelmi pénzére! A leányt tisztelem, becsülöm; de ha kevesli fiamat, tartsa meg pártját, akár itélet napig!

Ne légy barátom, magistratualis személy létedre, Claudianus császár, kiről Seneca azt jegyzi meg, hogy gyakran hozott itéletet néha csak az egyik fél kihallgatásával, néha egyikét sem hallgatva ki. A gyermekek közt valaminek kelle történnie, vagy a sátán hinte konkolyt közzéjük! Hallgassuk ki Bálintot!

Beszóltaták ez, ki épen a székvárosba készüle, fixumokra vissza. Az ifju, megértve szerelmi ügye romos állását, megrázva egész lényében, s szívére téve kezét nyilatkozáék, hogy közte és Mari közt, kivel mostani egész kümmulatása alatt nem találkozhaték - mert Mari most megszünt látogatni Jávor házát is - semmi sem történt, mi a leánynak csak ürügyet is nyujthatna az elpártolásra.

No ugy a gróf fur fejében! kiálta tüzesen Máté; vesd ki szivedből, fejedből fiam a léhát! Elég nagy a világ! van benne leány elég szebbnél szebb, jobbnál jobb! badarság olly szekér után járnunk, melly föl nem vesz bennünket!

Puffogott, zajgott, hadazott Máté egy ideig, nyilást keresve boszus fájdalmának, s egyszersmind hogy kikelésével, szoborszerű meredezésben álló fiát boszura s megvető lemondásra bírhasa; de ez utóbbi nem akara sikerülni neki. Bálint, mintegy kiforgatva magából, gépi meredezéssel vön bucsut atyjától és Jávortól, s csaknem eszméletlenül ült fel szekérére. Máté, a

szekér elrobogta után, egy nyomatékos szitkot intéze a Szetényiház felé; Jávor pedig nedvedett szemmel tére házához vissza.

Könnyelműség-e az bennünk, vagy véges elménk rövidlátósága? - mert hobbeismusi vonásnak nem örömet hinném - hogy kedvetlen eseményeinknél, rendesen hajlóbbak vagyunk embertársainkat vádolni, mint a véletlent, vagy okok sorozatát; önmagunk vádolására pedig - hála érte drága önszeretetünknek! csak akkor kerül a sor, ha minden más okozhatásból kikoptunk. Ha nősülésünk rosszul ütött ki, vagy a szüléket kárhoztatjuk, kik impracticabilis életpárunkat nevelék, vagy a tanácsadókat, kik bennünket összeboronáltak, vagy a konkolyt hintő cicisbeót, a bejáratos vén veneficákat sat. de kedélyeink, hajlamaink, kedvteléseink össze nem hangzásairól szó sincs, s még kevésbbé hibáinkról s tévesztéseinkről. Miként vakondok szem nélkül, a sötét földrétegekben, úgy mi halandók is mindenkor csak közel orrunk előtt turkálgatunk!

Az események, kedélyünk tükrében verődnek vissza, derüesebb vagy borusabb sugarakkal, a millyen reflexalpra találunk.

Máté és Jávor nem birtak mást vélhetni, mint hogy Marit Martiál ragyogóbb állása s e maszlaggal a női hiuság tántorította meg; de milly különbözőssel hitte ezt a két férfi! Máté kárhoztatása kiméretlenül zajos volt, mellynél a fájdalmas apa és őskevény katonás férfi szerepelt! csaknem a nyalánk Évánál kezdte, lenézőleg kurholni a nőnemet, mellynek különben sem vala embere, s így jöve le Szetényi Marikáig, ki, ugymond, egy szállal sem jobb a többinél! Bothadazása és földmérői léptei, most még indulatosabbak voltak, Ignác elleni pöreihez lángoltató fuvóval látott, s az aláásott pincze beszakittatásáról alig bírta őt leverni Jávor. Ellenben az orvos szivhangulata fájdalmas volt inkább mint boszus. - Őh mi, így kiálta fel, a gyarló embernek minden szilárdsága erényben és igazságban egyéb, mint reggeli köd, melly hirtelen elenyészik. Állunk, mig rossz óránkban kellőleg meg nem kísértetünk! Valóban az ember, nem ok nélkül nyujt illy imát az uri imádságban: ne vigy uram kísértetbe! És egy gyöngy lyánka, e töredékeny nádszál, milly könnyen megingathatja ezt, az élet csábos elébe-mosolygása, s az ellesett vagy rábeszél atyai kilátások és ohajtások! s főkép Marit, a mindenben kegyeletest! Fájdalmasan jártatá meg elméjét Jávor, azon végtelen keserőségeken, azon számtalan inséges órákon, miket két olly sympathiátlan sziv és kedély összeforrasztása és csalatott remény kétségtelenül szülendnek, ha Martial és Mari egybekelendnek; azon örökre vérző sebeken, életkietlenségeken, miket olly tiszta, ártatlan, egybehangzó sziveken és kedélyeken, a szerelemnek eltiprott boldogsága, szagatni s elárasztani fog, mint Bálinté és Marié vala! - Ég vegyen ótalmába szerencsétlen pár tégedet! sóhajtá Jávor busan; tégedet pedig kétszeresen boldogtalan leányka! óvjon meg egykor a késői bánat és szemrehányás marczongó kigyóitól!

Egyedül Bálint volt az, kinek rendithetlenül álla hite Mari hú szerelme iránt. - A kegyeletes lyánka, így szóla magában, atyja nagyralátásának s tán fukarságának áldozatja! Tegye őt az ég Martiállal boldogabbá, mint én tehettem volna! Ezt sohajtá a zuzott keblű ifju; noha a kebel mélyében élt hite, hogy a ledér Martiál, őt Marinál ki nem pótolandja soha!

XXIV. FEJEZET.

Mari kalandja.

És mind a három férfiú lényegesen tévedett Mariban. Ő egy pillanatig sem habozott Martiál fénye és személye irányában, kit igen ollyformán szenvedhet vala, mint pókhálót szobájában. Atyjának Martiál felé hajlását ismeré ugyan; de általa még nem sarkaltaték, minthogy Martiál is, nem birván tisztába jöni a leány hajlamával, még formaszerint nem nyilatkozik az atya előtt. Más sajtolta az ő szerető keblét, más munkás főreg emésztette életerejét. Sokáig nem birt ő kétkedni Bálint hűségében, szilárd jellemében, sokáig némi hősiességgel mosolyogta ő meg a cselédi hırhordásokat, tudva: milly kész szolgálatosak és hűségeskedők azok ollyforma híreikkel, mikkel uraságaik érdekeihez közelebb simulni vélnek, és sejtve, hogy Bálinttali viszonya alig titok előttök, Pintes és Erzsi referádaikat, csaknem közönyösséggel eresztette el füle és szive mellett; de a székvárosi párbaj körülményei, és Ambrusnak azon tudomására jött estéje, mellyen széles jó kedvében, Bálinttal és az idegen nővel találkozék, végre még is figyelmessé tevék őt. -

Egy csendes szép estvén - nyugtalansága, újságvágya, vagy homályos sejtelme sürgették-e őt? bajos elhatározni - Erzsi kíséretében, sétálni indult Mari, az idegen nő mondott szállása, a Pintes által is leirt exmolnárház felé, közel a faluszélhez. Alája érve Mari már elhaladóban volt, a mint a szélkelepes Erzsi, kandian betekintett, folyókával befutott ablakán a molnárszobának, mellyben világ égett. Kisasszonyához futva, s érdekes látvánnyal biztatva őt, az ablakhoz csalja a félig akaró, félig áttalló leánykát. Betekint Mari és szive elsorul, vérhagyott arczzal mered a látványra. Egy asztal mellett közel az ablakhoz, ül Bálint, keblére hajtva fejét, tartván átkarolva az idegen nőt!

Légy nyugodt, kedves Ilonkám! szóla gyöngéd szívélyességgel Bálint, s csókot nyoma a nő homlokára; rövid időn kideríti isten dolgunkat, s még boldogok leszünk!

Te Marival talán! én nem soha! sóhajta busan a nő.

A molnárné gyermeke futott be a szobába, s véget vetett Mari kinos oculatájának; de a szerencsétlen eleget látott, hallott már arra, hogy megcsalatottnak, s végtelenül boldogtalannak érezze magát.

Lehetséges-e, így sohajta fel, visszaérve szobájába; Bálint hűtlen? irántam hűtlen, kinek ő volt mindene? Oh ha ő is! ugy a hű szerelem nem lehet egyéb csalóka ámulatnál, mellyel a szív egyideig bábozik, hogy ráunva elvesse azt! Isten hozzád lelkemnek szép hajnala! boldogságomnak nyílt ege! hű szerelem szép hite! ezentul éltem kietlenének elsorvasztott virága vagy te! Bálint elveszett! és Marit bár a sirhant fedné már!

Keble kinos hullámozásaiban, kerülte Marit az éji álom s nappali foglalkozás kedve; csak a bú virrasztott vele, s tétlen meredezés fásította el nappalait. A nő szép, igézőleg szép? sohajta; s így menthető Bálint eltántorodása! Legyen vele boldog! Mari kitérend utjából, ha szive megszakad is belé!

És e pillanat óta sziklaszilárdságu lön határozata: lemondani az ifjuról. Szive mélyében nem dult ugyan keserűség szeretett Bálintja iránt; de annál élénkebb, az idegen nő irányában, kit hajlandó vala némi kaczérssággal vádolni. - Hiszen szavaiból tudom, így szóla magában, hogy ismerte Bálinttali viszonyomat, és még is! és még is! - Fájt lelkének az is, hogy jelleme iránt Jávnak, kit mindenkor tisztelt, s kit szerelme pártfogójának hitt, most nem birhata tisztába jöni. Nem vala titok előtte, hogy az idegen nőt Jávor hozá magával a faluba, sőt ennek egy pár

látogatásáról is a nőnél, értesítették. Föltevé Mari magában, hogy a szívéen ejtett sebet, zárva tartandja Jávorék előtt; miért is ez időóta nem járt hozzájuk által.

Jávor, maga részéről, minden esetre jónak látta, nem siettetni Marinál a dolgot, mert, ugymond, legbiztosabb rejtélyfölderítő, szeszélycsillapító és sebhegesztő az idő!

XXV. FEJEZET.

Rablás.

Hiában! akarjuk, nem akarjuk, a lábra kapott divatnak, többé kevesebbé hódolnunk kell. Ha sarkig lenyúló kabát a divat, nem ölthetünk ollyat, melly térdünket verdesi; ha csak az utcza gyerekeit magunk után csóditni nem akarjuk. Az olly házról, melly képes lenne, a lencsefőzeléket, szombatról hétfőre, vagy töltött káposztát vasárnapról keddre tenni által, mi is képesek volnánk föltehetni még azt is, hogy nála a gyermekek újabb divatot taposva, barátságos bizodalommal nem tézik szüléiket, hanem régi kiavult magyar szokás szerint, tartalékos tisztelettel czimezik őket.

Mi is erősen föltettük magunkban, hogy épületes könyvecskénkből, a lehetőségig kiszorítjuk az emberi salakot, mellyről azt hisszük, hogy kissé piszkol, mint a bécsi korom; de átláttuk végre, hogy a szerfelett ovatos erkölcsi és felebaráti purismus, az elhatalmazott regényírói divat ellenében, olly éldelhetlen füszerellenes homoeopathicus olvasmánygyá teendi könyvünket, mint a tulhajtott philológiai purizmus, gyakran érthetlenné szokta tenni a könyvet; ezért egy kis emberi salakot, egy kis szájjájavítót a Sue-féle pénzmasok számára, nem véltünk kikerülendőnek.

Egy pár hét mulva Jávor szerencsétlen kérésége után, egy viharos éjjel, mellyen az orkán, tremolo fortissimot játszott ajtókkal és ablakokkal, Szetényi Ignác ur háza megraboltatott, s majd minden ezüstnemüéből kifosztatott. Infandus lón Ignác ur rémulése és fájdalma, mikkel a baleset megtudtával, kezeit feje fölött kulcsolgatta. Azonnal megfutotta a hir a falut, felgyült Ignác urhoz a noblesse vénebbje és fiatalabbja oculátára, véleményezésre, és gyanu s teendő iránti consultációra. Különösen Avar biztos, illető hivataloskodásába vágónak tartva az eseményt, többszörös érdekléssel látott a nyomozáshoz; ugymint először: hivatalos kötelességének teendő eleget; másodszor: megnyugtató a kakasdi lakosság aggályát és megingatott személy- s vagyonbiztosságát; és harmadszor: nemeslelkűleg bebizonyítandó Ignác ur előtt azt, hogy in officiosis, vértezett melle valamint nem atyafiságot, barátságot, adományt és más kedvező emberi tekinteteket, ugy haragot s gyűlölséget sem ereszt magához közel, szigora mindenkor egyaránt kérlelhetlen, miként az idő és öregség bekövetkezése. A több mint hat lustrumos tisztviselő, gyakorlott tapintattal állította egybe a rablás körülményeit és helyiségi symptomáit, s végre négy szem közt így szólott Ignác urhoz, ki forrázott salátafej gyanánt gubbasztott, s áhitattal leste az eredményt: a megrablott szobába csak az ebédlőn által, s ebbe csak az előpitvaron keresztül lehetne bejutni; az ajtókon feszítés, törés nem látszik; a megrablott szobában több láda, szekrény, s asztalfiók is létezett, de csak az ezüstöt-tartó feszített fel, hihető, mert ennek tartalma volt legbiztosabban ismeretes a rablók előtt. Mindezekből azt következtetem, hogy a háznál lappang vagy a rabló, vagy orgazdája.

Ignác ur nagy szemet meresztett e szavakra, s eszmélni kezdte, hogy ezüstözött csiga-burnót-szelenczéje, szintén e napokban veszett el, Mari pedig egy gyöngyházból csinosan készült etuisjének, még a boldog időkből Bálint becses ajándékának elsikkadtát fájalta. A gyanu leginkább a szobaleányt, Erzsit terhelte, s a biztos ennek holmijének motoztatását kívánta. Erzszi beszólíttatott, Avar által szokott szigorúsággal benevolizáltatott; de a leány sürü könyek és kéztörések között erősítette ártatlanságát, s hajadoni becsülete sérelmét, neheztelő daczoskodással védte. A mint ládája kulcsát kívánta a biztos, azzal mentőzött, hogy ládája nincs. Majd szemébe mondatván a cselédség által, hogy szolgálatba álltakor volt ládája, azt vallotta, miként volt ugyan ládája, de eladta; kinek? tudni nem akará. A gyanu sulyosodék, miután a leánynak Pintes Balázsszali gyakoribb s biztosabb társalgása nem vala titok a faluban, a biztos egyenesen Balázs lakára mene egy hadnagygyal, s a megdöbbsent Balázstól, kemény hangon

követelé Erzsí ládája kiadatását. A véletlenül meglepetett ezermester, azt vélve, hogy a láda holléte már tudatik a törvény urai által, remegő kezekkel vonta elő, nyoszolyája alól a ládát. Kulcsa, mint állítá, a leányasszonynál van, mit Erzsí ismét tagadott. A biztos nem sokat aggódott ezen, hanem a Szetényi házához vitetett láda zárának felnyitását, markos hadnagyának baltájára bízta. A ládának és fiókjának tartalmát, szép heterogéneitáru dolgok tevék. Egy pár durva ing mellett, finom gyólcsvásznak, rásaszoknyák és nyomott perkálok közt, drága selem kelméjü előkötők, kendők; ugynevezett bécsi pirosító rongy mellett, finom parfümeriecarmin, réz gyöszű szomszédságában, ezüstből vert; rongyszedői gyűrűk közt, aranykarikák söt drágakövesek is; s izmos kan polturák s krajczárok közt, csillogó huszasok s egy pár koronás tallér is, és egy kis csinosan kötött imakönyvecske. Végre Ignác ur örvendő bámulatára, kikerült ládafenéről a csigaszelencze és gyöngyház etuis is.

A drágább cikkek iránt Visky tanácsosnének, kinél Erzsí legközelebb hat hónapig szolgált, irt lovas hadnagya által a biztos, s attól azt a választ kapa, hogy az előszámlált jószágok mind sajátjai, természetesen a kétfaju pirosítókat kivéve. Azonban jutott a kutató inventárióból Avar Máténak is egy bökkenöcske. A láda fiókjából, egy papirkába betakargatott gyűrűcske került napfényre, Ambrus boldogtalan emlékezetü jegygyűrűje, a gyöngyökkel koszoruzott türkisz. Avar álmélattal veté rá szemét, s egyszerre fölismeré abban, volt nejének tulajdonát, mellyel még a mézes hetek előkorában vala hajdan előzékeny megtisztelni őt. Miként jöhetehhez a leány? meg nem foghatá. Vallatására Erzsí Ambrusra utalt; kitől a gyűrűt nyeré; mi képviselet alatt? ovatosan elhallgatá. Ambrus előidézteték.

Ismered e gyűrűt Ambrus? kérdé szokott vallatói nyerseségével a biztos, melly a megrezzent szolgának nyakát egészen vállba zsugorítá bé, miként teknősbékáét.

Ismerem, rebegé alázattal, nem tudva célját a vallatásnak; jegyváltási ármányos elcsábításnak az ő cerimoniájára ajándékoztam Erzsí leányasszonynak.

Jegyváltás? hol jár az eszed ficzkó?

Nincs másképen, tekintetes Avar Máté biztos ur. Szégyenlem is, bánom is; mert megbánta a koholmányos és rászedő álnokságot néhány forintom!

Ambrusnak el kelle eleitől fogva végig beszélnie, szerelmi és vőlegényi kalandját, melly az ő sajátos és panaszos modorában, mosolyt vona még Avar officiosus arczára is.

Tehát Pintestől vetted a gyűrűt? kérdé ez.

Tőle, ha az áldomást kihagyom is, nyolcz forinton.

Pintes szembesítettvén Ambrussal, nem tagadá, hogy a gyűrű általa jutott Ambrushoz s ettől Erzsíhez; de a gyűrűt, ugymond, az idegennőtől, ki egy idő óta a kakasdi molnárféle háznál tartózkodik, több más ékszerekkel együtt, miket egy székvárosi zsidónak adott el, vette által eladás végett.

A dolog, ezen vallomás által még bonyolodottabbnak tetszék Avar előtt, ki a benevolizálás után, ekként szóla Ignác urhoz: a rabló, tolvaj, és orgazdas complottnak alkalmasint nyomában vagyunk! de az ugy látszik, elágazóbb, mint eleinte véltem. Most már majd házamnál, nyomatékosabb szigorral látok az inquisitiohoz. Annak az idegen nőnek sem igen hiszek én. Ugy látszik, igen szereti az incognitót; mi csak igen nagy uraknak áll jól!

XXVI. FEJEZET.

Fölfedezés.

Avar maga házához rendelte az inquisitusokat, s elhelyezte őket hadnagyi őrség alatt, Erzsit egy üres kamrába, Pintest a pinczébe, melly szerencséjére a viziszonyos delinquensnek, jelenleg nem tartalmazott vizet. Ambrus, kinek a Balázs és Erzsí elquártélyozásai, némi elégtételt látszottak nyújtani, szintén a biztoshoz rendelteték, de tisztos tanui minőségben, s ő élénk kandisággal lesve a történendőket, künn a hadnagyok egyikével eredt párbeszédbe.

Mondja meg kigyelmed, bátyám uram, mi lesz vége Balázs és Erzsí baleseményes álnokságainak? kérde Ambrus, a falmelletti lóczán ülve s égő taplót téve pipájára.

Felakasztják őket! felelé a hadnagy kurtán, enyelgve ismert emberével.

Ambrus e szavakra úgy hátrahökkent rémültében, hogy feje szinte koppant a falban és sipkáját egészen orrára rántotta alá; pipája pedig tüzestül esett lábaihoz.

Felakasztják? irgalmasságos isten!

Fel biz ott, még azt a jóféle dámát is, ki itt a faluban, a molnárháznál lakik; már el is ment érte a másik hadnagy.

Most Ambrusnak - ki teljes ismeretlenségében a bűnvádi eljárásokkal és fegyelmeikkel, kivált mióta a vidékben, egy rablógyilkost felakasztottak, melly esemény az egész környéket és őt is borzalommal töltötte el, minden bünténytől és epochális büntetéstől borzadozott - rémülete a legfelsőbb fokra hágott; mert az idegen nőről tudta, hogy Jávör és Bálint uraknak pártfogoltjuk volt, s úgy okoskodott, hogy a kit illy derék urak pártfogolnak, nem lehet illető madara az akasztófának. Nem esett többé Ambrusnak jól a pipa, bus meredezésben járt, kamraajtótól a pinczeajtóig, szánva azoknak ideigleneseit, és bánva maga panaszos vallomását, mellyet az akasztófa egyik kötelének hitt.

Az idegen nő nem vala honn. Avar előtt gyanusnak tűnt fel a nőnek lappangása, Pintesseli viszonya, s különösebben ékszer-elsikkasztásai; minélfogva annak távollétét hivatalos de egyszersmind magán-érdekes buzgóságában is arra használta fel, hogy a nő szobáját személyesen megmottozza. Milly lön csodálkozása, amint abban Bálint fiának guitarrejára, asztali tükrére, zenedarabjaira, néhány könyveire s más apróságaira talált, s Pintes utólagos kihallgatásából értesült, hogy a nő és Bálint közt szorosabb ismeretség létezik, sőt a lovárdai pár-bajnak is, az idegen nő vala fő, vagy legalább egyik rugója. - A nő jóféle kaczer személy lehet! gondolá Avar magában; mert mondják, szép, s a boldogtalan fiu hálójába esett! Egyszerre keresztül villant most lelkén azon sejtetem, hogy miután a Bálint és nő közti viszony, rajta kívül, csaknem az egész falu tudomására jöhetett, nem ez okozá-e Mari kikosarazását is? Ingerültsége az idegennő iránt, ez által a legfelsőbb fokra hágott.

A nő délfelé váratott vissza. A biztos, házához rendelé hadnagyát, azon parancscsal, hogy a megérkezőt azonnal kísérje hozzája. Alig is szálla ez le kocsijáról, a hadnagy megszokott nyerseséggel adta tudtára a parancsot. A nő szembetűnőleg rezzent össze arra, s kérde; mi végre hivatja őt tens biztos ur?

Semmi jó végett, asszonyom! felele a hadnagy; miután az asszony szobáját megmottoztuk. -

Szobámat? mi joggal? kérde a nő, nyugtalan zavarodással.

Azzal mi nem sokat szoktunk törődni! mond durva röhögéssel a hadnagy.

Jól van! szóla, magát összeszedve az idegen nő; várjon a pitvarban, mig felöltözködöm.

Az nem megyen, asszonyom! mond még mindig kaczagva a tolvajkergető; nem szoktam messze hagyni madaraimat; tessék előttem ruházkodni!

Hallja kend! szóla büszke haraggal a nő s állásba tevő magát; rab még nem vagyok s nem is leszek! itt keresztvas van az ablakban, tehát nem szökhetem; parancsolom kendnek, mindjárt takarodjék kend ki a pitvarba!

A határozott szív-jelenlétnek és bátorságnak, rendesen döbrentő és uralgó hatása szokott lenni a közlelkeken. A nő méltóságos tekintete, hangnyomata s elszántsága, meglepték a durva rab-fogót, s hunyászan morogva: megyek, no! kiballagott a szobából. Öltözködését végezve a nő, kiindult: ne felejtse kend, barátom, szóla a vele indulni akaró hadnagynak, hogy még rab nem vagyok, s nem is leszek; tehát nem velem, hanem tiz lépésnyire utánam fog kend jőni, érti-e?

Értem, asszonyom! felelt a hadnagy, s a nő tekintélyes szavainak ismét engedett.

A mint Ambrus, az idegen asszonyságot, hadnagygyal maga mögött érkezni látta, megeredt könnyekkel futott elébe kézcsókolásra.

O tens asszony! sohajta csuklások közt; illy virágos és hajnalos ifjúságnak az ő kellő közepében, akasztófára jutni! istenem! istenem!

O hó! még arra nem értem meg, Ambrus gazda! mond a nő mosolygva.

Azonban ezen biztosításra sem tágitott Ambrus kinos nyugtalansága; átfutott urát értesíteni a veszélyről, melly kegyencz asszonyát fenyegeti.

Az idegen nő, beléptével tisztelő meghajtással köszönté a biztost. Ez darabig szótlánul vizsgálta a belépőt; mert úgy tetszett neki, mintha látta volna őt már valahol. Nem emlékezvén erre, ekként kezdé meg vallatását.

Biztos. Hová való az asszony?

Nő. Szegedre.

Biztos. Van-e passusa?

Nő. Nincs.

Biztos. Ho, ho! tehát kóborló?

Nő. Nem vagyok; rokonimhoz jöttem fel, miután azon színésztársaság, mellynél szegődöttem voltam, eloszlott.

Biztos. Tehát comediasné?

Nő. Pór elnevezéssel igen; miveltebb körü czimzettel színművésznő.

Biztos. Ismerem a látszatnak e művészetét és e deszkahadat; addig bábozik a virtusokkal, míg egészen elkoptatja azokat, hogy maskarának se használhassa többé, és otthon zsibvásáros rongyokba buvik! A görög nyelvben, mint tudom, hypocritának nevezik mind a színészt, mind a kétszínüt! - Van férje az asszonynak?

Nő. Nincs; hajadon vagyok.

Biztos. (kaczagva) Tehát szabadszemély? prosit!

Nő. Tens uram! -

Biztos. No, no! ki cserényben született, nehezen lesz bibliothecárius! E szerint megengedhető, ugy-e? hogy Bálint fiam körül vetegeti ki hálóját? nem-e?

Nő. Erre nem felelhetek.

Biztos. (fellobbanva) De felelnie kell, leányasszony! Tudja-e, hogy súlyos gyanu alatt áll, és olly hivatalos férfit elött -

Nő. Ki szigorú ugyan, de igazságos. Én mindenben ártatlan vagyok!

Biztos. Ismeri ezt a gyűrűt?

Nő. Sajátom volt; Pintesnek adtam által eladás végett, ki hat forintot hozott nekem érte.

Biztos. Tán nyolczat?

Nő. Csak hatot; mint állítá, annyiért adta el.

Biztos. Hol vette a leányasszony a gyűrűt?

Nő. Szegény anyámtól kaptam.

Biztos. És az hol vette? ingyen vásárlotta, nem-e?

Nő. Tens uram! anyám és én szerencsétlenek voltunk ugyan, és sok szükséggel küszdők, de mindenkor becsületesek. - Egy rezgő köny a nő szemében, majdnem kihozta szigorú hivataloskodása sodrából a biztost.

Jávor belépett, s futólagosan köszöntve a nőt, és kezét szoritva a biztossal, félre fogott ülést az ablakban. Avar folytatá vallatását.

Biztos. A leányasszony több ékszert is adott Pintesnek eladni által; mi ékszerek voltak azok?

Nő. Azok részint szintén anyám hagyományai; részint pedig a kolosvári aradi és szegedi közönségek ajándékai voltak, mikben ollykor a színésznők részeltetni szoktak.

Biztos. Kivált ha szépek és lágyszivűek, nem-e?

Nő. Ezen észrevétel, tens uram, engem nem illet.

Jávor mosolygva mozgott székén.

Biztos. És miért esett kegyed olly nyakra-főre, ezen drága ereklyék elsikkasztásának?

Nő. Mert pénzre vala szükségem, egy Szegeden maradt beteg rokonom fölsegéllésére.

Biztos. Hát Bálint fiammal mi viszonya kegyednek?

Nő. Bálint becsül engem, s én viszont őt végtelenül.

Biztos. Ugy-e? becsüli kegyedet? végtelenül? tán szereti is?

Jávor felkaczagott: Kétségen kívül, Máté barátom!

Avar rámereszté szemét. - Megbocsáss Elek barátom! szóla némi nehezteléssel; most in officiosis foglalatoskodom.

S egyszersmind in privatissimis is, Máté barátom! Ládd-e, az orvos igen ovatos bíró a bűnvádaknál, tudva, hogy nem ritkán öröklött betegségi anyag az, mit isteni szikra gázolásának keresztelünk. - Pauzálj kissé kérlek!

Ezzel Jávor behozatá Ambrussal azon fényzett kis ládikát, mit egykor a székvárosból hozza ki, s letéteté azt az asztalra. Avar a mint ráveté a ládikára szemét, egyszerre fölismeré azt, és sejtelemmel közelite ahhoz. Jávor felnyitván a ládikát, egy írást nyujta belőle Avarnak által, mellyen reszketeg vonásokkal, e rövid sorok valának írva: Kedves Mátém! sírom szélén irom e sorokat hozzád. Ha istent ismersz, bocsáss meg bűnbánó szerencsétlen nőnek, ki sokat szenvedett saját vétke miatt; vagy ha nekem megbocsátni nem bírál is, fogadd atyai kegyedbe ártatlan leányunkat, Ilonkát vissza! halála óráján esdeklő nő, Erky Júlia. Egy pár sor utóirat is volt utánok vetve a fentebbi soroknak, de ez már olvashatlan vala. A ládika fenekén,

Avartól néhány hajdani levélke feküdt, miket vőlegényi és házassági hajnalpírjaiban irt volt menyasszonyához és nejéhez, s egy ezüst vonalokkal és kapcsokkal kötött imakönyvecske, szintén Avar egykori ajándéka.

Boldogtalan asszony! szóla olvasás után, lassu mély hangon Máté, s a ládikára szegzé bús tekintetét. Tehát elhalt? én tudom, miként szerettem őt! Legyen megbocsátva vétke! bocsásson meg neki az isteni kegyelem is!

És áldjon meg tégedet is, Máté barátom szóla Jávor; ki nem ügyeletlenül hadarod el az úri ima ezen szavait: miképen mi is megbocsátunk ellenünk vétetteknek! és ki nem búvtatod férfiúi szilárd jellem álarczájába, az egyszer vett sérelem meg nem bocsáthatását; nem, állhatatosság alakjába, a gondosan ápoltság gyűlölséget! Mi is fogna lenni a világból és emberi életből egyéb, mint viszályos inség tanyája és csatamező, ha ember, ki a maga ezerféle érdekeivel és szenvedelmeivel, untalan felebarátjának érdekeivel és szenvedelmeivel áll szemben és zsurlódásban, meg nem birna engesztelődni, hogyha e zsurlódásban sérülni talál? Csalatkoznám, ha nem hiúságnak, s magunk túlbecslésének mive volna bennünk, az engesztelhetlenség; jobbaknak véljük magunkat, mintsem megbántani tudnánk másokat, és érdekesebbeknek, mintsem megbántatásunkat megbirhatnók bocsátani!

Avar e szavak alatt, erős tusában érzelmeivel, nagy léptekkel járt fel s alá a tágas teremben; egyszerre, mintegy eszmévilanatra, megállt az idegen nő előtt, merően szegzé rá szemét, s annak vonásaira egyszerre megrohanta lelkét a sejtelem.

És e személy? kérdé Jávorra tekintve.

Ilonka leányod, kedves Mátém! felele az.

Gondolatnál előbb Máté lábainál térdelt Ilonka, s forró csókokkal hinté el atyja kezét.

Szegény anyámnak megbocsátott jó atyám! bocsásson meg, sokat szenvedett leányának is! esdekle Ilonka.

Jó, no leányom; hiszen te ugyszólva ártatlan is vagy anyád hibájában! mond Máté, s fölemelé leányát. De tedd szivedre kezedet leány! s felelj: jártadban, költödben, azon a kísérletes és sikos komédiás pályán, megtartottad-e mindenkor becsületességedet? tisztességes voltál-e? s nem gyaláztad-e meg nevemet?

Ilonka, szívére tette kezét, s egész szívélyességgel nyugtatta meg atyját ez iránt; azt vetvén még szavai után, hogy mind anyja, mind ő álnév alatt színészkedtek, nehogy még inkább szembeszökjenek, a honfiaknál még csaknem általános előítélettel a színészet iránt. Aztán, mond Ilonka, kerültük tán jó atyánk haragját is súlyosítani irányunkban az által, ha nevét hordozzuk; hiszen színészetnél és irodalomban, szokásos már az álnév.

Tudom az elsőnél, mond kaczagva Máté; álnév, álérzelem, álszerelem, áldicsőség, egyszóval teljes álarcz! csak pénz és ajándék, legyenek valódiak, és hulljanak borura derűre, mint a manna!

O jó atyám! szóla szeliden Ilonka; minden fának megvan a maga ép és férges gyümölcse! Volt módom ismerni a színészetnél lelkeket, kik diszei lehettek az emberiségnek.

No, no, transeat! kitolnám ezeket egy talyigán a falunkból!

Lehetséges Máté barátom, hogy csak szemüveged hibás; megjegyzé Jávor. Látod, mi ketten könnyen csalatkozhatunk az emberek megítéléseiben. Te az emberiség lelki nyavalyásságai-val, apróbb-nagyobb elferdüléseivel bajlakodván untalan, könnyen megszokod a gyanakodást, s gyakran delinqvensnek, vagy legalább büncandidátusnak tekinteni vagy hajló az embert; s néhány kezeden átment példányról, himet varrsz egész testületekre; én mint orvos, az emberi-

ség testi nyavalyáival vesződöm, s hajló vagyok halálcandidátust látni minden sáppadt emberben, s lappangó vagy bekövetkezendő nyavalyást, a kissé túlpirosban.

Avar biztos keblét olly érzem szállta meg most, mellyről őnmaga sem tudott számot adni magának. A szívéből kiszokott atyai érzem, mintegy elvesztettnek tartott leánya irányában, korának estvéje felé, nyájasan fészkelte magát abba vissza. Idegenszerű volt ugyan megszokásainak ezen érzem, s eleinte némileg feszítő is; de kedves még is, naponként megszokottabb s napjait derítő. A bölcs természet, úgy látszik, felosztotta a szülékre nézve, a kiáradó gyönyöröket a fiu- és leánygyermekekben. Örülnek a szülék, ifjonta tán jobban a fiaknak, neveik, nemzetségeik fentartóinak s tán fényderítőknak azokra; hajlott koraikra, szelid leánymagzataik felé simúl szivők, kik, házaik, személyeik, napi eseményeik körül motoznak folyvást és unatlanul, míg a fiakat a világ zaja tova ragadja és tartja tőlök; leánykáikat szoritgatják édes gyöngédséggel kebleikhez, kik napi szükségüknek, ohajtásaiknak, megszokásaiknak és kedvteléseiknek gondos ellesői és nyájas előzői, kik gyöngékedéseiknek olly részvevő, ügyes és fáradhatlan ápolónéi. Tapasztaltad-e jámbor atya? ha még nem, tapasztalandod, hogy betegágyadnál, csak vánkosoat sem bírja más lény, ha csak gyöngéd nőd nem, olly kedvedre fejed alá tolni, mint szeretett és szerető leánymagzatod!

Ilonka számára, az annyi éveken keresztül át nem lépett küszöbű jobbfeleli szobácska takarított ki és illesztetett fel; élet szállt a merevény nőtlen házba. Ilonka, kinek már deli termetén, s nem mindennapos szépségén gyönyörrel legelt az apai szem és storge, mindinkább közelebb tudott simulni Máté petrificált megszokásihoz, izléseihez s mindinkább szerencsés lön kívánságai elleséseiben. Különösen meglepte Avart, azon ritka és sok oldalú ügyesség és életrevalóság, mit Ilonka a házvitel majd minden ágaiban kifejtett, azon takarékoság, mellyel a ház naponkénti szükségleteit ki kiállitgatta; ez azon vándor életnek, mellyet korában színészeink vittek, és a folytonos szűkülésekkel küzdésnek, melly szinpadon kívüli szereplésüknek fő részét tevé, természetes következése vala. Máté ur végre kénytelennek érzé magát, engedni valamit nők elleni, különben is inkább ingerültségi; mint győződési antipathiájából, s megvallani, hogy még is vannak dolgok, mikre a nő is alkalmas!

Alig egy pár hétre, a mint Ilonka Kakasdra érkezett, lamentabilis levelét vevé Mikeynek, a társaság sugójának és Ilonka családja edzett hivének, mellyben az súlyos megbetegedését, s az újabb társaságnál gagejának elmaradása miatt, szűkölködő inségét panaszlá. Az ő fölsegállése vala az ok, melly Ilonkát, némelly nélkülözhetőbb ékszerének pénzzé tételére bírá. Jávort, kinek már is sok szivességével élt, untatni átallá, Bálinttal pedig, ki akkoron a székvárosban tartózkodott, még nem volt alkalma fölismertetni magát. Pintest, mint a vidék minden kulcslyukán bejáratos ezer mestert és sensált, házi asszonya, a molnárné ajánlá neki.

A pokróczos hadnagy, ugrott most Ilonka szavára kettőt is, mintegy jóvá teendő elkövetett durvaságát. - No István! nem lesz kend már tán olly szigoru öröm, mint volt? kérdé mosolygva Ilonka. - Hiszen ha tudtam volna kilétét kisasszonyka! felele sompolygva István.

Illyen az ember! gondolá magában Ilonka; nem az emberiség joga elleni botlását, hanem ennél is, a társadalmi illedelemben vagy viszonyban történt tévedtét, veszi szépítésül latba!

Lám, megmondtam Ambrus gazda, hogy nem értem még meg az akasztófának! mond Ilonka nyájasan veregetve meg a szolgálát.

Kár is lett volna arra a gonosz magasságra! felelt örvendezve Ambrus; én tudom, hogy egész életem lefolyásának rendében, meg bőjtöltem volna a felakasztásnak az ő napját.

Mindenki tegyen annyit, a mennyit tehet! gondolá Ilonka magában. Azonban Ambrusnál, az évenkénti bőjt önkényszerű ajánlása, épen nem fogott volna csekély önsanyarnak tetszeni azok előtt, kik az ő megáldott superlativ étvágyát ismerék.

XXVII. FEJEZET.

A nagy expeditió.

Ilonka feltaláltatása, vagy politicus műszóval: verificációja, senkinél sem okozhatott, olly nyílt égbe ragadó hatást, gloria in excelsist, mint Szetényi Marikánál. - Tehát nővére Bálintomnak, s én - én, a méltatlanul bizalmatlankodó, az ok nélkül gyanakodó, könnyelműleg tiprottam össze szerencsém, s tán visszahozhatlanul bántottam meg jó ifjam önérzetét! Ekként töprenkedék, epekedék magában Marika, s a mint Jávort érkezni látá, dobogó kebelével rohant elébe kedves bátyám, esdekle neki, az istenért kérem: tegye jóvá meggondolatlan hibámat! én Bálinté voltam, vagyok és leszek míg élek, és senkié másé! Egy pár szóval értesíté az orvost tévedte felől, mit ez már Ilonka vallatásánál sejte. Jávor megígéré pártfogását; azonban ennek most más bökkenője akadt. Ignác ur hivatá az orvost; mert az átfázásból s oldal-nyilallásból alig felüdültet, igen ártékonyan hatotta meg szenvedett kára, minek kikerülhetéséhez még remény sem mutatkozék. Jávor vércsillapítót rendelvén a betegnek, sietett Mari ügyére terelni a beszédet, s értesíteni Ignác urat, Mari változott határozata, s Bálinttali egybekelés iránti beleegyezése felől.

A dolog lényegesen változott komám uram, válaszola mosolylyal Ignác ur; a testvér megérkezett, s a fél avar-vagyon nem adja ki egyezkedésünk föltételeit; pedig magam is, sohajtva veté utána, egy pár ezer forintcskával szegényebb lettem a rablás után!

Jávor, minden rábeszélésével sem bira keresztül Hatni Ignácznak fukar számításain, s minden mit kivivhatott, az vala, hogy Mari várni fog még egy évig további szerencséjére, melly Martialnál különben sem igen reménydúsan mutatkozik. Mari kedélyét, ezen uj fordulat egészen le fogta volna verni, ha Jávor derült biztatása s a nyert évi respirium, melly alatt sok történhetik, némileg nem élesztgetik csüggedését. Mit tudunk jobbat tenni bajainkban, miken a jelen nem segíthet, mond Jávor; mint a hatalmas időtül várni? - Jávor, a lyánka forró kérelmére, magára vállalta Bálint kiengesztelését.

Avar biztos, megszigorított buzgósággal folytatta a rablás fölötti vizsgálódást. Elkövetett annak kiderítésére mindent, felfogott minden fonalszálcskát, s miután a tortúrák nemei már akkoriban is tiltvák valának, nem mulasztotta el ezek helyébe inquisitusainál, - némi vallatási sanyarokat is használni, mikben a joviális Avar ismeretesen leleményes vala. Ezeknél azt a tapasztalati és gyakorlati elvet szokta ő követni, hogy minden erős gyanúval terhelt rabot, anti-homoeopathice azzal kell sanyarni s vallomásra birni, a mivel kedélye vagy rögzött megszokása, kisebb-nagyobb ellentétben áll. E szerint Avar a hájfejü, de nyugtalan Erzsivel, naponként egy-egy currenst, vagy a kalendáriomból egy-egy hónapot, minden vallásfelekezet névnapjaival és ünnepeivel együtt, tanultatott be s mondatott fel; a víziszonyos Pintesnek pedig, naponként egy pár kanna vizet kelle lekortyogtatnia, vagy minthogy ezermesteri munkákhoz szokott, a cseléd szobában, ügyelet mellett, néhány marok tollat megfosztania. A sanctio mindkettőnél, szoros, kenyér és víz melletti bőjt vala. Nem mutatának sikert e sanyarok is. A hájfejü leányasszony, jó sűrűen bőjtölt ugyan leczke nemtudásért, s meg is vetkezett testében; de makacsul megmaradt tagadásában. Pintest pedig a szokatlan hallé, eleinte végig-végig borzogatta ugyan; de később az még étvágját is nevelte, mellynek kielégítésére, valamint a tollu-fosztás kijátszására is, az ármányos és hadnagyokkal régóta czimboráskodott ezermester, könnyű módokat talált.

Már-már csüggedezni kezdett Avar reménye, a mint véletlenül egy fonalka akadt kezébe. Ritka bünténynek, legyen az bár milly rejtélyesen gombolyitva, nem sorsa az - mi az igazságos gondviselésnek egyik csálhatlan bizonyosága - hogy rendesen a gombolyagnak legalább egyik

vége künn felejtetik; vagy a szerföldről aggodalom s tán zaklató öntudat is, eszet veszített a bűntevővel; vagy végre az idő kimossa a bűn szálait, nem különben mint zápor, a szakadékos hegyoldalakból, a századok óta föld gyomrában lappangott mammuthcsontokat. Erzsi, harmadik vármegyebeli árvának adá ki magát a vallatásnál. Azonban mintegy két hétre befogatása után, megjelen a biztosnál, egy szomszéd falubeli, mákfalvi lakos, s a leány atyjának adja ki magát; egy ritka metszetű és anyagu tájékpipával s egy pár körmöczi aranykával kíséri meg, lyánya javára, a biztos szigorú becsületességét. Avar, mihelyt ráveté az emberre tekintetét, azonnal fölismeré benne az ördögölgyi bajnokot, Ambrus ütleges keresztatyját, és kezén többször megfordult típusos rabot; mert a homlokán kiálló holttetem, a mellyről homlokát, a biztos, akkori diákos divattal, caput malae speinek nevezé, igen is bélyegzé őt. A biztos, több mint századnegyedes praxisa után, meglehetősen ismeré a vidék, sőt megye jó madarait és gyanúsait, s a diós homloku már régóta ezen utóbbiak sorába vala nála följegyezve, ki csak pauzánként vala, s az is reggeli első órákban józan fővel, kitől, mint szegény baltás embertől, a dologtalan dőzs élet nem igen telt, s ki már több ízben állott törvény előtt, de próbák hiánya miatt, mindeddig ki tudott bújni a büntető igazság körmei közül.

S Erzsi szobaleány a te leányod?

Igen, tens uram!

Hiszen ő maga, bács megyeinek mondá magát.

A vén róka megdöbbsent erre: tán ijedtében, tens nagy uram!

Hol vetted ezt a pipát? tán csak nem a mákfalvi zsidóboltban?

Nem; a bekevári vásárban hordta egy zsidó, attól vettem.

Hihető, pálinkás pohárnak? mert egy mákfalvi baltás, mi egyéb hasznát tudná venni az úrias pipának? vagy már előre, ügyes-bajos megkísértésre szántad vételedet? nem-e?

A diós, nem számoltában arra, hogy még olly szép ajándéknál is benevolizáltassék, megzavarodott, ütölt-hatolt; a zsidót, kitől a pipát vette, nem ismeré, lakását nem tudá, barnának gondolá és sovány közép természetnek rémlék előtte.

Aranyaidat hord el gazember! mond dörögve a biztos; a pipa, további kisütésig itt marad; lyányod a megye hüvösébe fog sétálni, magad pedig, további rendelésemig itt maradsz.

Elsompolygott, eleinte leverten a vén Zerge János; de künn csakhamar megemberelve magát, egy pár huszast nyomott az őrhadnagy markába, ajánlván kegyébe ártatlan leányát; egyik komájának pedig azt sugta fülébe a kapuban: no, no, a vármegyénél okosabb urak ülnek, mint kenetlen szekerű biztos uram! majd ellátok én azokkal!

A biztos, később jónak látta, most még be nem fogatni, pusztá, noha erős gyanúra Zergét; helyébe inkább szoros cernirozás alá fogni házát és személyét. Jelenleg Zergét csak addig tartóztatta udvarában, míg mákfalvai házát, a már ismeretes durvaságu, de biztos hűségű hadnagya, másod magával megmotozza. Semmi gyanúra-valóra nem akadtak ezek.

Tisztán tartja maga lyukát a vén róka! mond kaczagva a biztos; de nem tágítok rajta. Haza ereszté Zergét; de különösen éjjel, legbiztosabb átöltözött embereivel, kellő távolságból, tartatá őrszemmel. Az első éj, nesz nélkül folyt le; nem így a második. Egy pár kiforgatott subájú lovas osontott be éjfél tájban Zerge házába, s csakhamar hárman siettek gyalog ki a kert ajtaján. Oldalt, ugyan azon irányban követék őket Avar emberei. Bujkált ugyan a hold fellegek közé és közül; de a kétes homályban is kiveheték ezek, hogy a három férfi, a legelőn keresztül; a kakasdi pusztá malomnak tart, mellytől alig valának már egy puska lövetnyire. Egyike Avar embereinek, félhurutban szenvedvén, a hús éji légben, néhányszor elköhentette magát. Amazok erre megállapodtak, s rövid tanakodás után visszafordultak Mákfalva felé. A

hadnagyok utjokat állták. Ezeknek: megállj! rikkantására, fokosokat rántottak elő a gyanúsok; de megrettenve a biztos hadnagyok szegzett pisztolyaitól, futásban keresének menedéket. Egyet közölök első lövésre lepuffanta István hadnagy, másikat máskettő nyoma földre; a harmadik szerencsésen megugrott. Mind a hárman vászon álarcban voltak, mit lerántván képeikről, a lepuffantottban fölismerék Zergét, a másikban pedig Szetényi pusztai csikósát. Zergének bal czombját érte a golyó, miért is iszonyu káromlással tractálta megkötözés közben a megye kutyáit, miként czimezé a hadnagyokat. Avarhoz kísértetének s külön kalitkába záratának a jó madarak; és Mákfalváról, még ez éjjel áthozatának, Zerge udvarából, az ott hagyott nyerges lovak.

Más napra kelve megkezdé a biztos önkényes és önkénytelen vallatásait; olly nyilvános, súlyos és csak bevalláshiányban fenakadt bűnbetudásnál, Avar minden esetre vélt magának valamit a túlszigorra nézve megengedhetni; mire őt a befogottak átkodott makacssága is, némileg feljogosítani látszék. Elővételék a benevolumi 20-25 bot, minden tagadásra egy-egy hadnagyi pof, kurta vas és végre gúzs. Egyike sem használt; a vallattak vagy nem feleltek a tett kérdésekre, vagy olly felforgatott feleleteket adtak azokra, hogy a biztos végre kimerült minden türelméből és vallatási szigoraiból. Végre István ráakadt Colomb tojására, arra figyelmeztetvén biztos urat, hogy ő szemlét tartva ma reggel a puszta malom körül, attól Mákfálva felé, a legelőn keresztül, egy nem igen nyomott ugyan, de még is kivehető gyalog ösvényt vett észre; a három jó féle is, ugymond, a pusztamalomnak tartott, - mert mit kerestek volna Kakasdon? - és így a puszta malomban kell fekünni a nyúlnek!

Avar nagy valószínűséget látott István összevetésében. Azonnal megindúla a maga fegyveres embereivel a puszta malom felé. Ambrus, kit a kíváncsiság naponként átfuttatott Avar udvarába, minthogy némi szorongással leste a felakasztások lefolyásának stádiumait, épen jelen volt a csapat kiindulásán. Láta a szép számu embert és fegyvert, s elég biztosnak hitte magára nézve, a kínálkozó alkalmat arra, hogy égő s régóta borzadálylyal ápolta kandiságát kielégíthesse, s valahára szemről szemre láthasson egy - kopogó lélektanyát. Tehát ő is a szemlecsapathoz csatlakozék; s utközben, derült kedvében még pipát is cserélt az egyik hadnaggyal - mi az alrendű magyarnál divatos első ismerkedési jelenség - de a mint a puszta malomhoz közeledének, mindinkább szorult Ambrus szíve, és szemmel tarta minden padlástlyukat, kéményt, nem reppen-e ki azon valamellyike a felriasztott kopogó lelkeknek?

Avar megerősödék gyanujában az által, hogy noha a rozzanó félben álló malom, évek óta nem nyitogatott a perlőfelek által; a kopogó lelkek erős hiedelmű babonája pedig, minden jámbor lelket - mert jámbor és „együgyü,” gyakran synonymek a világban! - távortartott attól; még is az ajtó kulcslyukán némi csiszoltság látszék, mi gyakoribb nyitogatásnak vala jelensége.

A mint a malom ajtaja nyikorgva benyílt, Ambrus halványan rezzent össze, s csak szégyen, iszonyú kandisága, és attóli remegés, hogy künmaradtában, vagy visszautjában, még inkább négy szem közt találkozhatik valamellyik kopogó lélekkel, tartoztaták őt a hátramaradástól; azonban sietve közepébe jutni a belépő caravánnak, hogy mindenünnen fedezve legyen. Benn nem látván egyebet rozzant garadnál, korhadt deszkázatnál, s egyéb efféle jelentéktelen avultságoknál, mindinkább bátorodék, így okoskodván magában: ennyi érdemes férfiat - kik közé, mint illik, magát is számítá - gondolom, csak meg fognak kimélni a kopogó lelkek is! aztán nem ellenök portyázunk mi, hanem az ármányos gonoszság ellen! - Mind e mellett vizsga előrelátással vett szemügyre minden padlatdeszkát, a mellyre lépendő vala, nehogy cseles sülyesztő lappangjon alatta; s a garadba, mellyet legalkalmasabb kopogó lelki nyoszolyának gondolt, csak többek példája után mert bepillantani.

Alul semmi gyanúsra sem akadván, felhága a csapat a padlásra; szétszáguldoztak a hadnagyok itt is, szoros kutatás alá véve minden zeget zugot; nem mutatkozáék semmi! Végre egy rozzant hambárban akadt meg szemök, mellynek fedele és deszkái berogytak már, s csak a padlás vég

deszkafala felőli oldala állt még épen. A szemfűl biztos észrevehé, hogy a hambár előtti padlódeszkákon, erős korholás látszik, jelenségeül annak, hogy a hambár gyakrabban előre tolatik helyéből. Kivonatá azt; de alatta és körülte sem mutatkozik semmi. Ambrus, a hambár kimozdítása után, belülrre lépett a padlás deszkafala felé, s nagy kíváncsisággal szegezte szemét a kutatásra. Egyszerre egyike a hadnagyoknak, a padlás jobb szegletéből, egy cziczáit szoptatott czirmos macskát ugrat ki, melly rémületes miaukolással szökik a keresztgerendára fel, s onnan ki a padlás ablakán. Ambrus a véletlen kirobbanásra, képzele impregnálva lévén kopogó lelkekkel, annyira megrémült, hogy teste egész súlyával a háta mögötti deszkafalnak dőlt, s azt beszakítván, nagy csörtetéssel hátra esett, lábainak talpait ég felé meregetvén. A biztos nem kevésbé ijedt meg jámbor Ambruson, azt vélve, hogy a beszakított deszkafal már szélen áll, s így a szolga, az alant folyó patakba lenne lezuhanandó; de csakhamar meggyőződén arról, hogy a fal a padláson, csak egy kis rekeszt zára el, fölemelteté hadnagyaival a felforgatott arczu Ambrust, s miután visgálat után tapasztalá, hogy a rekesznek szokott ajtaja nincs, hanem csak egy csavarral megakasztott lecsappanó deszka szolgál bebuvóul abba, élénkült gyanúval látott a rekesz mindenfelőli motoztatásához.

Nem sok időbe és munkába került ez. A rekesz egyik szegletében, mindenféle omladék kő- és tégladarabok, malomhulladék és szemét állott felhalmozva, mit a biztos széthányatván, végre ráakadt az ohajtott delicti-corpusokra. Összevert deszkaládákban és zsákokban heverték a halmocska fenekén, az elorzott kincsek, ezüst, ékszer, ruha- kelme- és vászonneműk, s egyebek, miknek értéke nem megvetendő összegre rúghatott. Pénzre nem akadtak; hihető, azzal könnyebben esheték meg, a czimborák közti osztály.

XXVIII. FEJEZET.

Fortély, erősebb az erónél.

Siker után zajosabb kedvvel tért vissza, a felkutatott jószággal a csapat. - A nap hőse te valál Ambrus! szóla, botjával vállára legyintvén ennek, a biztos; csaknem példátlan eset, hogy valakit félénk gyávasága üssön hőssé! veté kaczagva utána.

Érzem is a máját, tens nagy uram! nagy confusiót kapott a derekam! panaszkodék Ambrus.

Semmi, szolgál! vigasztalá Avar; tied az érdem; te rántottad ki napfényre amaz akasztófára-valókat!

Avar vigasztalni akarta Ambrus derékfájását, s helyébe mély aggodalomba, buba ejté szégyennek szivét. Csak az akasztófát ne említette volna! Jámbor Ambrus lelke nem bírhatá meg azon gondolatot, hogy embertársa, különösbbe pedig Pintes és Erzsi, kik gazok ugyan, s alája vizes pokróczot terítének, de még is egyfalubeli ismerősök, az ő befolyása vagy épen egyenes eszközlése által, olly kínosan felmagasztaltassanak; sőt ha rajta áll, ő még az ütleges kereszttyát, a diós Zergét sem szánja ezen operációra. Ujra egészen elbúsulta magát, szinte a megyei törvényszék ítélet-hozásának idejeig, ugy hogy majd levetkezé husát; mig nem a halálos ítélet elmaradása, ismét meghozá ételét és álmát, melly utobbinál gyakran megnyomák őt, lidércz-alakban, köteles nyakkal, Pintes, Zerge és a jeggyűrűs leányasszony!

A sikerült fölfedezésnek, sok jubilate-következményei valának Kakasdon. Legelőbb is Ignác ur lelke örvendezett, elannyira, hogy lelki örömeben, egyszerre feledé minden testi baját. Kára, csaknem az utolsóig megkerült, sőt a szobaleány ládájából még olly veszendőség is, miről nem tudott. Avar lelke még mélyebben merült az örvendezésbe. A pusztá malom portékái között, megfeythetlen álmélatára, némelly olly ezüstneműre és ingóságaira talált, mik egykori sajátai valának, s mik felől erősen hívé, hogy házát elhagyott neje által vitettek el.

Vén Zerge, a criminális zaklatás minden zugait számtalanszor átbútt róka, tapasztalásból tudva az átkodott tagadás hasznait, még e jelenségekre is tagadott mindent. Ő, ugymond, feléje sem volt a pusztá malomnak soha, mellytől minden jámbor lélek - és így ő is - irtózik. A többi befogott, ugymint a csikós és Erzsi, mint gondolhatni, hű tanítványi lévén az öregnek, szintén makacsul megmaradtak tagadásaik mellett. Sikert vesztének nálok, minden ujra elővett vallatási szigorítások; a béketüréséből kivett biztos, már azon jártatta esztét, hogy pinczéjét vízzel eresztesse tele, s az aquae frigidae judiciumot kísértse meg velök.

Jávör épen e tanakodására lépett be szobájába. Ez a mint barátja fenakadását megértette, egy kis gondolkodás után ekként szóla hozzája: itt Máté barátom, legczélszerűbbnek látom, psychologice nyúlni a dologhoz. Nem árt néha sortirozni az embereket mint a gyapjut. A három inquisitus közt, kétségen kívül Erzsi a legujonczabb, s már neménél fogva is leg-törékenyebb kedélyü. Engedj egy kísérletet tennem vele!

Isten hírével, Elek barátom! de előre tudom, megtörsz ezeken a vasfejüeken! Én már abban hagynám, ha nem szégyenleném, hogy kifogtak rajtam. Uf! egészen kiizzadtam erőlködésemben! szinte csepegek, mint stilizált szalonna!

Jávör, a biztos beléegyezése után, áthozatá villanygépét, egy asztalkára helyezé s erősen megtölté villanyanyaggal, kellőleg elrendezé a gép conductorát, a nagyasztalon fölnyitá a vaskos és terjedelmes corpus juris egyik kötetét, egy gyógyszeres üvegecskébe tiszta vizet helyezett melléje, s behozatá Erzsit. - Hallo-d-e leány! így szóla ünnepélyes hanggal Jávör, a felnyitott könyvet véve kezébe; te minden nyilvános jelek daczára is átkodottan tagadsz mindent; nem

gondolva lelked üdvére és az isten mindentudóságára, ártatlanságod mellett még esküt is ajánlasz; most tehát magadnak köszönd, ha nálad a végső eszökhöz nyúlunk, mit ki nem fogsz játszhatni semmiképen! Ime itt van a legbölcsebb persa csodatevőnek, Ferdúzi-Deddin-Attárnak, hatalmas könyve, melyet a vele szoros barátságban élt alvilági lelkek sugallásaiból irt meg. Ebben azt mondja 249 lapon: hogy ha valaki az elkövetett bűntényt tagadja, tétesse a bírő annak kezét egy büntelennek kezébe, és ha valóban bűnös, azonnal karjába fog nyilalni a büntudat; és ha még továbbra is megátalkodnék tagadásában, mosassa meg a bírő annak arcját, Kagúr-Szadi csodatevő nedvével, és ha valóban bűnös a vallatott, azonnal el fogja annak arcját lepni olly nagyszerű hólyagos himlő, mint egy-egy májusi cserebogár, melynek lehulltával, nem különben fog látszatni arcza, mint öreg méhkasnak fekete lyukacsos sejtje! Értetted-e?

Erzsi kétkedve mosolygott, s hajló volt félenyelgésnek venni a dolgot. - Értettem! felele.

Jávor. Tedd tehát kezedet kezembe, ki büntelen vagyok! - Igy! Most ujra kérdelek leányzó: bűnös, vagy részes vagy-e a rablásban?

Erzsi. Nem vagyok! felelt Erzsi kissé szorongó hangon.

Jávor az alatt érintette szabad kezével a villanyt, s Erzsi egyszerre olly súlyos ütést kapott karjába! hogy rémültében élesen sikóltotta el magát.

Látod rossz leány, mond dorgálva Jávor; most látjuk, hogy megátalkodott bűnös vagy, ki kimélést nem érdemelsz. Tartsd arczod; Kagur-Szadi bűvös ezen nedvével fogsz megmosatni; hogy légy csűf arczodban, miként csűf akarsz maradni lelkedben!

A leány elhalványodék s egész testében remege; hatott rá Jávor szinlett komolysága, mély tudományának hire, tekintélye, s mellyik nő áldozná fel szívesen szépségét? s mellyike nem tartana valamit szépségére? Erzsi szótlanul meredeze egydarabig maga elébe, majd könyekre fakada, s meggondolván, hogy ha a persa bűvész gonosz tanácsának első része olly foganatos volt, ki állhat neki jót, hogy a másik is be nem üt? hunyászan megvallá a szetényi-féle rablást, minden körülményeivel.

Elek barátom, szóla a vallatás után kaczagva Máté, megadom magamat! te jártasabb vagy a nők körül, mint én. A női hiúság ezen hatalmát, megvallom, nem ismertem. Ugy látom, a hiúság, erkölcsi tyúkszeme az emberiségnek, s a nőnek kétszeresen. A leány, azt hiszem, tán anyja gyilkolását is befogta volna vallani, csakhogy arcza kátyúkat ne kapjon!

Barátom, mond Elek, Erzsínél a „szeget szeggel” magyar példaszót használtam; rossz nevelés-maradványu babonát, rossz nevelés-maradványu erkölcssúlyedés ellen. Mert a rossz nevelés valódi veteményes kertje a tömlöczőknek, miután a kegyeleteket súlyesztí alá. Félek, hogy végre is a kegyeletek súlyédése, vonja meg az emberiségnek a lélekharangot!

Erzsi, a milly makacs tagadó volt előbb, olly körülményes valló leve most, s szembesítettvén a csikóssal, az előadott részletes körülményekkel ugy megzavarta azt, hogy végre ő sem menekülhete. Elkésettnek tekintvén már minden tagadást, megvallotta Szetényi kirablását Zergével, s Erzsi zárnyitogatása segélyével, valamint az avarféle ingóságok előmutatására azt is, hogy elhalt atyja, Zergével és Szetényinek mostani pusztai gulyásával - ez vala a harmadik megugrott álarczos - ez előtt néhány évvel, épen azon éjjel rablák ki Avar házat, annak honn nem létében, mellyen neje és leánya elhagyták a házat. Ők, ugymond, mint atyjától hallotta, a ház őreül rendelt hadnagyot alva, s magát a lakóházat embertől pusztán lelék. Az ajtókat Zerge volt ügyes közkulcsccsal felnyitogatni. Végül még, rávezeté a hadnagyokat, a malomban elrejtett álkulcsokra is.

Zerge megkísértette még egyszer a tagadást; de szembesítettén leányával és a csikóssal, s később azon székvárosi orgazdával, kinek a csikós vallása szerint a holmikat, s köztök avar-féle vagyont is eladták, és előmutattatván neki az álkulcsok, megvallott mindent.

Noha Avar kárának alig egy harmada került meg, végtelen lön még is lelkének könnyebbülése.

Egy mázsa búteher gördült le szivemről, Elek barátom! ekként szóla Jávorhoz, hogy nőm elhagyott, ha nem megemészteni is, de jobb óráimban, mikben saját hibám öntudata élénkebben szállott meg, némileg menteni tudám; mert érzem, hogy az emberiség salakjai közti vesződségeim, tán egy kis büszkeség, hiúság, s mit tudom én? megnehezíték kedélyemet, és sok darabosságot csúsztatának ember- és nőbánásom közé; de hogy nőm, egykor olly forrón szeretett nőm, olly aljasságra vetemedhetett, hogy megrabolni bírt, mélyen sebhetné szivemet, s mindig némi kérlelhetlenséget táplálgatott keblemben. Most teljes kibéküléssel mondhatom: adjon isten csendes nyugalmat, a szerencsétlen boldogult hamvainak!

Ha azokkal, kiknek irányában, félre értésből, vagy szívkeményítésből, megszakadt viszonyaink valának, ki nem engesztelődhattunk: kegyeletes szivünk rendesen azok felé hajtja, némi jóvátevés vágyában jóságunkat, kik megbántottainknak kedves hátrahagyottjai, sőt gyakran csak érzéketlen ereklýei. Így Avarnak most minden gyöngédsége Ilonka felé fordult, kit anyja is szívére kötött; noha e gyöngédségét igen szerette némi szilárd férfias, vagy miként tartá, katonás mázzal bevonogatni, nehogy elasszonyosodott érzelőnek tartassék.

Mi lön további sorsuk a befogott raboknak? történetünkre nem tartozik. Elég annyit megemlítnünk, hogy Pintes, az ezermester, nem sülvén rá Erzsiveli egyértés a rablásban, csak egy-negyed évi börtönre ítéltetett a megye törvény-széke által. Azonban Kakasd faluja ezt is sokallotta; miért is a bíró Kobak Mátyás tanácsot hirdetvén, határozatba hozatta, miként Pintes Balázs iránt, kérelem nyújtassék be a megyének, azt tartalmazandó „hogy miután kakasdi lakos Pintes Balázs, köz és méltányos nevezettel az ezermester, részint a faluban egyedüli koporsó- és bölcsőművészete, részint az egész falubeli iparnak és kézmivességnek, általa 15 éven keresztül dicséretesen viselt képviselése miatt, egyáltalában nélkülözhetlen tagja, sőt sine qua nonja Kakasd falujának, ugymint a kinek három hónapos falunkivüli raboskodása alatt, nyugodt lélekkel sem nem születhetnék, sem meg nem halhatna a kakasdi ember: legyen kegyes a tekintetes vármegye, vagy elengedni, az egész falura nézve sérelmes büntetést, vagy annak kiállhatását a falu határában hagyni meg, akként házassítván össze a törvényes igazságot, Kakasd faluja égető szükségével és méltányos kívánságával, hogy Pintes Balázs nappal a falubelieknek szabadságban dolgozhassék, éjjelre azonban a törvény részére, fogságba csukassék. Ezen arány szerint nem difficultálják a kakasdiak, ha a három hónap, még egy párral megtóldatik is.”

A vármegye, miként később értesültünk, nem vala hajlandó, a Kobak Mátyás-indítványozásu criminális amicát elfogadni. Minélfogva az volt boldog Kakasdon, ki a büntetéses három hónap alatt, sem nem született, sem meg nem halt ottan!

XXIX. FEJEZET.

Kakasdon epocha nyílik.

Ősz felé hajlott az idő. Céres betakarított adományaira, készítette Bacchus a maga áldomását; tarkult már a szőlőgerezd, miként tánczvigalomban, fejr hölgyek között a barnább uracsok.

Estve Jávör, a nőkkal, a maga kertében mulatott, a mint a kert ajtaja megnyílt s rajta egy kis sovány alakocska simult be, s olly súlytalan léptekkel tartott a kerti társaságnak, hogy azok alatt tán a fűszál sem hajlott volna meg. Jávör egyszerre fölismeré benne Mikeyt, a sűgöt. - Isten hozta kedves Mikeym! idvezlé; még mindig a régi madárhúsu? Tán bizony Philéta költőnek családjából való, kiről azt regélik, hogy ólmot kelle kötnie lábára, nehogy elkapja a szél?

Legalább sorsrokona vagyok, tens orvos ur! felelt Mikey; én a költő szavait sűgom; e szavak pedig, az első szájnak is keveset nyújtak, hát még a másodiknak! A szegénységgi küzdés, folytonos torna-reszelés!

A férfiak külön vonulának a kert tulsó sétányára, s a nők észrevevén fontos beszélgetésbe merűltöket, nem háborgaták őket. Egy idő múlva visszatérének a nőkhöz.

Édes napácskám! Katinkám! szóla derűlten Jávör; holnap estvére Mikey ur társasága, egy nagy és ritka színi mutatványt adand Kakasdnak, Adut Jakab helyiségében; arra el megyűnk, ha kedvetők tartja!

Ez utóbbi szavakat bizton el is hagyhatá vala Jávör; mert hiszen falun az efféle monotóniai intermezzo, igen olly kedves tűnemény szokott lenni, mint hetes esőzés után, a kiderűlt nap!

Mikey a házak falaira és utcák szegleteire, valamint Kobak bíró tekintélyes háza falára is, zajűtő afficheket ragasztatott, e szavakkal:

MA VASÁRNAP,

a kakasdi hotelben,

rendkivűli, Kakasdon, sőt a megyében, sőt egész országban még soha sem látott, nagyszerű

CHINAI BŰVÉSZETI ÉS VARÁZSLATI
ELŐADÁS

fog tartatni két szakaszban, chinai máguszjelmezekben; vagy is mutatványok a felsőbb és alsóbb mágia köréből, mellyek a nagy csodálatnak és bámulatnak miatta, minden szemet meresztve és minden szájat nyitva tartandnak; s mellyekre Kakasd falujának nagyérdemű noblesse és más közönsége, tisztelettel megkéretik, azon biztositásunk mellett, hogy megjelenendő közönségűnk, azon egy pár órát, mit nálunk jól tölt, nem fogja töltöni otthon.

Előadó személyek:

Tschun-műng - a nagy mágusz.

Quan-Lizang - a kis mágusz.

Young-Su-lári - színésznő.

Misi-Lári - kis fia.

Kong-Bong - a bűvész-bohócz.

Bemeneti ár, tetszés szerint, a kakasdi szegények javára.

(A chinai személyek magyarul fognak beszélni; mi magában is, csodával határos dolog.)

Kezdeté pontban 6 órakor.

Az affichek és színi lapok, nyomda hiányában, csak írva valának, mikről azonban a kakasdi pórság, noha általában csak nyomtatást tudott olvasni, annyit, egymással közölve a dehiffrált szavakat, lesyllabizált még is, hogy Kakasdon, a mai napon, valami rendkívüli komédia történendik; de hol? ez iránt egyideig kétely közt forogtak; mert a „hotelben” szót nem értvén, mindnyájan „hitelben”-t olvastak helyette, melly varians lectió, némellyeknek épen nem volt ínyök ellen. Azonban az Adutnáli nagyszerű készülétek, és az ivóságnak az ivószobából ki-szorittatása, s a színbe történt átköltöztetése, csakhamar értesíték a falut, hogy ma a hoteles, hiteles fogadó leend Tháliának, vagy inkább az eleusisi titkoknak temploma.

Tudniillik Mikey társasága, kibérlé Aduttól jó áron az előadás napjára, a terjedelmes ivószobát, a belőle nyíló lakszobával együtt. Az ivóteremnek ezen szoba felőli vége, színpadnak rekesztették el, s felkészítették a szükséges bútorzattal és függönyökkel, non ad luxum, sed ad necessitatem, miként az a társaság saját emberségéből és Kakasd falujától, különösebben Jávor házától telék.

A társaságnak, miként látszék, vidor kedvű igazgatója, illy utasítást adott Adut Jakab fogadásnak: számunkra pörkölt húsod, fiatalabb legyen magadnál, borod idősebb, tojásaidat ne a kotlós tyúk alól szedegesd elő, csirke helyett ne az anyját rántsd ki; kétszeresen sűröggj, forogj, de csak egyszeresen számolj! - Mit tartott meg ezekből Jakab gazda? nem tudhatni; annyi bizonyos, hogy ő mindenkor igen méltányosnak találta, miszerint ritkán fordulván meg nála úri vendégek, a jövők fizessenek a nem jövőkért is.

Mikey személyesen hordá el színlapját s meghívóját a kakasdi úri házakhoz. Jávor szíves volt elkísérni őt Ignác urhoz és Avarhoz, és gyámolítani meghívásait. Ignác ur tanakodék előbb, de Mari kérelmére, kit Jávor titkon Bálint kiérkezése felől értesít, és megértve a bemeneti ár önkényességét, megigérkezék. Nem különben Avar, megjelenését ígérte leányával, de titkon ezt sугá Jávornak: ezeket a pénzcshalókat, kaszapakerülőket, szemmel fogom tartam; aligha jóban török fejöket! A mint ez a soványság mondja, álarczban fognak játszani, s az egészre nézve bizonyos rejtélyességet sejtek nálók!

A hivatalos szem nem fog ártani! felelt mosolygva Jávor.

Ilonka gyermekesen örült az előadásnak. - Teljék kedve a bolondságban! mond Avar; még motoz benne a komédiási féreg!

Estveli 6 órakor meggyujtatának a lámpák a teremben, a gyertyák az extemporizált színpadon, s omlott a nézőség mindenfelől: Falun az illy ritka élvezet, epochális szokott lenni, mellytől török hegyraként számittatik gyakran az időjárat. E nevezetes napig a kakasdiak, azon híres, ezelőtt 14 évvel történt medve- teve- és majomjárattól számították az időt és eseményeket, mellynek alkalmával az olasz majma, szép veres dolmánykájában, az örökös bírónak, Kobak Mátyásnak, vállára szökött, és a nézők oldalnyilallásos kaczájára, annak tisztos kucsmáját maga fejére tevén profanálta, s majd a földhöz vágta. Ezen kakasdi aërát, a mai mutatvány, némi feledésbe-döntéssel fenyegette.

Ömlött a nép, elannyira, hogy Kakasdon a legtöbb ház és udvar, egyedül a házi komondor gondjaira hagyaték, s a koldus egy batkányi alamizsna-nyerhetés nélkül énekelhette volna végig a falut. Megjelent Jávor is egész háznépével, s Lucza asszony, mint Kakasd matrónája, azonnal igénybe vette a fő-fő úri páholyt képviselő zsellye-széket, mellyet különben is Jávor engedett, a maga szobájából által. Ignác ur szintén megjelent a színi pénztárnál, négy polturát szánva annak, önkénytes bemeneti díjúl, mit azonban, közbetolakodván Mari, a maga sajátjából egy pár huszaskával kárpótola. Avar, elkongván a hat óra, szólítá leányát; de Ilonkát már nem lelé honn, s vélve, hogy kétségen kívül Jávorékkal menend a látványra, egyedül indult meg a fogadóba, és Jávor barátja mellett fogott ülést. Megjöve Bálint is, s Marika közelébe fúrá magát. Utána Gépán és Holtay asszonyságok, ez utóbbi pompás bonnetben a la

paysanne, drága heron noir tollakkal, biczegének elő, biztosításul, hogy egy pár nap múlva, az egész megye tudandja a kakasdi színlátvány, minden látott, hallott, sejtetés ráfogott részletes körülményeit. Ezekre Lucza és Katinka olly szemekkel tekintének, millyenekkel azon köre vagy rögre szoktunk hátratekinteni, mellyben megbotlottunk.

Gépánné és Holtayné után, Gépán Miska a literátor kullogott be, ezüst lánczos atillájában és árvaleányhajás kalapjában. Szétnézett az úri vendégek koszorúján, s megpillantván ebben Avart, egy folio-ívet nyujta neki által. Magas reptű költemény vala ez, mellyel Avarnak, leánya szerencsés feltalálására örvendezett. Avar és Jávor, felvonás előtt átfuták azt.

Bocsássa meg bűnömet szent Apolló! ha ugyan hírével esett e költemény, mond Avar; de én úgy vagyok vele komám, mint Ambrus szolgád a sokasággal, mellyet a sok embertől nem láthatott. Én is ezektől a sallangós szavaktól, nem birom kivenni az értelmet.

Nem is épen lényege ez, komám, a mai versnek, felele Jávor; igen szeszes dolog az az értelem; a költői ihletés lelkesüléseiben könnyen elszokott az párologni.

Currenseim mellé teszem, komám, mond Avar; majd betanultatom vallamellyik makaes delinquensemme! hogyha meg nem szakad belé!

Azonban a biztos, méltatva a jóakaratot, köszönetet inte az árvaleányhajás költőnek, ki most egy laicus bíráló helyett kettőt nyere költeményére; olly szerencsétlenség, melly nem épen példanélküli szépliteratúránkban.

Mindazáltal bízva tett remeklésében, meg nem állhatá Miska, hogy mielőbb Jávorhoz ne sompolyodjék, megtudhatni reménylett kedvezőbb ítéletét.

Már nyomják, kedves uram bátyám! súgá elégüléssel az orvos fülébe.

Mit öcsém? ezt a költeményt? vagy a mit a minap felolvastál?

Nem; ez utóbbit megégettem!

Milly üdvös gyermekgyilkolás!

Hanem szeszélyes regényemet nyomják.

Szeszélyest? No ez már nem tréfa! mond Jávor. Ha szeszélyed bő erű, a méltányos olvasó kegyes leend utángondolni azt is, mit kihagyta; ha pedig nem vagy legénye a szeszélynek, úgy ohajtani fogja, hogy bár kihagyta volna azt is, a mit ki nem hagyta. - Hanem regényed beköttetésére teszek figyelmessé öcsém! Ha regényirői divat szerint, olly léha pongyolában küldöd is szét könyvedet, hogy csak különös vigyázat mellett, állhat az ki egy olvasást, kérd meg még is előszavadban a közönséget, kegyeskedjék idővel keménybe kötetni azt; mert noha több olvasásra számolnod, némi szerényletlenség fogna lenni, de minthogy az előfizetett vagy megvett regény, a sem elő, sem utófizetők között, rendesen nagyobb szerű olvasmányi körutat szokott tenni nálunk, mint Cook János a világ körül, tanácsos, hogy annyi strapáczit biztosan kiállható köntöst nyerjen. Csakhogy arra is figyelmeztess közönségedet, hogy a kötés ne vászonba történjék; nehogy valami kéretlen vagy kérlelhetlen bíráló, ekként találjon felkiáltani regényedre: kívül rongy! belül rongy! jaj pénzem!

Miska kaczagással potencirozva Jávor mosolyát, követni igéré az adott tanácsot. - Hát költeményemre mit mond uram bátyám?

Látszik édes öcsém, felelt ez, hogy kitettél magadért; mert ha nem csalatkozom, nem csak Pegazust nyergelted meg, hanem melléje mind a kilencz múzsát is!

Miska jóra vette a bókot; mert mondják, a költőcskék hiúbbak a költőknél, s meghajtván magát, ülésére tért.

Sajnáljuk, hogy költeményét sorainkban nem közölhetjük, minthogy az egy jótékony célra kiadandó Album számára volt már anticipando szánva. Bátrak vagyunk olvasóinkat, ebben az X és Y alatti incognita quantitású jegyekre utasítani; Miska ezen jegyek alatt tartja saját incognitóját is.

XXX. FEJEZET.

Nagyszerű mutatvány.

Az előadáshoz orchestrumúl fölrendeltetének faluvégről a hindostániak. Ouverture képviselőjéül, játszanak ezek egy bánatos magyart, bánatost tudniillik annak, a ki hallá. Azután felgördült az ágyterítői függöny, és Tschun-müng, a nagy mágusz, varázslói hosszú, napokkal, holdakkal, csillagokkal, és chinai patkós betűkkel sűrűn meghintett, s derékon átövedzett costumben, csúcsos tarka főveggel, álarczasan kilépve, a közönséghez ezen prológot tartá:

PROLÓG.

Megjártuk a czopfok s piczinke lábak,
És mandarini nagy körmök hazáját;
Láttunk rhinóceróst, tigrist, tevét;
Szörpöltük a szép drága findzsiákból,
Az ízes és becses császártheát;
Sajkánk uszott sárga s kék folyókon,
Mik ott arany fövenynyel gazdagok.

Jelen valánk, midőn az ég fia,
Császársa Chína számos czopfosának,
Arany ekével hasgatott barázdát,
S arany reménymagot szórt el belé.
Ott is, miként itt, tarka a világ,
S ki nem bolondja másnak, a magáé!

Agg divatnak hódol e tartomány;
De agg tudásokat is rejteget.
Bölcs máguszok világa fénylik itt,
Kik ellesék természet titkait,
S mutatnak olly csodákat egyre másra,
A mikre száj és látó szem eláll!

Nyomoztuk e tudásokat mi is,
Behatni törtünk a bölcs rejtekekbe;
S készüljetelek csodálni mit hozánk!
Álarczosan adandjuk a csodákat;
Mert ez divat szokása bölcs Chinában.

Hírt és dicső nevet nem ad maga
Az érdem; ahhoz még szerencse kell
Miként halászathoz, s ezt nem bírók!
Nem volt Chinában kedvező szerencsénk!

Az volt bajunk, hogy mind valánk soványak!
Pedig Chinában a pohos tiszteltetik.
Ezért bejöttünk a szíves magyarhoz,
Meghízni jó boron s makkos szalonnán.
Tehát ezekhez hogy juthatni bírjunk,
Fogadjatok, mint illik, pártfogással!

Ha csak csodálni fogtok, nem leend
Teljes műértéstök; ki istenít,
S dicsőítésre már szót nem talál,
Mutatja, hogy valódi műtanár,
S ha varju is, de ám - károgni tud!

Egy pár „éljen” hangzott a prológra; de Avar elégületlenül fordult Jávorhoz: barátom, ezt súa neki; nem akar nekem tetszeni ez az álarczoskodás! meglásd: végre is gaz czimborák lesznek ezek!

Meglehet, barátom, felelt Jávor; legalább is víg czimborák. Csak lessük el!

Az elsőbb szakaszt nagyobbára Quan-Lizang, a kis mágusz, egy kisdéd sovány embercse tartá ki, sok ügyességgel, az alsóbb mágia köréből, mik közé azonban egy pár physikai és vegytani műtét is vegyítették. Tojást főzött meg keze között, elégett fonalon gyűrűt tartott függve, szájából tüzet okádott, égő gyertyát tartott víz alatt, tojás-héjban, tűz nélkül, érczet olvasztott, égő gyertyát evett, egy óra alatt petreselymet növesztett; különbféle, ámulatig sikerült kártya- és számmesterségekkel mulattatta a közönséget, s nem egy tapsban részesült.

Kong-bong, a bűvészbóhóc, a kaczagtatás és illetőleg röhögtetés üsztökéje és hőse vala, s iszonyatos orral ellátott álarczájában, annyi bohóczi ügyetlenséget, bámész csodálkozást és ijedezést fejte ki, hogy a nézők szinte kétkedni kezdenek: utánzott és tettetett-e a szerepe? vagy saját természetét játsza? Comicumát minden esetre hatalmasan segíté elő, testének, a kis mágusszal ellentétes hordószersége.

Az első szakaszt érdekesen kívánnván berekeszteni a kis mágusz, égő csillagokkal, kigyókkal hinté meg köntösét, arczát és haját. Lángba látszatának borúlni ezek. Kong-bong elrémültnek mutatá magát e jelenetre, mellyet a nézőség csodáló zaja is emele, kiriada a mellékszobába, s egy felkapott kupa vízzel, sans façon leönté a tűzveszélyben forgani vélt Quan-Lizangot, ki egyszerre lucskosabb lőn a kiöntött ürgénél. A közönség a pukkadásig kaczagott, Quan-Lizang pedig némi szitokformát mormogott foga között. Az öntözködő Kong-bong azonban, az erős mozgásu műtétben levesté képéről az orros álarczot, s maga természeti becses személyében mutatá be magát a közönségnek, melly előbb szörnyü bámulatára, majd még szörnyebb kaczagására és illetőleg röhögésére - Bakator Ambrust ismeré fel abban!

Hogy kerül ez a fiu a banda közé? kérdé a függöny legördültével Jávort a biztos.

Szolgálatra kérték el tőlem ez estvére, felelt nevetve Jávor; s láthatod: milly lelkismeretes szolga ő a bandánál is.

Ej ej, Elek barátom; szemfényvesztőkkel czimborálni -

Csak lessük el, Máté barátom, ha mutatkozik-e nálok valami sátáni köröm?

Mintha szagolnám, mond Máté, hogy comitivával fogom beküldeni ezen zsebmetszőket a megye hűvösébe!

Még nem érdemlik, barátom; mert nem tagadhatod, hogy ügyesek.

A sátánt is ügyesnek mondják a csábításban!

Lucza asszony szintén nem vala elégedett, házi szolgája, mint nevezé, profanáltatásával.

A fentebbi dialóg, közönségi zsibaj - melly a látottak recapitulatiojából, s azokra tett észrevételekből keletkezett - és előbbeni vonó, ferdén vonó, félre vonó zene után, mellyre egy kis rossz akarat mellett, hajló lehetett volna a közönség zeneértő része, egy kis, ha csak ideiglenes chiragrát is ohajtani az orchestrum karjaiba - ismét felrántaték a függöny, s most a második szakaszban, Tschun-müng, a nagy mágusz foglalá el a közönség figyelmét és osztatlan

tetszését. Mutatványai a mágia magasabb köréből valók voltak, miknek titkaik a természet sym- és antipathiáiban rejtőznek, s többnyire physical és vegytani ritkább tünetmények, s a magnetismus, mesmerismus és voltaismus rejtélyeiben gyökereznek.

A nagy mágusz tetszetes alakja, formás álarca, ritka ügyessége, és könnyű világos előadása, egészen megnyerék részére a közönséget. Maga a scepticus Avar is „éljen”re kényszerült olykor, meglepőleg sikerült mutatványaira.

Hogy tetszik komám uramnak a nagy mágusz? kérdé Jávor Ignác urát, ki harmadik sorban ült előtte.

Meglehetősen, felele Ignác; de csak nem akar jöni az, a mit vártam.

Jávor. S mit várt komám uram?

Ignác. Hogy aranyat készítsen vasból, vagy rézből. Ez volna az igazi mágia; a többi csak szemfényvesztés!

Jávor. Oh aranycsináló bűvész van elég, csak hogy mi nézőség, vagyunk a vas és réz hozzá!

XXXI. FEJEZET.

Szellemidézés.

Az egész előadás záradékaul hagyatott a legcsattanósabb mutatvány, s mindenki szem és fül vala, égő várakozásában rája. A nagy mágusz, értesítvén a közönséget, hogy befejezésül, Quan-Lizang, egy nő elhalt férjének szellemét adandja életben vissza, lelépett a szinpadról, és Quan-Lizang, varázslói öltönyben, hosszú, térdig érő szakállal, kezében varázsvesszőt tartva, lépett fel arra.

Egy talpig gyászba öltözött halvány álarczu nő, kis gyermekét vezetve karján, jelen meg a mágusz előtt, s tiszteletteljesen hajtván meg magát, ekként szól hozzája:

Nő.

Nagy mágusz, a kinek dicső nevét
Harsogja nagy China, s nagy - Hortobágy!
Hahogy való, mit rólad hallok én,
Hogy jó kegyes szellem vagy, s a nyomottnak
Pártjára kelni kész, légy az ma is!
Im bánatos magyar nő áll előtted,
S kér halld meg őt kegyelmes fülekkel!

Mágusz.

O hó! a mint látom, tudod te is
A szépiralmi czéhes büvölést:
Bálványnagyot csinálni a kicsinből!
Piczin vagyok, csak kis mágusz vagyok,
De ám, miként borsszem, csipős, erős.
Hagyd értenem bajod szép asszonyom;
Szép nő Lizangnál nem könyörg hiában!

Nő.

Szivem szerette férjem elhagyott,
S kelt messze, messze fekvő tengerekre,
Epedni hagyván hátra jó nejét,
Nejével édes árva gyermekét!
Több éve már, mióta róla hírt
Szív-enyhítésre nem vevék sehonnan!
Add vissza kérlek, óh add nekem őt!
Ha élve meg nem adhatod nekem,
Tedd: halva bírhasam jó férjemet!
Bizonytalanság, a kinok tetője!

Mágusz.

Jó, ám legyen! de szép nő kérdelek:
Megőrizéd-e hű szerelmedet,
Mellyel kegyelt férjednek tartozál?
Mert nő sirása gyakran könnyü víz,
Letörli szemről, s ezzel másra pillog!

Nő.

Nem a magyar nő, s én magyar vagyok!
Uram! való az én mély bánatom,
Sűrű könyvem kifogyhatlan patak,
A testesült hűség vagyok magam!

Mágusz.

Többet hívó lennék kevesebb bizonynak!
De ám legyen! hiszek neked, noha
Vaktában hinni a hűségszavaknak,
Nőktől, tudom, veszélyes egy dolog!
Figyelj! előteremttem férjedet,
Ha járna is túl a földsarkokon,
Vagy hant földözné is már hűlt porát!
Ha él, olajfaággal látod őt,
Ha halt, csak árnya lebbenend el itt,
S bizvást sirathatod a boldogúltat!
Azonba vidd el innen gyermeked,
Rémülni fogna tán látványainkra!

(A nő elviszi gyermekét s azonnal visszatér.)

A gyermek, ki álarcz nélkül lépett fel, elvitetése-közben hátra tekintett, s Lucza asszony azonnal fölismerte benne a kis Tivadart. - Az az én vőm, szól boszúsan Katinkához, végtére mindnyájunkat beavat a bűvészbándába! - Csak még Juliskánkat is föl ne léptesse! aggódék Katinka.

A mágusz viaszgyertyákat rakott az asztalra, egy szegletasztalkára pedig tágas edényt, melybe varázsfüveket és szereket vetvén tűzre, a színt sűrű füstköddel borította el. Ekkor varázsvesszejével kört vona maga körül; majd feje fölött kanyarítván meg a vesszőt, iszonyatosan zúgó vihart, villámzást és dörgést idézte elő. Egy rémületes villámcsattanásra egyszerre elaluvának a gyertyák, egyedül a medenczéből lobogott fel egy halvány lángocska, mely a színnek kétes lidérczi fényt kölcsönöz.

Ekkor a mágusz fölemelvén varázs vesszejét, halk hangon e szavakat mondá:

Szellem! kiért a bús nő hön eped,
Hahogy te is híven kedvelted őt,
Siess deríteni fel borúlt egét;
Légy bár halott, vagy élj távol vidéken,
Jelenj meg itt, hahogy nem vagy bitang,
Jelenj meg! úgy akarja Quan-Lizang!

E szavak után ismét szélüvöltés, villámlás és dörgés; mik alatt szellemárnyak vonultak el a színpad hátterében; utánok megjelent, közelebb az előtérhez, az idézett szellem élő nagyságban, halványan, s megállapodott a nő előtt. Egy rémületes újabb villámcsattanásra, egyszerre rózsaszín lángba borúlt a színpad, az idézett férj arcza, élőnek viruló színében tűnedezett elő, s nyájas mosolylyal terjesztette ki olajágát neje felé, ki keblének zajgó örvendezésével tárta ki karjait elébe.

Szeretett férjem! kiálta a nő.

Szetényi Vincze! kiálta néhány hang a közönségnél.

Vincze! kiálta fojtott hangon Ignác úr; s legördült a függöny. Ugy látszik Ignác urat érte a bűvészi villámcsapás; mert aléltan hajlott leányára, s ezzel és Avar Bálinttal, ki tántorgó lépteit gyámolítá, legelőbb hagyá el a színhelyet.

Barátom, mi volt ez? kérde Jávort bámulva Avar Máté, csakugyan hasonlított valamit az előidézett szellem Szetényi Vinczéhez? mert én nem ismertem.

Mint tojás a tojáshoz! felelt Jávor.

Köbe! ez még is valami! Ezek nem mindennapi mákvirágok! vagy igen ismerik körülünk a dörgést! Ugyan fülöbe dobák Ignác urat! csak még ez éjjel rád ne szoruljon!

Hamis tréfa, az igaz, egy földhöz-ragadottra nézve! - Tán mennénk át, Máté barátom, kissé szemügyre venni a bűvészbándát; mert nem tagadhatom, magam is szagolok valamit!

Ugy-e? nem jövendöltem meg? mond kacagva Máté; s a két férfi átmene Adut szobájába.

A mint benyiták az ajtót, az idézett szellemet, a legvidorabb életjelenségű időtöltésben lelék; mert éppen akkor nyoma csókot, bánatos nejének homlokára, ölében a kis Tivadarkát tartván.

Barátom, a mint látom, rosszkor jöttünk! sűgá Jávornak Máté; most kezd beállni a színpalak közti bűvölés.

Sőt a legjobbkor! felelt mosolygva Jávor.

A nő, most már álarcz nélkül, éppen nem bánatos mosolygással tekintett a belépőkre hátra.

Csikorgós! - kiálta Máté, elharapva szitkának nyomatékát; hát még is tart a belzebúbi szemfényvesztés? Ilon! te vagy? vagy bűvös szellemed?

Magam vagyok testestül lelkestül, jó atyám! felelt, kezet csókolva Ilonka; s ez itt visszatért férjem!

A bűbájos? kérde Avar, bámulat és méreg majd elfojtván szavát.

Nem bűvös ő, jó atyám! hanem Szetényi Vincze.

Ki kegyeért esdeklik, imádott neje atyjának! rimánkodék Vincze.

Imádott? még is tengerekre ment kószálni tőle?

Mindennek van oka foka, kedves atyám, mond kérlelve a férj.

De csak reménylem, szóla szigorú arcczal Máté; törvényes a házasság, nem pedig holmi színpadi surrogatum?

A legtörvényesebb, atyám! ím itt a bizonyítvány, papi és világi tanútételekkel, ál és valódi neveinkkel ellátva.

Máté átfutotta a nyújtott biznyság-leveleket.

Helyén van a dolog! szóla végre; de boldog isten! mennyi álkodás! az ember végre alig bír kilyukadni köztetek!

Ugy! kiált egyszerre Máté, egy gondolat villanván keresztül agyán; ezen kis Ascánus itt? Tivadarkára mutatván.

A mi kis sarjadékokskánk, édes atyám, ki szépen kezet csókoland nagyatyusánál, s a kis Tivadark, atyja által Mátéhoz vezettetve, tisztelettel csókolá össze kezeit. Máté magához ragadá fel a gyermeket, s csodás érzelmek zajával halmozá el csókokkal, miket a szűrő bajusz, a kis Ascánusnak kissé sajnosokká tevé. - Azért szerettem hát mindenkor olly sejtelmesen ezt a porontyot! szóla Máté! S valóban Avar folyvást hajlammal volt Tivadarka iránt, már annál-fogva is, hogy némi katonás tüzet vélt sejteni a gyermek élénkségében, s nem egyszer lovagoltatta őt térdein.

Keresztlevele a gyermeknek nálam van, a legérvényesebb alakban; mond Jávör.

Máté úgy annyira el vala halmozva, apai, ipai, nagyapai örömeikkel, hogy végre meg kelle adnia magát, s némi, eddig nem érzett kéjmámmal vitte házához a bűbajos bandát, hol egy kis hevenyészett lakoma után, melyre Jávörék is megmarasztattak, kölcsönös vidor felvilágosítások és ömlengések között, késő éj vetette ágyba a gazdát és vendégeit.

XXXII. FEJEZET.

Visszapillantás.

Nehogy történetünk mysteriumaiból, valamit zsebre rakni láttassunk, érintnünk szükség némely pontokat a multból is, mikből az olvasó bölcsen megérthesse, hogy nem volt szándékunk, némely regényírók modorában, sületlenségeket kötni az orrára; vagy ráfogni eseményekre olly halmozott valószínűtlenségeket, mik nem hogy megtörténtek volna, de meg sem történhetének vala, nagy és kis mágusz, földalatti vagy fölötti szellemek, alchymia, astrológia, daemónia s abracadabra segélyeik nélkül. Ugy hiszszük, a költői valószínűségnek is, legalább az egyik lábbal, földet kell érintenie; s a költői szabadságnak szintugy megvannak a maga határai, mint Kakasd falujának.

Vincze azon vérmesek közé tartozott, kik mindenhez tüzzel látnak, de kiknek türelmi fonaluk hamar szakad. Felfogása, elsajátítása a tudás mezején, könnyű volt és helyes, sőt lángésznek is adá némely jelenségeit; de a mélyebb nyomozásokhoz sem kedve, sem ideje; mert az utóbbi tőle mulatozási kedvtöltései, különösebben játékszin, tánczvigalmak, társalgások rablák el. Pajtás, czimbora volt elég, majdnem fél Pestvárosa; mert Vinczének, nagybátyja kegyéből, költőpénze volt elég; de barátja csak egy - Jávor Elek, kihez szívvel lélekkel ragaszkodott, s kinek szilárd, feddetlen és kegyeletes jellemének, példadásainak és baráti tanácsainak köszönheté, hogy erkölce és jelleme a maga tisztaságában megmarada, és becsületességét minden kísértetek közt, miknek magát könnyelműleg kitevé, megtarthatá. Tapasztaljuk, hogy különböző, de romlatlan kedélyek, többször szőnek szoros és állandó barátságot, mint egyezők. Így lőn a dolog Vincze és Elek közt is. Ezen két, némelyekben elágazó kedély, sokban kiegyenlité magát. Elek szilárd jelleme, szorgalma, emelé a szilárdabbaknál s köztök Tivadarnál, a borkereskedőnél is, Vincze hitelét; míg ellenben ennek vidorkönnyelműsége, gyakran kirántá Eleket, tudományos, száraz és monoton elmerültségeiből. Azonban Vinczének forró vérét és könnyelműségét, a gyakori bakütésektől Jávor sem óvhatá meg. A könnyelmű, ha elfogadja is némi karfául a szilárdul szigorút; gyámszalagúl nem igen szokta elfogadni őt. - Eleknek más a kedélye, ugymond magában Vincze; ő békavérű és szegény, kinek nyomosabb kenyértudásra van szüksége; én tüzes véremmel, és nagybátyám után teendő öröklésemmel, élvezésre vagyok, természetől és sorstól hivatva; barátsága szent ereklye nekem, de útaink elágazók.

Vincze jurátuskodása alatt, egy bűvész jelent meg Pesten, ki ritka ügyességével furórét csinált a városban. Vincze, jó dolgának jó kedvében, szép pénzért leczkéket vett a bűvésztől, s ügyesen elleste legtöbb darabjait. Társalgási körökben szívesen csodáltatá azokat, a gyakorlat nevelé ügyességét, s kedvet hoza neki különösebben a physicához és vegytanhoz. Megszerzé bűvészi gépkészülete mellé, amazoknak szerleteit is; magokban pedig a fentebbi tudományokban, nagyobbára Jávor, ki örült azon, hogy e kedvtöltés, barátját elvonja a sok léha társalgástól, tevé őt jártasabbá.

Vincze, cím nyerésül inkább, mint kenyérpályaul, ügyvédségre készült. Akkoron s még később is, divatban állott ez honunkban, miként hajdan Franciaországban az abbóság. Már letette volt Vincze az ügyvédi esküt, midőn egy véletlen, vagy is inkább könnyelműsége, őt egészen kikökönté, különben sem legszerencsésebben választott pályájából. Két primadonna működött akkoron a pesti szinpadon, éles vetélytárs egymás ellenében mindkettő, melly a közönséget két pártra osztotta. Vincze az egyik primadonnának udvarlója volt, s egy, a másika körül szintén udvarlólag tipegett éltes nagy úrra, éles gúnyiratot készített; nevetségessé tevé abban udvarlót és udvarlottat. A sok elménczséggel tömött pasquill, villámsebességgel futotta be a várost; a Vinczepártiak és közönyösök halálra kaczagtak, az ellenfelek pedig pukkadoztak mérgökben. E siker és az ünnevelt primadonna hálás mosolya, még többre bátoríták

Vincze könnyelműségét. Egy kies nyári estvén, szerenádot rendele a dicsőítettnek, és macskazenét az öreg úr primadonnájának. Tolongott, zajgott, ordítozott a nép ez utóbbinak ablaka alatt; Tháliának felbőszített papnéja, nem legválogatottabb epithetonokat szóra le ablakából, mikre kődobásokkal feleltek Vincze hívei; a vaskos feleletre zajos hangok, majd zajosabbak és legzajosabbak álltak be, miket végre botokat szorított kezű demonstrációk rekesztettek be.

Vinczének nem volt szándékában, ennyire menni hagyni a közbotrányt; feszített erővel csillapított ő, kért, intett, csatázókat rángatott szét; mind hiában! felbőszült ifju kedélyeket egyszerre akarni lecsillapítani, annyi, mint ellőtt nyilvesszőnek visszarántását kísérni meg. A viharos botrány nem csillapult mindaddig, mig nem egy rokonát a pasquillos nagy urnak, a vinceiánusok ütteges emberségéből, mint mondani szoktuk, lepedőben vitték haza. Szétoszlottak erre a művészeti túlbuzgalom hősei, s Vincze tele kinzó aggodalmakkal osontott haza!

Jávor, értésére esvén az esemény, Vinczéhez riadt. - Barátom, szóla felháborodva, félre kell állnod Pestről; még ez éjjel kell félre állnod, ha azt nem akarod, hogy meglepjen a vihar, mit meggondolatlanul idéztél magad fölébe. Tele a város gúnyiratoddal, tudják, hogy egyik primadonnának udvarolsz, a szerenád, macskazenét te rendelted meg, s így természetesen rovásodra róják a következményeket, sőt tán azoknak szántsándékait is; a megsértett öreg ur, gazdag és tekintélyes, családja hatalmas, s most annak egyik tagja körül, utolsó kenettel járnak! Szöknöd kell, legalább egy időre!

Vincze átlátta Jávor tanácsának helyességét; sebtében két bocsánatkérő, töredelmes levelet írt atyjához és nagybátyjához, miket Jávor barátjánál hagyott kézbesítés végett, összekapkodta becsesebb s könnyen vihető ingóságait, magához vevé saját pénzkésztségét és Jávort is; noha a kettőből is nehezen vehető vala meg a pesti váczy utczát; s miután értesülének együtt: hová küldje Jávor, a netalán érkezendő válaszokat és tudósításokat, forró öleléssel és könnyező szemmel vett Vincze búcsut szíve barátjától és Pesttől!

Szegednek indult, hol bevárta atyja és nagybátyja válaszait. Kevés vigasztalót foglaltak magokban azok. Atyja az exnyomdász, Vincze iránt, már vásott gyermek korában némi ellenszenvvel viseltetett, különösen éretlen csínjei miatt. Eleinte, mig nagyobbra nem vágyott, nyomdájában kivánta őt, jövődő factornak kiképezni; de nem boldogúlhatott vele. Pajzánul forgatta el Vincze a kiszedett betűket és szavakat: *másolta* helyett *mázolta*, *tudós* helyett *tiűdös* szavakat tett; *fordította* és *igazság* szavakból kihagyta az első betűket; *költemények* helyébe *tölteményeket*, *poema* helyébe *poenát* és *előfizetés* helyébe *elfizetést* csempészett be; s gyakran a legnevetsegesebb sületlenségek kerültek a közönség elébe. Az exnyomdász, egy köszvényes mogorva öreg, ki fia levelének vételekor súlyosan beteg is volt, szerfelett nagyravágyó kedélyű vala, ki nem nyughatott, mig nemességet nem szerzett s miként nevezé, családját meg nem alkotá. Miután öregebb fia, Szetényi Ignác, csupán kereskedési pályán feneklett meg, Vinczében szögelt össze minden nagyralátási reménye, idővel tán még királyi táblai ülnököt, s tanácsost is várván belőle. Imé most értesül, hogy ezen fia ellen vizsgálódások, tanúvallatások rendeltettek, sőt mint hallá, ezeknek következtében, neve az ügyvédek sorából is kitöröltetett. Ingerült válaszában azt írta fiának, hogy többé szeme elébe ne jöjjon, s meggyalázzván Vincze, az általa fénynek indított Szetényi nevet, azt neki viselni, szigorún megtiltá.

Tivadar bátyjánál, nem a családi hiú büszkeség dolgozott; mert hiszen ő ellenzette, sőt gúnyolta volt, bátyjának nagyralátását, s maga megmaradt tisztességes polgári állásában; de annál többet tartott becsületes jó nevére, s annak minden legkisebb homálytói megóvására szerfelett féltékeny vala. Ő meg tudá Vinczének, ki szeme fénye vala, bocsátni ifjú bakütéseit, miután azokban jellemsúlyedést nem vett észre; meg, nem épen megvetendő összegű költekezéseit, mik az ő erszényéből teltek ki; de hogy botránynak, gyalázatnak tevé ki tisztességes nevét, ledér nővel köté magát össze, egy köztisztületben álló ur ellen, sőt még gyil-

kossági bűnténynek gyanuját is voná magára - mind ez sok vala rögtöni megemésztésre szívének; s így minden, Vincze iránti kegyessége mellett is, azt válaszoló volt kegyenczének, hogy rá többé ne számoljon, s inkább azt ohajtná, hogy tengerek választánák el tőle; így tán könnyebben feledné; mi kedves volt Vincze neki! Végsegélyül levelébe rekeszt ezer forintot, úti költségül, ha netán Vincze Bukarestben, anyja testvérét, ki ott aranyműves, kívánná meglátogatni, mit javasol is neki, mint legjobbat körülményei között.

Vinczét mélyebben hatotta meg nagybátyjának, mint atyjának levele; mert megszokta ezt inkább kötelesség-érzésből tisztelni; amazt hálából és szivrokonságból, szeretni is. - Meggyalázám tehát nevetöket, jámbor férfiak? így sohajta fel. Legyen! mint illik, és kívánjátok, lakolok bűnömért, s tisztességes nevetöket többé czégérül nem hordozom! Moliéréként magam vívok ki nevet magamnak! Így történt, hogy Vincze ezentúl álnevet vett fel, azt terjesztvén s terjesztetvén Jávor által is, hogy Szetényi Vincze a Tiszába fült, s nincs többé az élők között! A hírnek, némelly rendezett apró körülmények, némi valószínűséget kölcsönözének. Tanakodás után, elhatározá Vincze, saját tehetségeire támaszkodni, s egyelőre színészi pályára lépni, melly gyermeksege óta némi varázsszal bírt előtte. Kolosvárra ment, hol meglehetősen sikerrel működött egy nemzeti társaság. Ott találta Avar nejét, és Ilonka leányát, kik közül az első, akkoron még ritka fokú művészeteért csodálatot; ez pedig kedves játéka mellett, szépségeért osztatlanul kegyencze volt a közönségnek. Vinczére erősen hatott Avarnének mély bánata, melly szinte odáig terjedt, hogy soha víg szerepet nem vállalt és mosolyát nem látta soha senki; de még erősebben Ilonka szépsége, lelkes kedélye és szilárd erényes jelleme.

Avarné a szinpadról vette volt nőül félje. Megyei írnok korában, egy heroinai szerepben látta őt először s látni kívánta többször, sokszor, mindig. Avart is, a hadisteni tekintetűt, szívesen látta maga körül a színészhölgy; az ismeretség mindinkább szorosabb csomóra kötődött, míg végre, daczára Avar némi ösbüszkeségének, a párból férj és feleség lön. Ollykori dörgő ugyan, de nem villámhullásos viharkákat kivéve, boldogul éltek néhány évet, míg nem a már biztos Avar kedélye mindinkább nehezedvén, némi darabosságot kezdte öltetni magára. Avarné színészeti lepde pályáján, nem képezte magát falusi gazdasszonynak, sem gondos, sem takarékos háztartású nőnek. Elég józan volt ugyan ő belátni, miként első életbölcsség, valódilag megismerkednünk körülményeinkkel s azokhoz alkalmazkodnunk; igyekvők is teljes erőből, beavatni magát a háztartás foglalkozásiba; de a megszokott ifjusági gondtalan pálya, nehezen válik később gondossá s mindig rángat valamit a régi gondtalanságból, ügyeletlenségből elő. Előbb ez vala gyakori szálkája nős életüknek, majd az ösbüszkeség föléledt férge kezdte rágódni a férj kedélyén, ki nem egy társaságban vala kénytelen tapasztalni, az akkoron még divatos előítélet hatalmát a színészi pálya ellen, és nejének mellőztetését. Illy alkalmakkal élénkebben kezdé fűdni Avar fejét, szívét, Baján, az avar Khán, s illy őslázi rohamaiban, nem ritkán lön jogtalanul méltatlan neje iránt. Egy véletlen eset, szakadásra érlelé a felidegzett szomorú viszonyt. A megye főispánya, tánczvizalmat ada a székvárosban, mellyre a tisztviselő-ségen kívül, hivatalosok valának a megyének mindkét nemen lévő tiszteletesbjei. Avarné szenvedélyes örömmel rendezgeté báli öltözkékét, örömmel ragadván meg az alkalmat, egy pár jó órát tölthetni társaságban, unalmas s akkoron még társalgástól meddő faluján kívül. Avar azon nap ingerült volt cselédjére, kinek elkövetett hibáját, neje rovására róvta fel, a tán ismét őslázi rohama is lehetett; elég hozzá, hogy a készülő nőnek, éles szavakkal adá tudtára: miként tegyen le a készülétekről, mert a tánczvizalomba nem viendi, miután nincs kedve komédiásnéért pirúlni a báli dámák előtt!

A nőnek, e durva nyilatkozatra, fellázadt minden nemesb önérzete és büszkesége; különben is egy ünnepelt színésznő, ritkán feledi teljesen egykori fénypontjait, mikben közönsége által bálványoztatott, s ritkán elégedett olly cserével, melly által csak egy hódolót nyere ezrekért; jelen esetben annál kevésbbé, hogy ezen egy sem látszék megérteni becsét. Érzé, hogy fejthetlen talány vala ő férjének, ragyogó briliánt pórnak ujján. S mi lehet bántóbb, sértőbb házas

félre nézve, mint tudni, hogy házas fele őt szégyenli? Hideg szótlan szoborszerűséggel tette Avarné félre báli készülését, más készüléket vett elő, s egy rövid búcsúlevelkét hagyva férje számára hátra, azon éjjel, mellyen ez a főispán báljában mulatozott, Ilonka leányával, kinek számára férjénél, illő képeztetést úgy sem remélt, elhagyta annak házáat!

Érintve volt, hogy a bál éjét, Zerge tolvajbandája, Avart és családját a bálban mulatni vélvén, annak kirablására használta fel.

Vincze és Ilonka mindinkább szorosabban fűzék a szerelem lánczát, míg végre megismerkedvén egymás családi körülményeivel, nősülének. A társaság, mellynél szegődtek, mindinkább kezde hanyatlani, a szalmatüzek kialudtak, s a tagok naponkénti szűkülésnek estek martalékul. Lärmás kürtölésekkel adattak különféle látványok, bengáliai tűzű tableaux-k, tánczok, énekek, sőt füttyök is, a szomorú, víg darabok, bohózatok mellé; mind hiában! a közönség feledni látszott az utat a színház felé! - A társaság nagyobb része más vidékre szagúldott. Vincze maradt, mert az igazgatóval, ki egykor függönyrángató volt, de most értő vala: miként kell jó drámát írni, és előadni? többféle összekocczásai valának, miknek következtében, könnyelműségből olykor csíneket is követett el rajta s előadásain, mik őt méregboszúra ingerlék. Így egyik színészcollegájának, ki halottat játszott, paprikával hintette meg szemfedelét, s őt a közönség zajos kacajára, egyre prüsszszentni készítette; majd egy alkalmatlan sűgő kéziratából titkon kivett egy levelet, mi miatt amaz másnak szerepét sűgta a színésznek, s nem kis zavart okozott; mellynek azonban az a kívánt következése lett Vinczére nézve, hogy csínjével, Mikey barátjának helyet készített.

Vincze is elővette utolsó segédeszközül a maga bűvészeti talismánját, futtában betanította Mikeyt, a társaság sűgőjét, néhány mutatványi darabokba, s néhányszor nem megvetendő sikerrel máguszkodott. Azonban csakhamar apadozni kezdett ezen új segédforrás is. A szükség mindinkább aggasztó kezde lenni Vincze családjánál, s maga Vincze előtt únott a színészi mostoha és hálátlan pálya. Fájdalmasan volt kénytelen tapasztalni, hogy más a színészi élet a színpadok közt s más a színpad deszkáin! Amott a szükség, hiúság és vetély ármányai, álkodások és szerelem profanációi, legtöbbnyire letörlik ezen nemes művészetről azon varázs porzatot, mit a színpad deszkái, titkai, rejtélyei, olly bájosan hintnek rája!

Igy történt, hogy Vincze kijövéen Erdélyből, családjával és Mikeyvel Szegedre, s ott is néhány bűvészeti előadás után kimeritvén minden jövedelem-forrásait, eltökélé magában, hogy nagybátyjának tanácsát követi, s anyja testvéréhez utazik Bukarestbe. Pénzzé tette, mi tehető vala, Jávor számára levelet hagyott hátra, mellyben a nőket és leendő gyermekét, visszatérteig pártfogásába ajánlá, s nehéz szívvvel, de erős határozattal: nem térni előbb vissza, mig jobb sorsot nem nyújthat övéinek, eredt utjának. A sors úgy akará, hogy ez időben, mind Jávor változtatván lakását, mind Vincze Kolosváron kívül, Erdély kisebb városain keresztül, folytonos vándorlásban lévén, miután Vincze elmulasztá felvett álnevét is tudatni Jávorral, nem értesülhete az otthon történt nagy változásokról.

Néhány hétre Vincze távozta után, lebetegedvén neje, a nők insége a legfelsőbb fokra hágott. Avarné régóta betegen vánszorgott; Ilonka pedig korai fölkelés következtében, veszélyesen esett ágynak. Illy inségükben egyedül Jávorba veték reményüket. A beteges Avarné, egyik barátnéja ápolására hagyva leányát, Mikey kíséretében, a gyermekkel kétes útnak indúlt Pest, s ott nem lelván Jávort, Bekevár felé. Itt mint tudjuk, miután a kimerült Avarné átadá Jávornak a gyermeket, bevégezte hanyatott életpályáját. Később Ilonkát Jávor Kakasdra szállította által.

Vinczét nem sokkal segíthette bukaresti bátyja, hanem egy tekintélyes és gazdag bojárháznál, nevelői pályát eszközle ki számára, mi néhány hónap mulva módba tevé a nyugtalan ifjat, odább kísértetni meg szerencsáját. Velenczében megismerkedék az elhírhedett s már elhalt Cagliostro volt szép nejének, Feliciani Lorenzának egyik rokonával, s Cagliostro volt

famulusával, kit kis Kophtának neveztek volt. Egy keresetre álltak, s Vincze ettől, a csodálatig tökélyesítette bűvészetét, a nélkül azonban, hogy miként Carlo famulus reménylte, annak pénzcsaló ámitásaiban részt vett volna. Compagnonja egyre árulgatta a szépség vizét, a hosszú élet cseppjeit, fölfedezgeté a bölcsek kövét, s Enoch és Eliás egyiptomi titkos társulatba tagokat avatott fel. Ezen csalásait mély rejtélyességgel űzte ő s azokat Vinczének csak sejtenie lehetne. Számos városait kóborlák be Európának, dolguk jól folyt s Vincze egy kis vagyonkának jutott már birtokába, a mint Franciaország egyik nagyobb városában, famulus ur egyik csinje, mellyel egy tekintélyes háznak ifját megmellesté, szemet szúrt a rendőrségnél, s a mellesztő befogatott. Vincze jónak látta, nehogy collegatusba essék, odább állni láb alól, nyakába vette Európa szárazának városait, majd a tengereket s azok kikötőit; bűvészkedett sikerrel és a nélkül, s végre ángol kereskedőkkel elvetődött Cantonba is, China egyik nevezetes kereskedő városába. E szerint, nem volt egészen légből kapva chinai bűvésze, mellyet, céljához azért választott volt, mert azt tetszése szerint módosíthatá a nélkül, hogy valódiatlanságoknak szemére-lobbantásaitól tarthatott volna; mert akkoron, ezen magát izolált világrész, még ismeretlenebb vala, mint korunkban is.

A magyar, honvágyban rokonos a helvetával. Vincze is sok kalandozása után, minek azonban sok szép ismeretet, tapasztalást köszönhete, ha vagyont csak mérsékelten hozhatott is haza, honába vágyódott vissza. Itt Mikeytől megértvén a részére kedvező változásokat, sietett övéinek karjai közé.

Vinczének Pestrőli távozta után, betegen hagyott atyja csakhamar elhalt, s alig egy évre utána, szélütésben Tivadar nagybátyja. Jávör mindent elkövetett, hogy barátja jó nevét és szerencsését megmentse, és számára atyjának és nagybátyjának bocsánatát kieszközölje. Annyiban sikerült is ez neki, hogy Vinczét a botrányos verekedés lényegére nézve, a vizsgáló bizottmány előtt, ártatlannak bizonyítá be, s így miután a lepedőben hazaszállított nagy úri rokon is szerencsésen felépült, ügyvédségbőli kitöröltetését meggátolhatá; minek következtében nagybátyját, kinek Vinczeért forrott vére, úgy sem birt vizzé válni soha, kiengesztelheté; de már súlyosan beteg atyjánál fáradozása elkésett. Így Vinczére kettős örökség is várt, még pedig nagybátyjáról átalános; azonban Ignác ur jónak látta, némi valószínűség mellett, azokba, mint saját birtokaiba, ülni be.

XXXIII. FEJEZET.

A testvérek.

Nem úgy telt estvéje és éje Ignácznak, mint Vincze testvérének és az Avar-családnak. Nem volt ő olyan zsindelyezett fejű, hogy át ne látott volna a szitán, s meg ne értette volna az arrangírozott bűvészet célzását, és valódi mivoltát. Vagyonhozi ragadása, veszteségi kínokkal gyötrötte keblét. - Koldus vagyok! kiálta belépve lakába, s kezeit törve. Vinczéjé mindenem! Jó leányom, Marim, házról házra fogsz koldúlni vezetni!

Odáig nem jut a dolog, uram bátyám! biztatá Bálint; míg én élek, fogok tudni gondoskodni Marim atyjának nem csak szükségéről, hanem kényelméről is!

E nyilatkozat, közelebb hozta az ifjat Ignác ur szívéhez.

Aztán édes atyám, mondá Mari, Vincze bácsit mindenkor jó szívűnek, bár könnyelműnek hallám; nem fogja ő elviselhetni szívén, hogy bennünket mindenünkből kifoszson.

Erre csak fejét rázta Ignác ur. Érezte magában, hogy ő illy esetben, nem sokat lenne képes engedni a magából, s per analogiam, Vinczéről sem tőn fel sokat e részben.

Édes valami az az *enyém*! szóla búsan; és olyan csemege, mellyel nem egykönnyen telik el az emberi étvágy!

Reggelre kelve, Vincze Ilonkájával és Tivadarkájával karjain, látogatást tőn Ignác urnál, kinek halvány és zilált arczvonásai, mindgyárt belépténél, szájalomra indíták a testvért. Belső megindulással nyújtá Vincze neki kezét, mellyet Ignác gépszerűleg fogada el.

Mit határoztál felőlem, öcsém? kérdé lassú hideg hangon.

Testvéresen megosztozunk bátya, mintha nem is léteznék végrendelet; felelt Vincze. Hagyd nekem Kakasdot, hogy közel lakhassam enyéimhez, s bírd a többi, mint tudom, jóval nagyobb részeket. Csak az egyet kötöm ki föltételül, hogy Avar Bálint öcsénknek s Mari húgunknak kezeiket add össze, üresen bátya, egészen üresen; kiházásukat én tartom, s ők, míg élsz, egy fillérrel se búsítsanak tégedet.

Ignác, testvérének e nem várt nagylelkűségére könyekre fakada, és szokatlan hévvel szorítá öccsét és családját kebeléhez. Bálint és Mari kezeiket összeadá, s ezt nem sokára követte a papi áldás is. Azonban a szívhajlam rendesen csak buvósdit játszik a gyarló embernél, eltűn olykor kis ideig, de első alkalommal jogába tér vissza. O a gyarló ember, semmiben sem hagyja olyan könnyen cserben emberi méltóságát, sőt olykor halhatatlan lelkét is, mint midőn *enyém* és *tied* fölött tusáz. Ignác ur, Kakasdot elhagyandó, ismét némi fukarkodással kezdte kételkedni: mit hagyjon a gazdaságnál és háznál, s mit vigyen el magával? s végre is, Avar és Vincze megmosolygására, egyetlen, a falból ki nem vonhatott nagy tűkörszeg vala az, mit Kakasdon hagyott!

A titok kifejlése után, Tivadarka, Jávora háza nőinél, nem hágott, de szökött a kegyben. Lucza asszony még azt is követelte postliminium magának, hogy sejtelve lévén, a gyermek jó házból születése felől, mindenkor különös sympathiával viseltetett iránta.

Nyugodt vagy-e már, kedves Katinkám? kérdé derült nejét Jávora.

Katinka boldog kéjjel nyújtá neki kezét.

Példád is mutatja kedvesem, mond Jávör, megölelve nejét, hogy ki kegyeleteket ápol, ha ámúl is olykor mellettök, jobb és boldogabb, mint ki óriási eszével, kegyeleteket és ámulatokat szaggat szét.

Hál' istennek, már tisztában vagyunk! mond Lucza, mutató ujjával Jávör felé fenyegetve; de fiam uram, a titkokkal csak szűken, jobb épen sehogy! A nős életnek nyílt könyvnek kell lenni, a nős felek közt - kölcsönösen!

Ugy van, édes napácskám! mond csalfás mosolylyal Jávör; ki is kerülöm ezentúl a titkokat házamnál, félve a nőcskék kétszeres represszáliáitól! De a lefejtett titok nem vala sajátom, azzal Vincze rendelkezett; s ha itt a háznál azt nyitott könyvül hagyom, nem ok nélkül tarthatok attól, hogy idő előtt a fél vármegye olvasandja!

Lucza asszony, érzetében, hogy veje az igazi szegre ütött, hallgatással nyelte el a kesernyés lapdacsocskát.

XXXIV. FEJEZET.

Pour la dame.

Mi természetesebb, mint hogy a kegyes olvasó, a regény végfónala megszakadta után is tudni vágyják: mi történt életfogytig, annak érdekes személyeivel? Erre regényíróink, azt vélvén, hogy váltig eleget tettek feladataiknak, ha a szerelmes párt - post tot discrimina rerum - végre összeboronálhatták, s tán ki is fogyván adataikból, házasság-szerzőink dicséretes példája után, egész aggtalansággal illyforma szavakkal szoktak felelni, s berekeszteni regényeiket: „végre tehát Póka Kleofás, csakugyan elnyerte a maga imádott Kakas Euphrosináját, s most is boldogul élnek, ha meg nem haltak.”

Mi azonban szíves olvasóink fentebbi kíváncsiságát nem csak természetesnek, hanem méltányosnak is találjuk. Mert ha szerencsések valánk regényi személyeinket, nagy ügygyel bajjal becsempészni olvasóink, olvasónéink kegyébe, kötelességünk ezeket meg is nyugtatni a felől, hogy regényünknek, összeházasításokkali befejezte után sem kezdtek váló pert - mi különben is csak prózai életünknek divatos attribútuma, s úgy nem illik költői regénybe, mint nem, fényes soiréba a véres hurka - hogy meg nem fogyott kenyeres kosaruk és barmaik tenyészése, nem áztak, fáztak s a t.

Szerencsénkre, mi krónikánk emberségéből, szolgálhatunk adatokkal arra: miként végződtek a kakasdi catastrofhák.

A kakasdi úri családokat rokonság, szerelem és barátság, egy szíves családdá forrasztották össze, melly már e földön anticipálta a túlvilági boldogságot, s melly saját boldogságában, nem hagyta egy boldogtalant is a faluban; úgy hogy évtizedeken át, szinte a mai napig, nem történt Kakasdon egyéb szerencsétlenség, mint hogy a kakasos harangláb, egy viharos éjjel, kakasostúl együtt kidőlt, s véget vetett a nagypénteki kukorikolásnak! Ezen rémületes nagy esemény után, harmadnapra Kobak Mátyás, Kakasd perennizált bírása is elhalt; melly kettős nagy eseményt, hajlók valának a kakasdiak némi összekötetésbe hozni. - Vincze vidor jovialitása, új életet derített Kakasd fölébe. Mi magyarok, rendesen privát házi életünkben és társalgásunkban is, azokkal kérődzünk, mikkel hivatalainkban és közéletünkben foglalkozunk. Vincze átrontott jovialitásával ez egyhangúságon s csapongó elménczségével, összesimulóbb, általánosabb társalgási aerát alkotott. Juliska a keresztanya, és Tivadarka a keresztfiú, miként hajdan együtt sírdogáltak pólyáikban, úgy most együtt örvendeznek, meglehetősen kedvező sorsaikban.

Mikey, hanyatlott korára, ha testében nem hagyható is már messze Philéta költő könnyűszerűségét, de megnyughata végre lelkében még is, Vinczénél holtaiglan táplálást és ápolást nyervén. Azonban akadt véletlenül egy kis mellékkeresete is. Szerencse és szél, a legjobb hajókormányosok. Egy forró nyári nap utáni estén, megfürdött a kakasdi terjedelmes tóban; de nem sokáig labodázott abban. Ugyanis lábszárain annyira megsereglettek az étvágyas pióczák, hogy kiritáta a vízből, alig bírt menekülni azoktól, s csak vérmeddőségének köszönheté, hogy testén a megnyitogatott vérforrásokat kiapasztgathatá. - Ho, hó! kiálta az élelmes és szemfű embercse; a kakasdi pióczák remek állatkák lehetnek a magok nemében; miután csont-bőr lábszáraimon is, olly hatalmasan megbírtak ragadni! Kár ezeket tétlenségben hevertetni! - Így Mikey, hajdani színházi sűgő, s költészetnek segéd napszámosa - pióczakereskedő lett. Kezdek ugyan már akkoriban a pióczák műutazásokat tenni a külföldre; de Mikey szerényen megelégedett a belföldi passív-kereskedéssel, melly által eszközölte, hogy városainkban, mikben eddig inkább csak a fogadóknak és uzsorásoknak találtattak pióczák, ezentúl egyebűt is, bővebben lehessenek találhatók azok.

Martiál gróf, csakugyan gazdag nemes leányt tön nejévé, mi okozá, hogy álszeméremből, állásához méltatlannak tartván megszokott háztartásának némi megszorítását, csődje kiütését még is elhúzhata szinte késő vénségeig, s berekesztését még azon túl is.

Pintes, kiszabadúlta után a megye hűvöséből, még sokáig el vala tökéelve, hitvesül venni Zerge Erzsit; de ez olly húzamosan élvezé a vármegye kosztját, hogy az alatt Balázs meggondolá magát, miután főfájások, szegezések, szaggatások, pálinka-üst csőjéhez pírban hasonlatos orr és arc, mintha hónapokig heverték volna a szomolnoki rezes vízben, s más efféle bachusi ajándékok, emlékeztették őt, hogy azon kor, melyben a házasságért pezsgeni szoktunk, tőle már búcsuzóban van; s nőtlen maradt. De ezermesterségét a faluban, és Adutnál hitelrovását, ezentul is nagy sikerrel folytatá, a bölcsőket, koporsókat készíté; miért is most ismét nyugalmasan születhettek és halhattak a kakasdiak. Hogy kimúltával, ki nem fordúlt sarkából Kakasd, csak az volt az oka, hogy a világ senki halálával nem fordul ki abból. De nehogy remeklési közt, maga pad alá essék, még éltében elkészíté saját koporsóját is, interimáliter halálaig, eleséges szekrénynek használnván azt.

Bakator Ambrus ingyen kinyeré Vinczétől, a Szetényi kastély szegletboltját, és abban Jávornál letett pénzéből s az uraságok fölsegéléséből, megnyitá szatócsi nagykereskedését. Boltja táblájára ráfesteté a falu dobját s magát ütőivel fölébe, emlékeül a kakasdi epochás bűvészetnek, mellynél ő idézte a dobon elő a máguszi dörgést és villámcsapásokat; melly nevezetes világeseményre Ambrus nem keveset tartott. Ő e részben, ugyan azzal a büszke önérzettel állott meg Vincze és Mari kivívott boldogságuk előtt, mellyel a lúd állna meg a bibliothéca ajtajában, mondván: és mindezen könyvhalmaz, lúdtollal iratott össze! - A bolt fölébe e szavakat iratá, hosszabb betűkkel, mint pipája száraztul: *Bakator Ambrus szatócsi nagykereskedése*. Tivadarka szorgalmas látogatója volt boltjának, s csakhamar jobban tudá magánál Ambrusnál: hol áll a füge és sárga czukor?

Miután Ambrus, időjárával beleokúlt a kalmárkodásba - mellynél azonban, a fontot, latot, hagyá fontnak és latnak lenni, s a portékát sem bolygatá valódiságában - még vagyonosodni, és testében annyira golyószerűleg gömbölyödni kezdett, hogy megfeszült kabátján, minden prüsszentésére egy-egy gomb szakadt le, és egykor a kakasdi úgynevezett várdombon megcsúszván, fenn nem tartóztathatta magát lehömpörgésében, s meg nem állapodott, míg nem az alj bokraihoz ért. Minélfogva Avar őt gyakran azzal vádolgatá, hogy ő nyelte el Faraó hét kövér tehenét. Masszájának ezen áldásos öregbülését, hatalmasan segíté elő, azon test- és szívbeli nyugalom, mellyel Ambrus, zöld szalaggal szegett tapló-sipkájában - melly annál fogva, hogy ha pipára gyújtott, csak feje búbjához kelle nyúlnia, egy ütetnyi tapló-csippenítésért, mindaddig kényelmes és kedves födele vala fejének, míg nem Avar biztos ur, egyik joviális kedvzusszanásában, jónak látta, égő taplót értetni a sipkához, mellynek végveszélyben forgását, majdan a haj pörzs-búze juttatá tudomására Ambrusnak - boltjának legfelsőbb lépcsőjére ülepedve, sűrű pipafüstgomoly közöl, teljes gondolat-pauzában, végig tekintett egész kereskedelmi körvidékén, melly Kakasd határdombjainál határozódott. Azonban széttekintett Ambrus, tudákos órái meglepéseiben, ezen határdombokon túl is; még pedig széles Európán végig, egy avit földképén Európának, mellyet Jávortól nyere ajándékban. Ezen térképeni merengéseiben, gyakran nem győzte csodálni, hogy orra előtt egy légy, pár perc alatt annyi országot befuta, mennyi alatt ő boltját sem lépné végig. Ma már a telegraphok, igen illyforma gyors legyek; de miket Ambrus még nem ismert. Szívnyugalma is a jámbornak, háborithatlan vala; mert Zerge Erzsivel történt nászkodása óta, föltevő erősen magában, s meg is tartá határozatát, hogy szatócsboltjában két veszélyes szert nem tartand soha, úgymint: puska-port és - feleséget, miután amahhoz égő pipával, ehhez olly jámborúl égő szívvel, mint az övé vala, közelíteni nem tanácsos!

Él-e még a jámbor, becsületes nőtlen ifju - de bizony őszbe csavarodott szürke legény lehet már ő kigyelme! - nem tudjuk. Ha él, legyen szíves, ezen felszólításunkra, szatócsboltjából, a dob mellől, jelenteni magát; mi kegyes olvasóinknak, a veendő tudósítást, hívenannoncirozni fogjuk!